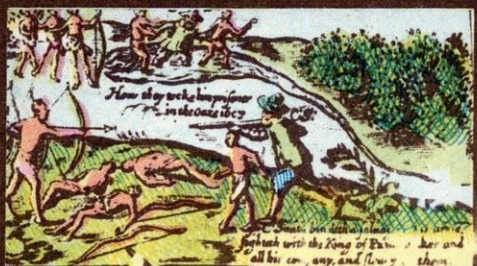

magazin istoric

ANUL XVI Nr. 8 (185) AUGUST 1982

Roanock 60 miles, where was S. Walter Raleigh's plantation. The people differ very little from those of Powhatan in that they have inherited those features in the face because of the convenience

magazin istoric

Revistă de cultură

istorică

Anul XVI

Nr. 8 (185)

august 1982

Redactor șef

CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct

NICOLAE MINEI

Colegiul redacției

DUMITRU ALMAȘ

CONSTANTIN ANTIP

VIRGIL CÂNDEA

NICOLAE COPOIU

LUDOVIC DEMÉNY

TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

①

②

③

④

SUMAR

Indestructibilă istorie:	
<i>Ion Popescu-Pușuri</i>	2
23 August 1944. În slujba țelului suprem — lichidarea fascismului:	
<i>Eugen Preda</i>	4
Congresul socialist din 1912	10
Străveche civilizație românească. Mari tezaure autohtone:	
<i>Emil Condurachi</i>	12
Înfiul Basarab pe tronul Mușatinilor — Petru Șchiopul:	
<i>Gheorghe David</i>	14
Extensoare pentru inimă și spirit:	
<i>Nicolae Titulescu</i>	18
Titulescu la Londra:	
<i>Cristian Popișteanu</i>	22
Capcanele misticismului. Anul 1000 — cu sau fără spaimă?:	
<i>Nicolae Minei</i>	23
În Mauritania, pe drumul caravanelor:	
<i>Bernard Nanlet</i>	26
Din nou despre „Cazul Tilea“ (IV):	
<i>David Britton Fynderburk</i>	33
Royal Navy contra Kriegsmarine:	
<i>Donald McLachlan</i>	36
La vinătoare de criminali naziști:	
<i>Joe Heidecker, Johannes Leeb</i>	41
Țara cucerită de sub unda amară a mării	49
De la Hipocrat la doctorul Davila:	
<i>Ioan Dragomirescu</i>	53
În București, acum 50 ani	56
• Câștigătorii Concursului Magazin istoric... 30 • Cărți	
sosit la redacție... 31 • Poșta Magazin istoric... 62	

COPERTELE NOASTRE

① Făurirea unor piese de orfevrărie din aur are tradiții mult milenare în țara noastră, ilustrând vechimea și nivelul înalt de civilizație al strămoșilor noștri. În imagine, detaliu de pe o piesă de aur incrustată cu pietre prețioase din timpul domnitorului Țării Românești, Constantin Brîncoveanu (Mari tezaure autohtone, p. 12)

② Aventurile căpitanului John Smith în Virginia. Gravură dintr-o lucrare apărută la Londra în 1627 (Anul 1000 — cu sau fără spaimă?, p. 23)

③ Imagine dintr-un manuscris miniat pentru prințesa Anicia Iuliana din Bizanț (sec. VI e.n.) după cartea de medicină scrisă în sec. I de Pedonios Dioscoride. Fotografie de la expoziția de facsimile din Austria, găzduită — în martie, anul acesta — de Muzeul de istorie al municipiului București (De la Hipocrat la doctorul Davila, p. 53)

④ Viața de zi cu zi a olandezilor, așa cum este înfățișată de un artist anonim pe o placă decorativă din ceramică, confecționată într-un atelier din sec. XVII (Țara cucerită de sub unda amară a mării, p. 49)

INDESTRUCTIBILĂ ISTORIE

ION POPESCU-PUȚURI

Acum, în preajma celei de-a 38-a aniversări a revoluției de eliberare socială și națională a poporului român din august 1944, privind retrospectiv evoluția societății românești, vedem clar că perioada celor aproape două decenii, care au trecut de la Congresul IX, de când în fruntea partidului și a poporului a fost ales tovarășul Nicolae Ceaușescu, s-a impus ca epoca celor mai durabile și îndrăznețe realizări din toată istoria românilor. Congresul IX al Partidului Comunist Român a înfruntat profund ansamblul vieții societății noastre, a deschis noi dimensiuni evoluției istorice a României. Ritmul și amploarea dezvoltării forțelor de producție, perfecționarea continuă a relațiilor sociale, implicarea adâncă a științei și tehnicii în activitățile cotidiene ale omului, transformarea întregii țări într-un uriaș laborator de muncă și creație au înscris cu fermitate România pe drumul progresului.

În acești 17 ani scurși de la Congresul IX, istoria s-a bucurat de o permanentă și stăruitoare atenție din partea tovarășului Nicolae Ceaușescu, care a deschis prin opera sa teoretică și practică noi orizonturi în înțelegerea și interpretarea momentelor fundamentale din istoria românilor în conexiune cu cea universală. Ca militant cu un îndelungat stagiul în partid, ca istoric format în rândurile partidului, am trăit de multe ori în acești 17 ani o mare bucurie ascultând omagiul pe care secretarul general al partidului l-a adus gloriosului trecut al poporului nostru. Înțelepciunea și experiența coborâte din milenii au înzestrat poporul nostru cu vocația de a-și alege de fiecare dată omul potrivit la timpul potrivit, oameni de glorie la vremuri de glo-

rie. Întregul nostru front istoric datorează grațitudine și recunoștință secretarului general al partidului, care prin opera și activitatea sa neobosită, a restituit poporului român glorioasa sa istorie, adăugându-i strălucirea și valențele epocii contemporane a societății noastre socialiste. Gândirea tovarășului Nicolae Ceaușescu privind istoria patriei a pus în evidență, la dimensiuni reale, raportul dialectic între trecut, prezent și viitor.

Apelul repetat al secretarului general al partidului la trecutul de lupte și jertfe al poporului a redat națiunii noastre demnitatea și atât de fireasca mândrie a unei existențe istorice care îi dă libertatea de a privi cu încredere prezentul și de a-și croi viitorul pe măsura propriilor sale aspirații. Și din acest unghi de vedere, Expunerea prezentată de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Plenara lărgită a Comitetului Central al partidului din 1-2 iunie este extrem de edificatoare. Ea cuprinde idei și orientări de o însemnătate excepțională în perspectiva evoluției societății românești, a înțelegerii omenirii, în ansamblul ei. Mutațiile care s-au produs în ultimele decenii pe plan economic și social-politic impuneau asemenea analize temeinice pentru a găsi orientările cele mai corespunzătoare noilor cerințe ale societății noastre.

In noua imagine în care este proiectat trecutul poporului și partidului, marile probleme ale istoriei noastre, începând cu originea poporului român și sfîrșind cu glorioasa epopee a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate din zilele noastre, sînt definite și apreciate într-o viziune unitară, în spirit

revoluționar, în lumina materialismului dialectic și istoric, în concordanță cu adevărul istoric.

De fiecare dată, istoricii români au găsit în opera secretarului general o extrem de bogată sursă de gândire și înțelegere a fenomenelor din trecut. Dezvoltarea societății omenеști, în concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu, are un profund caracter legic, ea este rezultatul dezvoltării forțelor de producție, a relațiilor sociale, a luptei de clasă, împotriva stăpînirii străine, a luptei pentru apărarea ființei naționale, pentru libertate și dreptate socială. În această concepție cartea de istorie dobîndește un rol major în educația patriotică, revoluționară a tineretului, a maselor largi populare, slujind, totodată, cauzei apropierii popoarelor, dezvoltării înțelegerii și colaborării internaționale, triumfului păcii.

Opera tovarășului Nicolae Ceaușescu, documentele partidului nostru au pus în evidență rolul științei istorice în descoperirea civilizațiilor din trecut, în sublinierea aportului pe care acestea l-au adus la constituirea lumii moderne, la configurația actuală a popoarelor lumii. De bună seamă, românii nu au trăit izolat, nu au o istorie ruptă de istoria popoarelor vecine, ei s-au dezvoltat împreună cu acestea, cu ele au schimbat neîncetat, cum schimbă și astăzi, experiență de viață, bunuri materiale și spirituale, alături de aceste popoare s-au ridicat la luptă împotriva imperiilor cîmpitoare și asupritoare.

Pornind de la aceste adevăruri, deosebit de importantă este precizarea pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu a făcut-o în Expunerea din cadrul Plenarei din 1-2 iunie privind modul de a concepe scrierea istoriei partidului. Se știe că, în urma indicațiilor secretarului general, s-au abandonat multe scheme străine, moștenite de partid din practicile Internaționalei Comuniste care se străduia să detașeze partidele din cadrele lor naturale, naționale și să le subordoneze unui centru conducător din afară. Această concepție cu privire la cunoașterea și studierea istoriei nu permitea relevarea, în lumina adevărului istoric, a rolului mișcării muncitorești în societatea modernă românească — rezultat firesc al acestei societăți. Istoria clasei muncitoare, a mișcării socialiste, a partidului comunist — cum s-a precizat în Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu — trebuie văzută și prezentată așa cum a fost și este, respectiv în contextul vieții economice și sociale a țării,

integrată în istoria generală a poporului, în strînsă legătură cu activitatea celorlalte forțe revoluționare, democratice și progresiste care au contribuit la dezvoltarea societății. Această viziune științifică izvorăște din însăși natura unitară a obiectului supus cercetării, a faptului că, așa cum arăta secretarul general, nu avem două istorii, ci una singură — istoria poporului român. Noi vedem acest mod de a aborda, studia și interpreta fenomenele istorice nu doar ca o cerință metodologică, ci ca o *expresie a realității istorice a dezvoltării mișcării muncitorești din România, apărută mai de timpuriu în țara noastră decît în alte țări europene*. Acestui obiectiv științific de însemnătate națională i se asigură deci și formele organizatorice cuprinzătoare pentru traducerea lui în viață.

Cu același spirit izvorît din profunda înțelegere a legităților dezvoltării istorice, tovarășul Nicolae Ceaușescu a definit, pe bună dreptate, că Partidul Comunist Român, prin întreaga sa luptă și activitate, a întruchipat idealurile cele mai înalte ale poporului de a trăi într-o societate clădită pe dreptate, de a fi liber și independent în patria lui, moștenită de la străbuni, de a se bucura de dreptul la muncă, de binefacerile științei și culturii.

Definind evenimentele din august 1944 ca început al revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, tovarășul Nicolae Ceaușescu a pus în evidență legătura dintre lupta clasei muncitoare pentru revoluție socială, luptă anunțată încă de la crearea partidului clasei muncitoare, în 1893, și anii tumultuoși ai bătăliilor pentru cucerirea puterii și construcției socialismului. Se realizează, astfel, o unitate organică, dialectică între fapte petrecute într-un timp mai îndelungat, dar aparținînd unui proces istoric unic — lupta clasei noastre muncitoare pentru victoria orînduirii socialiste în România, luptă inaugurată cu aproape nouă decenii în urmă prin crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România.

Cunoașterea originii poporului român, a continuității existenței sale constituie și va constitui fundamentul activității ideologice, a educației patriotice, revoluționare, socialiste a maselor. Înțelegînd comandamentul acesta suprem, istoricul vede în Expunerea secretarului general din cadrul Plenarei din 1-2 iunie un adevărat mesaj uman, național și internațional, un vibrant îndemn la gândire creatoare în folosul omului, al societății.

RASPUNSURI LA INTREBARI

Ce alte documente de epocă emanând de la forurile militare și politice din țările occidentale membre ale coaliției antihitleriste și care se referă la evenimentele petrecute în august-septembrie 1944 în România au devenit accesibile cercetării istorice în ultimul timp?

23 August 1944

ÎN SLUJBA ȚELULUI SUPREM: LICHIDAREA FASCISMULUI

Dr. EUGEN PREDA

„Luptele terestre desfășurate între forțele germane și cele române după 23 august au fost mult mai intense decât s-a putut ști din afară”. Această observație ar putea apare banală azi, dacă nu ar fi însoțită de precizarea că ea aparține unui document secret american al cărui autori au început să-și culegă conștațările la fața locului, când înfruntări violente continuau încă în zona petrolieră și pe Dunăre, și chiar în aceeași zi în care presa bucureșteană publica un comunicat al Marelui Stat Major român, consemnând în prima frază: „După 5 zile și 5 nopți de lupte foarte îndrăgite, trupele române ale Capitalei au reușit să înfrângă pe deplin încercarea perfidă a conducerii Germaniei de a pune stăpânire pe Capitala țării”

Prin victoria insurecției naționale, România a adus o însemnată contribuție la prăbușirea frontului hitlerist în Balcani, la dezvoltarea ofensivei armatelor eliberatoare spre Europa centrală, la grăbirea înfringerii depline a Germaniei hitleriste. România a intrat în războiul antihitlerist cu întregul său potențial uman, militar și economic, cu toate forțele, alături de Uniunea Sovietică, de întreaga coaliție antifascistă. Poporul nostru a demonstrat astfel, prin nenumărate fapte de vitejie și înalt eroism, că aspirația sa vitală, fehlul său suprem erau lichidarea fascismului — cel mai mare dușman al libertății și independenței popoarelor, al civilizației umane, asigurarea independenței patriei, dreptul la dezvoltare liberă.

NICOLAE CEAUȘESCU

Documentul american menționat, elaborat în temeiul faptelor culese la fața locului între 29 august și 12 septembrie 1944, continuă astfel: „Există toate dovezile că în această luptă armata română a dat un excelent raport despre ea însăși și a impus serioase pierderi germanilor. Atât în zonele Ploiești și București cât și de-a lungul marilor șosele dintre ele, multe epave de echipament german, incluzând artilerie, autotransportoare blindate și camioane care au fost distruse în luptă pot fi încă văzute. În zona Ploiești au putut fi văzute cadavrele a numeroși germani. Forțele antiaeriene române și germane din zona Ploiești și-au îndreptat bateriile unele împotriva altora în tragere directă. Germanii n-au putut evacua numeroasele baterii antiaeriene pe care le aduseseră în România și o mare parte dintre ele, inclusiv baterii antiaeriene grele pe cale ferată, au fost capturate intacte”. Dealtfel, încă în cursul zilei de 24 august 1944, un ofițer superior al serviciilor secrete britanice eliberat în ajun de insurecție și care în zori plecase cu un avion românesc la Istanbul, raportase Comandamentului Teatrului de Operații din Mediterana: „Simțământul popular în România este puternic în favoarea unei acțiuni imediate împotriva naziștilor”.

Desigur, pe măsură ce curgerea implacabilă a timpului ne îndepărtează de marea epopee a insurecției, investigațiile pentru completarea modului cum a fost perceput în actualitatea fierbinte a epocii actul de la 23 August și implicațiile lui ne apropiere și mai mult grandioarea evenimentului. Pe măsura editării și cunoașterii documentelor și a mărturiilor trăite românești, epopea insurecției s-a completat an de an, luminând tot mai mult tabloul. Interesul se menține la fel de intens și față de documentele din arhivele străine. Deși multe dintre ele continuă să fie inaccesibile, un mare volum de documente de peste hotare, aduse prin grija Direcției generale Arhivelor statului, pot fi astăzi cercetate. Din această ultimă categorie face parte și documentul mai sus citat, parvenit de la Arhivele naționale S.U.A., care prezintă interese, deosebi, prin faptul că adaugă date necunoscute public despre contribuția românească la efortul de război al coaliției antifasciste, la grăbirea înfringerii militare a nazismului¹.

Dezorientare, furie, dorință de imediată răzbunare — în tabăra nazistă; satisfacție, expectativă, căutare înfrigurată a clarificării tabloului pentru a se profita de noua situație — în rîndul coaliției antihitleriste, căreia România considera că îi aparține. Astfel s-ar putea sintetiza reacția celor două tabere în război în momentul în care Bucureștii au anunțat marea veste. Ceea ce a fost însă comun poate fi rezumat într-un cuvînt: surpriza. Această stare a fost, poate, cel mai bine surprinsă în titlul editorialului unui ziar britanic, apărut la puține ore după aflarea electrizantelor evenimente din România: *Un fulger din senin* (*News Chronicle*, 25 august 1944).

Eventualitatea răsturnării situației din România a fost examinată în alte capitale, în-deosebi de la începutul primăverii 1944, și, mai ales, după ce linia frontului se instalase pe teritoriul românesc. Ea a constituit desigur o preocupare și pentru organele diplomatice, militare și ale spionajului german, dar la acestea a prevalat opinia că situația în spațiul românesc o vor menține sub control. La Washington, amiralul W.D. Leahy, șeful de stat major al comandantului șef al armatei și flotei (președintele S.U.A.) comunica secretarului de stat la 21 martie 1944: „din punct de vedere militar, retragerea României din Axă și asumarea de către ea a statului de cobeligeranță cu Aliații ar constitui un eveniment de importanță cardinală în conducerea mai departe a războiului”. În aceeași lună, un document al Foreign Officeului, aprobat de premierul W. Churchill, arăta că fie și „numai o retragere [a României din război] va adăuga din belșug noi poveri militare și administrative Germaniei și există unele motive de a gândi că [această retragere] va fi urmată rapid de defecțiunea Ungariei și

Services, Research & Analysis Branch, R & A nr. 2 610, Report on the O.S.S. (R and A) Bucharest Mission, September 1944, Description. A report by two members of the mission operational intelligence for the Air Forces secured on the trip, with comments on the evacuation of captured Allied airman and general political relations. 2 october 1944. [Oficiul Serviciilor Strategice, Ramura Cercetare și Analize, R și A nr. 2 610, Raport asupra misiunii O.S.S. (R și A) la București. Conținut. Un raport a doi dintre membrii misiunii în culegere operațională de informații militare pentru forțele aeriene obținute în călătorie, cu comentarii asupra evacuării aviatorilor aliați capturați și relațiile generale politice, 2 octombrie 1944.]

¹ Arhivele statului București, colecția Microfilme S.U.A., rola 635, cadrele 579-602, Office of Strategic

Bulgarii. În acest caz, cramponarea germană de Balcani va deveni imposibilă și România va aduce o valoroasă contribuție directă la câștigarea războiului". Posibilitatea ieșirii României din război a fost evocată și de I.V. Stalin, la 31 iulie, la consfătuirea privind operația Iași-Chișinău de la Marele Cartier General sovietic.

Dacă la 29 februarie, Statul major american lua în considerare posibilitatea ca „retragerea României din război” să ia forma unei „insurecții interne”, la începutul verii *Comitetul combinat* (anglo-american) *pentru informații secrete* aprecia că o „revoluție socială este improbabilă”, iar numai câteva zile înainte de 23 august punea exclusiv pe seama ofensivei armatei sovietice „retragerea Germaniei” din România și alte țări ale Europei de Sud-Est.

Trăznitul de la 23 August risipind calcule întemeiate pe astfel de evaluări, luminând orizontul românesc a imprimat desfășurării războiului o turnură cu mari efecte în însăși scurtarea lui, accelerind victoria coaliției antihitleriste¹. Aceasta a fost urmarea activității tenace a Partidului Comunist Român, primul și, o bună bucată de timp, singurul partid politic din România care considera *cheia de boltă* a salvării naționale, prin mijloace proprii, prin făurirea în țară a unei cuprinzătoare alianțe antihitleriste și împotriva dictaturii militarofasciste, prin lupta poporului român împreună cu ansamblul statelor coaliției antihitleriste, împreună cu toate popoarele ce înfruntau agresiunea Axei.

Chiar din primele ore ale declanșării evenimentelor de la 23 August 1944, care au luat prin surprindere întreaga lume, obiectivele pentru care militase consecvent P.C.R. au fost îndeplinite de noul guvern. S-a realizat astfel și o ruptură totală cu politica externă catastrofală, în care fusese antrenată țara de regimul dictaturii antonesciene, lichidându-se dependența de imperialismul german. Odată cu 23 August și intrarea în războiul antihitlerist, din propria voință a României, s-a născut și o nouă politică externă în centrul căreia se afla ideea restabilirii independenței și suveranității naționale. Declarația Comitetului Central al P.C.R. a indicat clar

această perspectivă, cuprinsă dealtfel și în Declarația guvernului — din care P.C.R. făcea parte — și în Proclamația regală, la a cărei redactare partidul comunist contribuise prin reprezentantul său.

În încheierea pe viață și pe moarte cu forțele hitleriste, pentru alungarea lor de pe mîntul țării și eliberarea Transilvaniei de Nord, guvernul, prin declarația din seara zilei de 23 august sublinia că „România consideră de azi înainte Națiunile Unite ca națiuni prietene”. Armatele acestor țări erau socotite în proclamația șefului statului din aceeași seară ca „armatele aliate”. Apelul C.C. al P.C.R., publicat la 26 august, aprecia Națiunile Unite drept „aliații noștri firești”.

Demersurile întreprinse în acele zile, de către noul guvern român, prin intermediul ministrului său la Ankara, pe lângă ambasadă U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii, subliniau că „guvernul român care de acum este de facto în poziția de cobeligerant speră că Națiunile Unite îl vor recunoaște ca aliat”. În vederea „coordonării acțiunii împotriva dușmanului comun”, guvernul român a informat, prin același canal, guvernul sovietic că va trimite un ofițer superior pentru a lua contact cu comandamentul militar sovietic și „ar dori să primească, în schimb, o misiune militară sovietică. Aceasta ar putea ateriza oricînd pe aeroportul Popești-Leordeni”. Între timp, Bucureștii, care, din 24 august ora 10 dimineața și pînă în 26 august, fuseseră sălbatic bombardați de Luftwaffe², erau curățați, pînă în dimineața de 26 august, după lupte grele, de forțele germane, care se mai mențineau doar la limita de nord a Capitalei. În aceeași zi de 26 august, în cursul dimineții, la cererea comandamentului român, care

În p. 4: unități ale armatei române se îndreaptă spre liniile frontului (septembrie 1944)

Infanteriști români în luptele pentru eliberarea Ungariei de sub ocupația hitleristă

¹⁻² Magazin istoric, nr. 8/1981; 7/1974

furnizase și datele asupra obiectivului, avioane americane au bombardat zona Băneasa-Otopeni, unde se aflau puternice poziții germane¹. În ședința Consiliului de Miniștri din 27 august, șeful Marelui Stat Major român, generalul Gh. Mihail declara: „Orice primejdii asupra Capitalei este definitiv înlăturată. Efectul bombardamentului de ieri a fost pentru nemți ca să fugă...” În aceeași ședință, guvernul a respins cererea legației Reichului ca, în schimbul încetării ostilităților, trupele germane să fie lăsate să se retragă.

La 28 august, un comunicat al Marelui Stat Major român anunța completa deblocare a Capitalei și capturarea a 8.000 prizonieri, între care 7 generali, în cursul celor cinci zile de lupte de la București. La sfârșitul aceleiași zile, Corpul 5 teritorial raporta că „garnizoana Ploiești, deși nu dispunea decât de unități slabe, a făcut față și în cursul zilei de 28 august numeroaselor atacuri date de formațiuni germane, sprijinite de artileria antiaeriană amplasată în zona Ploiești și de tancuri (la bariera Bucov). Pătrunderi locale au fost contraatacate, capturându-se prizonieri și material de război. Garnizoana a avut pierderi în morți, răniți și dispăruți. Prizonierii s-au transportat auto la Slănic. Rafinăriile sînt ținute de gărzi. Infiltrările inamice la rafinăria Columbia au fost lichidate”.

Aventuri rocambolești și realitatea

Prezența misiunii O.S.S. la București, asociată cu operațiunea de evacuare a aviatorilor americani și britanici prizonieri în România și care fuseseră eliberați de insurecție, este cunoscută din literatura americană de mai bine de trei decenii. Încă din 1951 volumul al treilea al istoriei oficiale *Forțele armate aeriene* [S.U.A.] în al doilea război mondial o menționase. E drept că antecedentele, pentru consumul epocii marcată de „războiul rece”, fuseseră puse pe seama stării de „confuzie” de la București și nu se pomenea vreun cuvînt că, în reușita evacuării, autoritățile românești ar fi avut vreun rol, deși un lector mai atent și-ar fi putut pune întrebarea cum s-ar fi putut realiza altfel, mai ales că 56 „fortărețe zburătoare”² au putut ateriza și decola, în decurs de mai multe zile, pe un aeroport de lângă București. O legendă demnă de personajul Rocambole a fost pusă în circulație mai largă de autorii americani J. Duggan și C. Stewart în cartea asupra raidului de la Ploiești din 1 august 1943, a cărei primă ediție a apărut în 1962.

Pentru cei doi autori, în România „armata se di-

zolvase în apatie”, I. Antonescu fusese chemat la Palat unde i s-a arătat o colecție filatelică și, în timp ce privea exemplarele într-un seif, ușa s-a fost închisă. Chiar americanii din O.S.S., veniți la București, au aflat unii de alții aici, iar în îndeplinirea misiunii lor parcă s-ar fi aflat în Vestul Sălbatic, descurecîndu-se singuri, păcătînd în dreapta și în stînga.

Situația prizonierilor de război era urmărită de organisme secrete speciale, la britanici — M.I.9, iar la americani M.I.S. — X. M.I. (Military Intelligence) 9 a fost creat încă în decembrie 1939 și avea ca misiune, printre altele, să faciliteze evadarea prizonierilor de război, stringerea de informații asupra inamicului prin intermediul prizonierilor, negarea informațiilor către inamic, menținerea moralului prizonierilor de război aflați în lagărele dușmanului. M.I.9 își avea proprii săi agenți secreți care acționau în spatele liniilor germane. În luna mai 1944 guvernul britanic a anunțat guvernul sovietic de intenția de a trimite agenți ai M.I.9 pe teritoriul României. Astfel de agenți fuseseră parașutați încă de la 1 octombrie 1943 și mai mulți dintre ei fuseseră arestați.

Într-o lucrare consacrată activității M.I.9, în subiectul pe care îl tratăm, se arată: „Forțele aeriene S.U.A. au reacționat foarte prompt cînd România a devenit un aliat (subl. E.P.); avioane de transport au zburat la București și pînă la 20 octombrie au preluat 1.274 oameni”, fiind, de asemenea, „recuperati fără risc toți agenții lăsați în România” (M.R.D. Foot, J.M. Langley, *M.I. 9 Escape and Evasion 1939-1945*, The Bodley Head, London, 1979, pp. 231-232).

Magazin istoric a prezentat antecedentele și desfășurarea primei acțiuni militare comune româno-americane. Cum o înfățișează documentele americane?

Raportul reprezentantului personal al președintelui S.U.A. și consilier politic al comandantului suprem aliat al Teatrului de Operații din Mediterana, Robert Murphy, datat 30 august 1944, către secretarul de stat, comunica: „Ofițerul de aviație român, însoțit de ofițerul de aviație american, pînă recent prizonier la București, a sosit aici [la Caserta] într-un avion românesc în seara de 28 august. Călătoria lor, efectuată cu acordul guvernului român, a fost întreprinsă cu scopul de a raporta asupra situației la București și a stabili legătura pentru operațiuni aeriene aliate împotriva germanilor în România. Ei au raportat că, la București, guvernul român ține situația în mînd destul de bine, deși rezistențe germane pot fi încă găsite în câteva puncte izolate. Comandantul suprem aliat a dat dispoziții — continuă R. Murphy — ca la 29 august, un grup O.S.S. să plece cu ofițerul român pentru a organiza evacuarea pe calea aerului a 1.000 de aviatori americani, care au fost prizonieri”.

¹ *Magazin istoric*, nr. 8/1974.

² Denumirea avionului de bombardament cu rază mare de acțiune B-17 G.

Prima parte a grupului O.S.S.¹ a sosit la 29 august. Era după ce operațiile de curățire a inamicului din Capitală și din nordul acesteia fuseseră terminate, iar în cursul după-amiezii, când unitățile române s-au reîntors în București, „pe întregul parcurs al Căii Victoriei, oastea română eliberatoare a fost viu ovacionată” (*România liberă*, 31 august 1944). La Ploiești, garnizoana română ținea ferm în mână orașul, luptele continuând în jurul lui, iar la ora 18.30 un vîrîr blindat sovietic a intrat, împreună cu subunități române dinspre est. La aceeași oră, la bariera Colentina staționa o formațiune motorizată sovietică și în București se semnalaseră primele grupuri de ostași sovietici, care „au primit ordin să se regrupeze în afara orașului, în scopul ca mine, de acord și în prezența autorităților române, să facă intrarea oficială în București” (*Documente privind istoria militară a poporului român*, vol. 3, p. 225).

Raportul O.S.S., pe care îl prezentăm în continuare, a fost alcătuit de locotenentii Russell Dorr și Philipp Coombs. Desigur, în arhivele americane există mai multe rapoarte asupra situației din acele zile, luîndu-se în considerare că aceștia s-au ocupat numai de unele aspecte, că întregul grup era format din 14 ofițeri și 7 ostași, care au fost urmați de alte grupuri de ofițeri ai forțelor aeriene și chiar de generalul Ira Eacker², comandantul forțelor aeriene aliate din Mediterana. Să ne rezumăm la documentul care a putut fi cercetat.

Sosirea grupului. „Problema delicată a relațiilor misiunii [americane] cu rușii s-a bazat pe înțelegeri la care a ajuns cu ei generalul Donovan. Grupul a fost transportat la aeroportul București-Popești cu o «fortăreață» a celei de-a 15-a Forțe Aeriene, cu o escortă de avioane de luptă. Primul grup a sosit la 29 august și al doilea la 1 septembrie. Nu era dinainte clar dacă grupul nu va înfrîni opoziția inamicului, dat fiind că situația mi-

litară la București era obscură. Pentru a se asigura aterizarea în siguranță, un pilot român... a fost trimis înainte, din Italia, într-un avion de luptă P-51 pentru a ateriza și verifica [situația] cu oficialitățile române. El a transmis un semn «de siguranță» și aterizarea s-a desfășurat fără incidente”.

Evacuarea aviatorilor anglo-americani. „În timpul următoarelor două zile după sosirea grupului inițial, peste 1000 aviatori aliați au fost identificați, transportați la Popești și trimiși în Italia în avioane B-17 ale celei de-a 15-a Forțe Aeriene. Această evacuare a fost realizată cu cooperarea armatei române și poliției și a diferitelor agenții locale. În următoarele zece zile, alți peste 200 aviatori au fost evacuați... Comandanții militari ruși au dat ordine să se acorde asistență deplină aviatorilor americani pentru a ajunge la București. Un exemplu dramatic al rezultatelor acestui ordin a fost apariția la București, la 13 septembrie, a unui pilot de avion P-38, silit să coboare în apropierea liniilor rusești, în vestul României, în timp ce revenea de la un atac asupra Vienei întreprins cu două zile înainte. Cîțiva țărani l-au extras din avionul sfărîmat, l-au remis autorităților militare ruse, care, într-un camion Ford, cu gardă rusească, l-au trimis cu echipamentul său grupului american din București...”

Aviatorii americani au primit un tratament bun în timpul prizonieratului în România. Lucrul cel mai important a fost că românii au insistat să-i țină ei pe toți acești oameni ca prizonieri lor, decît să-i predea germanilor.

... A fost plăcut în cel mai înalt grad și cam surprinzător să fie găsită o asemenea proporție de aviatori «dispăruți»... încă în viață... *Reînțoarcerea acestui mare număr de aviatori a dat avînt echipajelor din Italia și, în mod sigur, o mare satisfacție familiilor de acasă ale aviatorilor”.*

Relațiile româno-germane. „Starea actuală indică faptul că relațiile germano-române au fost foarte delicate de o lungă perioadă de timp și puterea germană de control în România a fost mult mai mică decît se presupusese... Comportarea generală a românilor pare să fi urmat politica de a se supune cît mai puțin cererilor germane... Rezultatul net a fost că românii au reușit să sustragă germanilor o considerabilă parte a două dintre cele mai importante resurse ale țării — alimentele și petrolul...”

Părerile [observatorilor O.S.S.] este că bombardarea de către germani [a Bucureștilor] trebuie să fie caracterizată ca pură război. Deși, în mod clar, comandamentul german a intenționat să captureze Bucureștii, modul în care a fost folosită forța aeriană germană cu greu ar fi putut fi calculată să contribuie în mod apreciabil la atingerea acestui obiectiv.

Luptele terestre, desfășurate între forțele germane și cele române după 23 august au

¹ În iarna 1940-1941, William J. Donovan, avocat din New York și prieten al lui F.D. Roosevelt, folosit de președinte în misiuni delicate, a întreprins din însărcinarea acestuia un turneu în Anglia și în țările din perimetrul Mediteranei, inclusiv din Balcani. Ulterior a primit gradul de colonel și a devenit șeful Oficiului Coordonatorului Informațiilor (secrete), organism care la 13 iunie 1942 s-a scindat în Oficiul Serviciilor Strategice (O.S.S.) în fața cu Donovan (devenit între timp general) și Oficiul Informațiilor de Război (O.W.I.), însărcinat cu propaganda și războiul politic. Pînă în 1943, O.S.S. a fost dependent în mare măsură în privința activității de spionaj și subversiune în Europa de serviciile secrete britanice. Cînd în octombrie 1943 Roosevelt l-a cerut lui Churchill ca toate operațiunile secrete din Balcani să fie puse sub comanda lui Donovan, premierul britanic a refuzat. Reacția americană, stimulată și de fricțiuni tot mai intense a constatat în transferarea activităților O.S.S. privind Bulgaria și România, de la Cairo la Istanbul. Oficial O.S.S., precursorul C.I.A., a fost dizolvat la 1 octombrie 1945, personalul fiind dispersat între Pentagon și Departamentul de Stat.

² *Magazin istoric*, nr. 5/1976.

fost mult mai intense decât s-a putut ști din afară. Există toate dovezile că în aceste lupte armata română a dat un excelent raport despre ea însăși și a impus serioase pierderi germanilor¹.

Contribuție valoroasă la cauza libertății și democrației

În cele aproape nouă luni de participare la războiul antihitlerist, armata română, cu un efectiv de peste o jumătate de milion de ostași, susținută de eforturile întregului popor mobilizat de chemarea P.C.R., *Totul pentru front, totul pentru victorie*, de întregul potențial al țării, s-a acoperit de glorie, iar România a înscris o nepieritoare pagină de istorie universală¹. Cînd în iulie 1945, șeful statului român i s-a conferit de către Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S. Ordinul „Victoria”, decretul preciza: „Pentru actul curajos al cotiturii hotărîte a politicii României spre ruptura cu Germania hitleristă și alinierea cu Națiunile Unite în clipa cînd încă nu se precizase clar înfrîngerea Germaniei”. Doi ani mai tîrziu, decretul de decorare cu „Legion of Merit”, semnat de președintele H. Truman, aprecia actul de la 23 August ca o „dreaptă și întreprinzătoare acțiune...”, ca o „contribuție valoroasă cauzei libertății și democrației... Răspunsul poporului român a fost imediat și însușit, el avînd drept rezultat ca în decurs de cîteva zile, cea mai mare parte a teritoriului României să fie eliberat de controlul nazist și ca linia principală de rezistență pe frontul de sud-est să fie retrasă către nord-vest pe o distanță de mai mult de 500 km” (*Scînteia*, 14 mai 1947).

Deși în raport cu ansamblul contribuției României la războiul antihitlerist, unele elemente prezentate în documentul O.S.S. apar de o întindere mai restrînsă, valoarea lor nu poate fi subestimată. Ele, după cite știm, devin publice acum pentru prima oară. Documentul arată că cei cinci ofițeri R și A repartizați să procure informații militare secrete pentru forțele aeriene „au avut acces la ele datorită cooperării departamentului poliției române și Statului major [român]”. Raportul subliniază că numeroasele informații referitoare la Germania, dintre care cele cu semnificație operativă imediată au fost transmise pe loc Cartierului General al Forțelor Aeriene Aliate din Mediterana, au putut fi strînse numai datorită concursului Marelui Stat Major român, Ministerului aerului și al altor ministere. Numeroase materiale au fost găsite la comandamentele, misiunile și alte organisme germane din București, ele nemaiputînd fi distruse sau evacuate datorită impetuozității acțiunii forțelor insurecționale românești și realizării unei totale surprinderi a inamicului.

„Petrol. „Din hîrțile [firmei] Schencker & Co.” s-a putut reconstitui o listă a punctelor finale de destinație a produselor petroliere... [care listă] nu numai că a confirmat informațiile despre multe obiective petroliere în Germania, dar a furnizat indicații asupra cîtorva posibile [ținte] noi. O importantă uzină la Moosbierbaum, Austria, a fost stabilită categoric pentru prima oară că produce combustibil de avion și a fost clasificată acum ca o țintă aeriană prioritară... Prelucrarea petrolului, în cel puțin o uzină de hidrogenare a cărbunelui a fost stabilită”.

Aviația inamică. Marele Stat Major român a furnizat date, indicînd că mari forțe aeriene germane și ungare sînt concentrate pe cîteva aeroporturi ungare considerate anterior ca neimportante. Aceste informații au fost prompt transmise la a 15-a Forță Aeriană (cu bazele în Italia), care a făcut imediat fotografii de recunoaștere a terenurilor. *Fotografiile au confirmat informațiile și, prompt, a 15-a Forță Aeriană a atacat, distrugînd 20) avioane inamice pe (baza) ordinei de bătaie terestră, care după aceea a fost transmisă regulăi celei de-a 15-a Forțe Aeriene, Cartierului General al Forțelor Aeriene Aliate din Mediterana și Cartierului General al Forțelor Aliate*”.

Din documentele găsite la Misiunea germană a aerului s-a aflat că avionul F.W. 190 este asamblat la Wiesmar și informația a fost transmisă imediat celei de-a 8-a Forțe Aeriene (din Marea Britanie); de asemenea, au fost obținute liste cu depozitele de piese de schimb și pentru reparații, care urmau să reprezinte noi ținte de atac pentru aviația aliată.

Apărarea antiaeriană inamică. „Informații au fost furnizate de autoritățile române însărcinate cu asigurarea acestei apărări (ceată artificială, perdele de fum) asupra modului de funcționare și a modalităților care pot fi de ajutor în depășirea unor astfel de obstacole în atacarea altor ținte... Informații au fost furnizate de comandanții români de artilerie antiaeriană asupra existenței unui nou procedeu radar pentru contracararea efectelor procedeelelor folosite de Aliați pentru a depăși controlul instrumentelor radar”.

Sînt numai unele din rezultatele cunoscute. Salvarea totalității prizonierilor americani și britanici de către insurecție și asigurarea promptei lor repatrieri, punerea la dispoziție a unor importante informații, fără nici o ezitare și fără a se urmări o compensație, ci doar în interesul efortului comun militar al întregii coaliiții antihitleriste, informații care și-au adus contribuția lor la victorie, la economisirea de vieți în rîndurile armatelor aliate, rămîn și ele la activul marelui act de la 23 August 1944, se integrează locului și rolului insurecției române în istoria europeană și universală.

¹ Firmă de expediție și transport a cărei filială din București servea și de cuvertură uneia dintre cele mai importante oficine de spionaj naziste.

¹ Magazin istoric, nr. 1-6/1980 și 8/1981.

1912
(29-30 iunie, 1 iulie)

Al XI-lea Congres al mișcării

(CONGRESUL II AL PARTIDULUI SOCIAL-DEMOCRAT

DELEGAȚI PARTICIPANȚI

La congres au participat 126 delegați (91 cu drept de vot și 35 fără drept de vot), între care s-au aflat membrii Comitetului Executiv al P.S.D. din România (5), ai Comisiei Generale a Sindicatelor din România (5), ai redacției și administrației ziarului *România muncitoare* (2) și Cercului de editură socialistă (1), precum și 78 reprezentanți ai 46 cluburi social-democrate și sindicate. Delegați cu drept de vot: București — 51 (Clubul social-democrat — 5, Cercul „Tineretul muncitor” — 4, Sindicatul metalurgistilor — 25, Sindicatul mixt — 5, Sindicatul cizmarilor — 3, Sindicatul țesătorilor — 3, Sindicatul chelnerilor — 2, Sindicatul croitorilor — 2, Sindicatul cioplitorilor — 2); Bacău — 3 (Sindicatul tăbăcarilor); Brăila — 10 (Clubul social-democrat — 4, Sindicatul din port — 2, Sindicatul de la docuri — 2, Sindicatul mixt — 1, Sindicatul frînghierilor — 1); Galați — 2 (Clubul social-democrat — 1, Sindicatul cizmarilor — 1); Ploiești — 9 (Clubul social-democrat — 1, Cercul „Tineretul muncitor” — 1, Sindicatul cizmarilor — 2, Sindicatul lucrătorilor în fier și metal — 3, Sindicatul tăbăcarilor — 2); Roman — 1 (Sin-

dicatul mixt); Tulcea — 1 (Clubul social-democrat); Turnu Severin — 1 (Clubul social-democrat, sindicatele croitorilor și cizmarilor).

Delegați fără drept de vot: București — 13 (Sindicatul timplarilor — 3, Sindicatul funcționarilor comerciali — 3, Sindicatul tăbăcarilor — 3, Sindicatul călcătorilor — 3, Sindicatul tapițerilor — 1); Bacău — 2 (Sindicatul funcționarilor comerciali — 1, Sindicatul tăbăcarilor — 1); Botoșani — 3 (Sindicatul mixt); Brăila — 1 (Sindicatul asistenților); Călărași — 3 (Cercul cultural și Sindicatul mixt); Cîmpina — 1 (Sindicatul lucrătorilor în fier și metal); Focșani — 1 (Cercul cultural); Galați — 1 (Sindicatul de la Fabrica de cuie); Iași — 3 (Sindicatul mixt — 1, Sindicatul timplarilor — 1, Sindicatul brutarilor — 1); Piatra Neamț — 2; Ploiești — 3 (Sindicatul timplarilor — 2, Sindicatul zugravilor — 1); Pitești — 1 (Sindicatul mixt); Roman — 1 (Sindicatul funcționarilor comerciali).

Pe baza stenogramei congresului, au fost identificați toți participanții la lucrări (unii dintre ei posedînd mai multe mandate de delegați).

Au fost identificate fotografiile următorilor 36 participanți la congres

I.C. Frimu	C. Dobrogeanu-Gherea	Șt. Gheorghiu	Cr. Racovski	Gh. Cristescu	Al. Constantinescu
N.C. Georgescu	C. Popovici	D. Pop	Ecaterina Arbore	T. Dragu	Al. Nicolau
Al. Pătruțescu	Iordan Ionescu	I. Gh. Opreșcu	Ana Comănescu	Gh. Săndulescu	Gh. Opreșcu

*Crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în 1893, a des-
chis era organizării politice a clasei muncitoare la scară națională, a afirmat cu putere rolul
clasei muncitoare ca forță socială cea mai progresistă în dezvoltarea națiunii noastre pe calea
progresului și civilizației.*

NICOLAE CEAUȘESCU

muncitorești din România

DIN ROMÂNIA ȘI CONGRESUL SINDICAL)

LA CONGRES

Comitetul Executiv al P.S.D. din România:
I. C. Frimu, dr. Cr. Racovski, Al. Constantinescu,
N. C. Georgescu, C. Vasilescu.

Comisia Generală a Sindicatelor din România:
Gh. Cristescu, Iordan Ionescu, I. Oprescu, Ap.
Niculescu, C. Popovici.

Redacția și administrația ziarului *România
Muncitoare*: T. Iordăchescu, Sp. Calu.

Cercul de editură socialistă: I. Moscovici.

Cercul „Tineretul Muncitor” din București:
C. Angelescu, B. Davidovici, Paul Frimu,
I. Marinescu.

BUCUREȘTI: C. Dobrogeanu-Gherea, D.
Pop, dr. Ecaterina Arbore, T. Dragu, Al.
Nicolau, Al. Pătruțescu, N. Damian-Bălă-
nescu, N. Mihăilescu, Camelia Petrescu, Pîr-
vănescu, Sorescu, Cristea Andrei, N. Apostol,
Gh. Minone, Harmelin, Soșu, Moraru, T.
Hanea, M. Bălineanu, Șt. Georgescu, C.
Ionescu, N. Ionescu, Gh. Niculescu, D. Macri,
Pandele Bechianu, I. Georgescu, D. Popescu,
Ed. Sainson, N. Costescu, Gh. Petrescu, D.
Petrescu, Sacoș Ianoș, M. Constantinescu,
Gh. Săndulescu, N. Tănăsescu, Al. Stănescu,
Silvestru Ionescu, Mitică Constantinescu,
Dudaș, Șt. Vagner, Gh. Niculescu-Mizil, Gh.

Iacobescu, Drăgănescu, Șerbănescu, Chirlac
Cristescu, Mitică Georgescu, C. Stoicescu,
I. Iarca, Potoceanu, Ana Comănescu, B.
Adrian, Mirea, Spirescu, I. Tănăsescu, Gh.
Oprescu, M. Cornea, N. Ștefănescu, Gh.
Miculescu, P. Stănescu.

BACĂU: Gh. Umbrărescu, Pfeferman, C.
Hălăucescu.

BOTOȘANI: N. Radu, I. Ornstein, U.
Nadler.

BRĂILA: Șt. Gheorghiu, I. Sion, C. C.
Petrescu, Nicu Marinescu, I. Manolescu, Gh.
Dumitru, V. N. Teodorescu, V. Ciocan, G.
Stanislav, Eremia Nichiforescu.

CĂLĂRAȘI: Gh. M. Vasilescu, Th. Geor-
gescu, I. V. Nițescu.

CÎMPINA: C. Mănescu.

FOCȘANI: Panait Popescu.

GALAȚI: D. Stoiculescu, C. Velcianov, N.
Auneanu.

IASI: Manole Stanciu, C. Baciu, B. Vecsler.

PIATRA NEAMȚ: P. Mihal, V. Moldoveanu.

PITEȘTI: Cristache Cristescu.

PLOIEȘTI: Costică Ionescu, Nae Geor-
gescu, Șt. Georgescu, D. Jianu, Sternberg,

(Continuare în p. 29)

I. T. Banghereanu

T. Iordăchescu

I. Moscovici

G. Grigorovici

I. Crețu

I. Sion

C.C. Petrescu

Gh. Niculescu-
Mizil

Iancu Iliescu

C. Mănescu

Gh. M. Vasilescu

P. Bechianu

M. Bălineanu

Al. Stănescu

C. Angelescu

Paul Frimu

I. Marinescu

I. Manolescu

MARI TEZAURE AUTOHTONE

Acad. EMIL CONDURACHI

Cu o frecvență devenită periodică, paginile publicațiilor de mai largă sau restrînsă circulație anunță, atît marelui public, cît și lumii științifice, descoperirea — într-unul sau în altul din colțurile țării — a unui nou tezaur. Dincolo de caracterul spectaculos al unor asemenea știri, se cuvine evidențiat faptul că fiecare nou tezaur scos la iveală se adaugă unui sir de excepționale descoperiri făcute de-a lungul vremurilor, îngăduindu-ne să ne făurim o imagine cît mai completă asupra istoriei și civilizației străvechilor locuitori ai țării noastre.

Bogată în zăcămintele de metal prețios (aur și argint) sau aramă — necesară pentru fabricarea, în aliaj cu cositorul, a bronzului — țara noastră a constituit, încă din epoci foarte îndepărtate, un centru de prelucrare a unor piese din aur, argint sau bronz ce merită întreaga noastră atenție, atît din punct de vedere tehnologic, cît și artistic. Și dacă nu este locul aici să stăruim asupra unor procedee tehnologice în extragerea și prelucrarea acestor metale, trebuie, în schimb, să insistăm asupra măiestriei cu care artiștii acelor vremi au știut să transforme metalul în adevărate opere de artă, care — prin formă și decor — merg paralel cu ornamentația altor piese, în special cu cele din ceramică și, foarte probabil, din lemn și textile.

Prelucrarea metalelor prețioase a început din vremuri foarte vechi. Într-adevăr, cele dintîi piese care pot fi înscrise într-o necesară și așteptată „istorie a tezaurelor din România” sînt, după toate datele de care dispunem, idoli de aur de la Moigrad (județul Sălaj) — datînd încă din mileniul IV î.e.n. — în plină epocă neolitică, deci cu mult înaintea începutului propriu-zis al epocii metalelor. Făurite într-o vreme cînd pe cuprinsul unei mari întinderi a României înflorea cultura ceramică pictată, piesele din acest tezaur, deși în aparență simple ca decor, denotă o tradiție în prelucrare și cunoștințe tehnologice înaintate precum și interesante interferențe cu arta ceramică a vremii.

Dacă am stăruit asupra acestui tezaur este pentru faptul că el deschide seria excepțională

lilor realizări de orfevrărie din epoca bronzului. Odată cu apariția metalurgiei propriu-zise, prelucrarea podoabelor din aur și argint, dar cu deosebire din aur, a căpătat o extensivă cu totul deosebită. Din această perioadă — cu precădere din mileniul II î.e.n. — datează fastuoasele tezaure descoperite la Ostrovul Mare și Hinova (Mehedinți), Perșinari (Dimbovița), impresionante prin diversitatea podoabelor (coliere, brățări, diademe, arme de paradă) ca și prin varietatea decorurilor și finețea execuției.

Sfîrșitul epocii bronzului a fost marcat de mari mișcări de populații în această parte a Europei, ceea ce i-a determinat pe oamenii pămîntului să încerce să-și pună la adăpost bunurile din fața urgiei migratorilor. Așa a fost ascuns, de pildă, tezaurul de la Hinova, recent scos la iveală prin săpăturile arheologice¹.

După marile transformări pe care omeneirea le-a cunoscut odată cu începutul epocii fierului, asistăm, din nou, în cursul primelor secole ale mileniului I î.e.n. la o perioadă de înflorire a tehnicii prelucrării aurului. O dovedesc din plin brățara de aur de la Hodiș (Bihor), vasul găsit la Biia (Alba) sau o altă brățară descoperită la Dipșa (Bistrița-Năsăud).

O adevărată cotitură în prelucrarea metalelor prețioase și în decorarea unor piese de mare valoare artistică se înregistrează la jumătatea mileniului I î.e.n., odată cu apariția tezaurelor princiare, alcătuite din piese specifice războinicilor: coifuri, pectorali, cnemide (apărătoare pentru picioare) etc. Tezaurele din această categorie, precum cele de la Coțofenești (Prahova), Cucuteni-Băiceni (Iași)², Agighiol (Tulcea) sau Peretu (Teleorman), atrag atenția prin faptul pe care-l demonstrează cît și prin decorul specific, predominant animalier, dovedind interesante interferențe culturale cu regiunile grecești și nord-pontice, constituind — așa cum apreciază majoritatea specialiștilor — un punct culminant în evoluția prelucrării metalelor prețioase dacice de pe teritoriul României.

Ultima fază a acestor tezaure poate fi nu-

^{1,2} Magazin istoric, nr. 6/1981; 4/1976.

Piese de orfevrărie din diferite tezaure descoperite în țara noastră: a) brățară cilindrică (epoca bronzului); b) aplică descoperită la Cucuteni-Băiceni (sec. V-IV î.e.n.); c) figurină antropomorfă de la Moigrad (epoca neolitică); d) reprezentare zoomorfă de la Stințești, Botoșani (sec. IV-III î.e.n.); e) faleră găsită la Ostrovul Mare, Mehedinți (epoca bronzului); f) ritonul de la Porotna Mare, Mehedinți (sec. V-IV î.e.n.); g) coiful princiar de la Poiana-Cosofenești, Prahova (sec. V-IV î.e.n.)

mită, *stricto sensu*, cea dacică. Seria lor, de un interes excepțional pentru studierea civilizației dacice în întregul său, din perioada formării statului independent și centralizat al lui Burebista și pînă la cucerirea romană, este ilustrată de valoroase descoperiri care dovedesc — toate la un loc și fiecare în parte — o perfectă cunoaștere a tehnologiei metalelor prețioase și o largă gamă de procedee artistice. Elementele tradiționale zoomorfe sînt însoțite de motive geometrice, repartizate cu pricepere și grijă pe marginea exterioară a acestor piese. Este, de fapt, o nouă sinteză (ilustrată, de altfel, de întreaga artă dacică), care reflectă cultura materială și spirituală a statului dacic, în ultima fază a dezvoltării sale.

Pe lângă valoarea lor intrinsecă, tezaurele au și o covârșitoare valoare istorică. Cu-

noașterea lor ne este necesară pentru reconstituirea pe multiple planuri a vieții strămoșilor noștri. Prin bogăția lor, tezaurele constituie *măsurii ale puterii economice* a înaintașilor. Prin desăvîrșirea artistică a pieselor, ele sînt *dovezi ale gradului de civilizație spirituală* al acestor strămoși. În sfîrșit — aparținînd unor vîrfuri ale societății omenеști din vremurile cînd ele au fost create — ele sînt *indicii ale vechimii organizării politice* a vechilor locuitori ai țării. Semnificația lor pentru cercetătorul (și, în genere, pentru iubitorul de istorie de azi) este, așadar, întreită. Privită prin această prismă, retrospectiva asupra marilor tezaure ale românilor, inițiată începînd cu acest număr de *Magazin istoric*, revistă care și cu alte prilejuri a semnalat marile comori și evenimente cruciale ale trecutului, se constituie deci ca un veritabil act patriotic și în egală măsură, de cultură.

Un voievod nedreptățit?

ÎNȚIUL BASARAB PE TRONUL MUȘATINILOR — PETRU ȘCHIOPUL

GHEORGHE DAVID

În anul 1574, Petru vodă Șchiopul își începea prima din cele două domnii în Moldova (1574-1579; 1582-1591). Evenimentul — cum arătam și în numărul trecut al revistei — a marcat un moment deosebit de important în istoria principatelor românești: prin urcarea primului Basarab (familia domnitoare din Țara Românească) pe tronul moldovenesc al Mușatinilor se realiza înființarea unei dinastice dintre cele două țări, conștiința unității de neam a românilor căpătând noi orizonturi. În decursul celor peste 12 ani de domnie, noul voievod s-a confruntat cu o seamă de probleme, atât interne cât și externe, pe care a știut însă să le biruiască, dovedindu-se un bun gospodar și un domn devotat intereselor țării.

De la bun început, eforturile domnului s-au îndreptat spre redresarea economică a țării. Voievodul a luat măsuri energice de stimulare a producției agricole și de sporire a exportului. Din păcate, în 1585 asupra țării s-a abătut o secetă cumplită „de au secat toate izvoarele, văile, bălțile și unde mai înainte prindea pește, acolo ara și piatră prin multe locuri au căzut, copacii au secat de secită, dobitoacile n-au fostu avîndu ce paște vara, ci le-au fostu dărîmînd frunză. Și atîta prafu au fostu, cîndu să scornîia vîntu, cît s-au fost strîngîndu troieni la garduri și la gropi de pulbere ca de omet. Iar dispre toamnă, deaca s-au pornitu ploi, au apucat de au crescut mohoară și cu acelea s-au fostu oprînd sîrăcimea foamea, că-i coprînsese pretutînderea foamea” (Grigore Ureche).

Monopolul turcesc asupra unor produse românești contribuia, pe de altă parte, în chip considerabil la îngreunarea situației economice.

Pentru a stăvili într-un fel haosul financiar, Petru Șchiopul a dispus întocmirea unui catastih privind categoriile de contribuabili. Terminat la 20 februarie 1591, acest catastih constituie cel mai vechi izvor statistic, demografic și fiscal cunoscut pînă azi pentru istoria Moldovei. Un alt catastih, încheiat la 12 mai 1591, privind gorștina (darea) oilor, precizează că într-un singur an, cei 47 198 contribuabili au furnizat Porții 141 400 oi, la un preț derizoriu.

Dar cea mai de seamă preocupare economică a lui Petru Șchiopul a constituit-o atragerea în țară a cît mai mulți neguțatori străini, atît pentru a-și aduce mărfurile lor, cît, mai ales, pentru a prospecta și a găsi desfacere pentru produsele țării. Mărturie dintre cele mai diverse — ungurești, englezești, polone — atestă grija cu care neguțătorii erau primiți în țară. Interesat de tot ce se întîmpla în lume, domnul nu ezita să primească, el însuși, la palatul domnesc pe negu-

torii mai de seamă. De pildă, cînd englezul Henry Cavendish a ajuns la Iași „stăpînul meu — scrie servitorul lui Cavendish, Fox — a fost trimis la curte, unde domnul l-a primit cu multă prietenie, l-a luat de mînă și i-a vorbit timp de o jumătate de oră cu ajutorul tîlmaciului... Acest domn a dăruit stăpînului meu, în prima noapte [a sederii în Iași] un sac de ovăz pentru caii noștri, un coș cu pline, patru sticle de vin, o tipsie de pere și o oaie grasă și ceva tain [pentru] tot timpul cît am stat la Iași”. „Domnul Moldovei — notează la rîndul său ungurul Lestár Gyulafi — ne-a primit cu ospitalitate, dîndu-ne la fiecare popas doi boi de tăiat, 15 oi și un butoi de bere și, pe deasupra, un butoi de vin”.

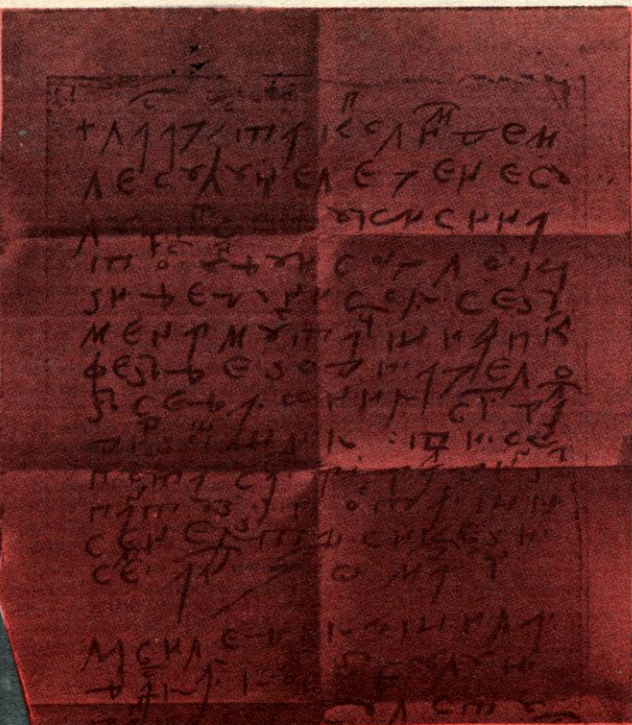
Unul din efectele acestei politici economice s-a concretizat în privilegiul comercial acordat de Petru Șchiopul, la 27 august 1588, neguțătorilor englezi cu prilejul trecerii prin Moldova a fostului ambasador englez la Constan-

tinopol — William Harborne¹. Harborne a fost primit, cum relatează el însuși, „foarte curtenitor de către Petru domnul...”, cu care am încheiat înțelegerea potrivit căreia suspușii Majestății Sale [Elisabeta I, regina Angliei] care fac negustorie acolo [în Moldova], nu vor plăti decît 3

la sută [și nu] 12 la sută”, cum plăteau ceilalți negustori.

Prin intensificarea exportului pe diferite piețe, Petru Șchiopul a reușit o redresare simțitoare a stării locuitorilor țării. Pășind pentru prima oară pe pământul Moldovei, Henry Cavendish făcea constatarea că „moldovenii sînt gospodari buni..., căci imասurile lor sînt bine înzestrate cu vite, boi, vaci, cît și oi și au o rasă bună de cai. Țara are un pămînt bun și roditor, bine împădurit și cu apă foarte bună...”

Ștefan, fiul voievodului (tablou păstrat la Muzeul Castelului Ambras, în Tirol) și facsimilul unui document scris de Petru Șchiopul

Proșperitatea țării a atras atenția nu numai negustorilor. Iezuiții au trimis, o misiune, cu scopul (desigur, nemărturisit) de a prospecta terenul în vederea convertirii populației, mizînd pe influența dregătorului favorit al domnului, Bartolomeo Brutti. După ani de prospectare, în 1588, raportul primei misiuni iezuite din Moldova era însă dezamăgitor pentru marea marii ordinului, poporul fiind circumspect la infiltrarea catolicismului: „Și totuși nu pătrunzi în sufletul poporului, mai mult șiret decît simplu”.

lului Ieremia II: „[Petru vodă] — notează el în 1588, în urma călătoriei făcute în Țara Românească și Moldova — era om dulce la cuvînt, sever la purtări, îndemînic la fapte. Știa limba turcească, cea grecească și cea românească... Și nu numai aceste daruri le avea, dar era și foarte încercat la orice meșteșug și la litere și-i plăcea de oamenii învățați, și-i întreba în tot chipul despre astronomie, despre zodii și alte lucruri subțiri. I plăcea mult de cîntăreți și avea un preot cu meșteșug, îndemînatec [adică bun muzician]”.

Nuntă la Tecuci

Trăind pînă în preajma vârstei de 40 ani la Constantinopol, Petru vodă s-a instruit temeinic. Despre solida sa pregătire culturală vorbește în termeni elogioși patriarhul ecumenic al Constantinopo-

Ca și Alexandru II Mircea, ca și fiul acestuia, Mihnea, Petru vodă a fost un mare oblăduitor al culturii. La porunca și din îndemnul său, călugărul Azarie a continuat opera lui Macarie, de redactare a cronicii țării, în slavonă — act cu semnificative valențe patriotice. Dar Petru Șchio-

¹ Magazin istoric, nr. 5/1978.

pul a fost, în primul rând, unul dintre promotorii limbii române. Este primul domn de la care ne-au rămas texte românești autografe: liste cuprinzând averile sale și ale fiului său, un contract de căsătorie, o împuternicire acordată lui Antonio Bruni în judecata pe care domnul o avea cu venețianul Ioan de Marini Polli. Cum se vede, este vorba în primul rând de documente personale, ceea ce sporește mult semnificația lor, deoarece ne arată, că, în ciuda anilor petrecuți la Constantinopol, în pofida unei mentalități a vremii care făcea din greacă și slavonă limbi sacre, cei mai înalți demnitari în frunte cu domnul *gindeau românește*, adică în graiul locuitorilor țării. Desigur, stilul acestor acte este greoi, cu-vintele își caută tiparul potrivit, dar momentul este semnificativ: de acum înainte, chiar dacă documentele în slavonă vor continua să aibă o anumită pondere în diplomația românească, actele scrise în românește vor fi din ce în ce mai numeroase.

Spiritul umanist al voievodului s-a răsfrint și asupra altor oameni de cultură de la curtea domnească: unul dintre cei mai remarcabili reprezentanți ai noului curent a fost Luca Stroici. Dintre „inovațiile” acestuia, două merită deosebită atenție: în calitatea sa de logofăt, el a semnat pe multe documente, dar nu cu litere chirilice, ci cu litere latine; tot el, la cererea enciclopedistului polonez Stanislav Sarnicki, a scris, în românește, cu litere latine, rugăciunea *Tatăl nostru*, pe care cărturarul polon a inclus-o, în 1593, într-o lucrare a sa.

Petru vodă a avut și preocupări în domeniul arhitecturii. În timpul domniei sale, Iașul a fost împodobit cu una din cele mai frumoase construcții arhitectonice: mănăstirea Galata. Înălțarea construcției nu a fost lipsită de peripeții. Mai întâi, în prima domnie, ea a fost ridicată în vale, dar, cum nota jumătate de veac mai târziu Grigore Ureche, „nu după multă vreme s-au risipit, care

loc și pînă astăzi să cunoaște”. În 1582, venind din nou la domnie, „Pătru vodă... nu vru să lase în desert pomana sa, care o zidise întâi, mănăstirea Galata din vale, care apoi să risipisă, ci cu toată nevoia au silit și cu toată osîrdia au zidit Galata în deal, carea trăiește și pînă astăzi”.

O remarcă a lui Grigore Ureche merită, și ea, un plus de atenție din partea cercetătorului de azi. „Pătru vodă — spune cronicarul — toate [datele Moldovei] pre izvod le-au ținut ca să nu să zmințească”. Această afirmație oferă cheia deplănei reușite a acestei prime domnii muntești în Moldova. Prin înțelepciunea și cumpătarea sa, prin grija de a nu știrbi cu nimic prestigiul moldovenilor, Petru Șchiopul a dovedit deplina identificare de aspirații și năzuințe dintre munteni și moldoveni.

După moartea lui Alexandru II Mircea, în Muntenia petrecută în 1577 și urcarea pe tron a lui Mihnea, la vârsta de aproape 11 ani, Petru vodă a simțit nevoia ca, pe timpul celor două domnii ale nepotului său (1577-1583 și 1585-1591) să dea el tonul acțiunilor comune moldo-munten: tot în spiritul caracteristic lui, de bună înțelegere, de împăcare, de conviețuire pașnică. Două momente sînt în această privință semnificative. Mai întâi, la 15 august 1586, cei doi voievozi — unchi și nepot — s-au întîlnit în satul Bogdănești pe Prut „amîndoi cu curte multă și cu gloate mari, s-au ospătat împreună cu mare cinste” (Ureche). Întîlnirea avea pe de o parte scopul să serbeze noua unire dinastică a Moldovei și Țării Românești și, de asemenea, să pregătească terenul unui eveniment memorabil în relațiile dintre cele două ramuri ale familiei Basarabilor. Acest al doilea eveniment a avut loc în anul următor, la 10 iunie, cînd, spune Ureche, „Pătru vodă făcu nuntă nepotului său Vladul vodă, ficiorul lui Miloș vodă [fratele lui Petru și Alexandru II Mircea], de au luat fata [de fapt, nepoata] Mir-

cii vodă [Ciobanul] și au chematu la nuntă, pe Mihnea vodă, domnul muntenesc. Nuntă domnească au făcut cu multă cheltuială și jocuri și mulți din vecini au venit, de le-au înfrumusețat masa. Această veselie au fost în Tecuciu”. Se pune astfel, capăt unei discordii ce dura de mai bine de trei sferturi de secol între cele două ramuri ale familiei Basarabilor.

Portretul lui Tepeș vodă

Pentru-un om care a copilarit și a trăit vreme îndelungată în capitala Imperiului otoman, atitudinea filootomană a lui Petru Șchiopul poate apărea, într-o anumită măsură, firească. Pe de altă parte, exemplul sfîrșitului tragic al lui Ioan Vodă cel Viteaz, ori al lui Petru Cercel, constituiau argumente care arătau că Imperiul otoman era încă foarte puternic. Aceasta nu înseamnă însă — așa cum s-a acreditat într-o vreme ideea — că Petru Șchiopul, și cei frațele său din Țara Românească, ar fi fost supuși pînă la obediență sultanului. Dimpotrivă, așa cum a relevat N. Iorga, pe baza unei corespondențe din 1581, din perioada exilului lui Petru Șchiopul la Alep, domnul știa să adopte — în cererile adresate dregătorilor otomani — un ton demn, fără umilire.

Gîndind astfel, domnul nu putea aproba actele abuzive ale sultanului, acte de natură să încalce stipulațiile tratatelor existente între Moldova și puternicul imperiu euroasiatic. Un prim moment al degradării relațiilor lui Petru cu Poarta a fost devalorizarea asprului, dictată de sultan în 1584, devalorizare care a constat în reducerea la jumătate a conținutului său de argint, astfel înțît galbenul și zlotul și-au dublat valoarea față de moneda otomană. În aceste condiții, otomanii au avut totuși pretenția ca haraciul și celelalte dări să se plătească în monedă veche, nedevalorizată.

¹⁻² Magazin istoric, nr. 5/1978; 1/1967.

zată. În 1591 s-a petrecut un nou abuz: otomanii au cerut — numai pentru acel an, ziceau ei — un tribut mult sporit față de cel obișnuit. În fața acestei cereri, Petru a făcut stat cu boierii, pentru a stabili atitudinea ce trebuia adoptată. Boierii, în unanimitate, l-au sfătuit să accepte sporierea, motivând că de împotrivit nu se pot împotrivi, și, dacă el nu va plăti, atunci viitorul domn tot va accepta darea sporită. Argumentele boierilor nu l-au convins însă pe Petru vodă. Relativ episodul, Ureche arată că domnul le-a spus că nu era vorba atât de dificultatea de a plăti o nouă dare, ci de faptul că otomanii o vor transforma într-o dare perpetuă, așa cum se mai întâmplase și cu alte prilejuri. De aceea domnul a hotărât să părăsească tronul și „nici într-un chip nu vru să se apuce de acea dare și să ia blestemul țării asupra sa”.

Însoțit de o seamă de boieri (între care logofătul Stroici, vornicul Ieremia Movilă, paharnicul Simion Movilă și alții), Petru vodă a trecut în Polonia și de aici în Imperiul habsburgic, renunțând la tron numai pentru a nu îngreuna cu o dare în plus poporul. Gestul — unic până atunci în istoria Moldovei — vădea deosebita grijă a domnului față de soarta țării și a locuitorilor ei, dovedind, o dată în plus, că nu se considera un străin de țara pe care o stăpânea.

Înainte de a părăsi scaunul domnesc de la Iași, Petru vodă a mai făcut încă o dovadă a frumuseții sale morale. La sfârșitul anului 1587 sau începutul anului următor, doamna Maria, soția voievozului, a murit, fiind înmormintată la mănăstirea Galata. La curtea domnească — poate doică a copilor lui Petru — trăia o femeie de origine modestă, Irina Botezat, cu care domnul a avut un fiu, Ștefan. Până la acest punct, evenimentele au urmat tiparul normal. Nu era pentru prima dată când domnul țării avea o soție nelegitimă, și Moldova nu constituia, nici pe departe, un exemplu negativ în comparație cu alte curți europene. Apropiindu-se momentul părăsirii tronului, Petru s-a ho-

tărît să reglementeze această problemă, legitimând legătura sa cu Irina. La 17 ianuarie 1591, în toiu noapții, la ora 3, mitropolitul Gheorghe Movilă a oficiat cununia domnească. „Cartea de cununat”, scrisă chiar de Petru Șchiopul, mărturisește emoționant: „duminiică seara, 3 ceasuri m-am cununat cu mama lui Ștefan vodă, anume Irina Botezat. Adevăr am zis: pînă sîntem [în țară] să nu sipui cui... să fie [acest eveniment] ascunsu, se nu știu nimele de casa a Iași; [după plecarea în] altă țară, atunci să știe toți, cum am cununat sîntem, să știe toți”.

Însoțit de boierii săi cei mai credincioși, de fiul său Ștefan vodă și de Irina Botezat, acum Doamna Irina, Petru a ajuns la curtea lui Rudolf II de Habsburg, care l-a primit „în chip prietenos și demn de o personalitate nobilă”, stabilindu-i reședința la Bolzano, în Tirol, în apropiere de Innsbruck.

Aici, înconjurat de curtea sa, care se rărea treptat, boierii întorcîndu-se în patrie, și-a petrecut Petru vodă ultimii ani ai vieții. Conform prevedimii boierilor din sfatul domnesc din 1591, noul domn, Aron vodă, a acceptat plata tributului sporit, a adăugat, pentru a-și consolida dominația, noi sume de bani și a dezlănțuit în rîndul boierilor o teroare cumplită, din care pricină a și fost supranumit Tiranul. (Afirmatia lui Grigore Ureche în privința severității lui Aron vodă, trebuie totuși, privită cu oarecare circumspecție, deoarece printre cei năpăstuiți de noul domn se număra și tatăl istoricului, Nestor Ureche). De aceea, amintindu-și zilele de liniste din vremea lui Petru vodă, boierii trimiteau scrisori peste scrisori (7 mai, 10 iulie 1593) în Austria, implorîndu-l să revină pe tronul țării. Însuși sultanul Murad III i-a „acordat” iertarea, pentru actul de nesupunere comis, cerîndu-i

în iunie 1593, să se așeze în insula Chios, iar Sinan Pașa îi comunica, cu același prilej, că a obținut iertarea sultanului. Ultima intervenție pentru reînscăunarea lui Petru a făcut-o, în noiembrie 1593, Ieremia II, patriarhul Constantinopolului.

La început, Petru Șchiopul s-a arătat dispus să dea curs acestor insistențe. Bătrîn, hărțuit de procesele cu venețianul Ioan de Marini Polli (unul din creditorii care-l finanțaseră la obținerea domniei), întristat de moartea Doamnei Irina (la 3 noiembrie 1592, „în al 25-lea an al vieții”, cum glăsuiește piatra de pe mormîntul ei), Petru vodă s-a îmbolnăvit în 1594, murind în vara aceluiași an. A fost înmormîntat la Bolzano, de parte de țara căreia îi slujise cu devotament, dar cu gîndul la ea. Ultimele lui cuvinte, din testamentul scris puțin înainte de moarte, cuprind rugămintile sale către boierii Luca Stroici și Ieremia Movilă de a nu-l lăsa copilul în țări străine, ci să-l ajute să urce în scaunul domnesc al strămoșilor săi.

Petru vodă Șchiopul a inaugurat o epocă în istoria țărilor române. În chiar anul 1591, în care își încheia dominația în Moldova avea să-și înceapă dominația, în Țara Românească, mușatinul — deci moldoveanul — Ștefan Surdul (fiul lui Ioan vodă cel Viteaz), urmat la tron de Alexandru, „fiul marelui și preabunului Bogdan [Lăpușneanu] voievodă”. Dornic să lase un nume bun în urma sa și o amintire cît mai frumoasă, Petru Șchiopul a fost, neîndoiește, conștient de drumul deschis de el. Mindru de gloria strămoșilor săi, el purtase cu sine, în exilul său autimpus, alături de portretul său și al fiului său, pe cel al strămoșului Vlad vodă Țepeș (tablou ajuns ulterior la muzeul castelului Ambras) al cărui moștenitor și continuator — pe alt plan — se considera.

MICROFIȘIER

Gr. Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, București, 1978; A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. V, București, I.a.; C.G. Giurescu, *D.C. Giurescu, Istoria românilor*, București, 1973; Ștefan Andreescu, *Restituito Daciae*, București, 1980; C. Gane, *Trecute vieți de domnie și domnii*, vol. I, Iași, 1971; *Călători străini despre țările române*, vol. II, III, București, 1970, 1971; N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, București, 1981; M. Berza, *Vlad Țepeș, ses regnes et sa légende...* In *Revue des études sud-est européennes*, 2/1977; N. Stoicescu, *O singură patrie — același dregător*, în *Magazin Istoric*, nr. 9/1978.

EXTENSOARE PENTRU INIMĂ ȘI SPIRIT

Lucid și critic, Nicolae Titulescu recunoștea limitele structurale și funcționale ale Societății Națiunilor, dar nu pentru a-l reduce competențele și pentru a slăbi încrederea în ea, ci pentru a stimula acțiunea consacrată perfecționării ei, eliminării tuturor elementelor divergente și găsirii mecanismelor de acțiune directă, reală, constructivă, de interes general chemate să răspundă împlinirii obiectivelor sale primordiale. El a insistat adesea asupra caracterului și esenței politice a Societății Națiunilor, respingând opinia acelor care vedeau în ea doar o instituție cu caracter tehnic și care intenționau să o facă să funcționeze ca atare.

Subliniind în mod frecvent că rostul fundamental al Societății Națiunilor era apărarea și consolidarea păcii, ferirea umanității de repetarea dezastruoasei experiențe a primului război mondial, Nicolae Titulescu are meritul de a fi integrat ideii de acțiune internațională, înțeleasă realist și cuprinzător, toate acele domenii și demersuri în măsură să contribuie la împlinirea unei asemenea misiuni, fie că era vorba de chestiuni politico-juridice, de aspecte economice, sociale, culturale sau umanitare. Diplomatul român a gândit problemele aduse în fața Societății Națiunilor și soluțiile preconizate de aceasta prin prisma necesității eliminării surselor de neîncredere, tensiune și conflict, a eliberării vieții internaționale de manifestările de forță, în scopul consolidării înțelegerii, concilierii și păcii.

Dând expresie intereselor proprii țării, membră fondatoare, dealtfel, a Societății Națiunilor, Nicolae Titulescu avea să se facă, în același timp, exponentul de marcă al intereselor marii majorități a statelor mici și mijlocii, țări care sperau că întemeierea Societății Națiunilor va inaugura o etapă nouă în viața internațională.

Nicolae Titulescu a gândit organizația internațională ca o construcție largă și profund democratică, ca o structură în care statele să se exprime cu drepturi egale și în care drepturile lor să fie apărute de legea internațională, respingând categoric tentativele unora sau altora dintre marile puteri ale vremii sale de a controla orientările, preocupările și activitățile Societății Națiunilor și de a rezolva unele probleme prin aranjamente de culise. El a pledat pentru o dezbatere largă, deschisă, a problemelor complexe ale epocii, desfășurată cu participarea tuturor celor interesați,

state membre sau nu ale organizației de la Geneva.

Conștiința indivizibilității securității și păcii în epoca contemporană, întuirea corectă a procesului de mondializare a problemelor internaționale, înțelegerea faptului că, în această sferă, trecerea timpului făcea să devină mereu mai numeroase și complexe legăturile dintre state, l-au făcut pe Nicolae Titulescu să susțină vocația de universalitate a unei asemenea organizații și să acționeze pentru deschiderea porților ei tuturor celor interesați.

Gerind ca punctele de vedere și deciziile Societății Națiunilor în problemele complexe cu care era confruntată să aibă o cit mai solidă fundamentare, Nicolae Titulescu a susținut necesitatea coordonării eforturilor oamenilor politici cu acelea ale oamenilor de știință; relieftarea acestui deziderat exprima profunzimea sa convingere că politica a încetat de mult să fie doar o artă și că ea și-a accentuat și consolidat caracterul de știință.

Toți cei care, într-un fel sau altul, în perioada interbelică, și-au desfășurat activitatea sub auspiciile Genevei, au înscris în memoria lor afectivă — dincolo de cronica timpului — înfățișarea cu Titulescu: un român, un european care a fost și va rămâne unul din simbolurile Societății Națiunilor.

Nicolae Titulescu poate fi considerat ca unul din fondatorii și constructorii Societății Națiunilor. Omul politic și diplomatul român a închinat organizației internaționale, idealurilor care au patronat constituirea acesteia, cea mai mare parte a vieții sale publice, consacrunderi-le o inteligență de excepție și o energie tumultuoasă. Fără nici o exagerare putem spune că Societatea Națiunilor reprezintă un capitol distinct al biografiei politice a lui Nicolae Titulescu, după cum Nicolae Titulescu reprezintă un capitol inconfundabil al istoriei Societății Națiunilor.

Publicăm, aici pentru prima dată, fragmente din discursul pronunțat de Nicolae Titulescu, în calitate de delegat al României pe lângă Societatea Națiunilor, la 28 septembrie 1923, în fața membrilor Asociației ziariștilor acreditați pe lângă Societatea Națiunilor, text ce relevă cu pregnanță substanța gândirii titulesculene despre instituția de la Geneva.

Textul reproducut mai jos este tradus din limba franceză; interperurile au fost marcate prin puncte de suspensie.

George G. POTRA

Nicolae Titulescu în mijlocul ziaristilor. Fotografie aflată în fondurile Bibliotecii Centrale de Stat

Domnule președinte,

Domnilor,

Întrucât ziaristii trebuie să știe totul, doresc să vă aduc la cunoștință că se află astăzi printre noi un om de temut.

Îl rog să se prezinte singur! Dacă totuși ezită, îl voi numi eu: este Pierre Comert, directorul Secției de informații din Secretariatul Societății Naționalelor.

— N-ați vrea să asistați la reuniunea săptămînală a ziaristilor acreditați pe lângă Societatea Naționalilor?, mi-a spus, acum cîteva zile, Pierre Comert, pe un ton îmbietor.

— Desigur, cu plăcere, am răspuns, imprudent.

Imprudent, pentru că ieri Pierre Comert a adăugat:

— Știți, trebuie să luați cuvîntul la această reuniune a ziaristilor despre care v-am vorbit zilele trecute.

— Să le vorbesc ziaristilor? Sper că nu vorbiți serios!

— Trebuie să vorbiți ziaristilor, m-a întrerupt, sec, Pierre Comert.

— Să le vorbesc ziaristilor? Dar nu știți că diplomații sînt profesioniștii tăcerii? Nu știți că am fost nevoit să fac uz de o întreagă știință pentru a nu fi obligat să iau cuvîntul în fața Adunării?

— Trebuie să vorbiți ziaristilor, a continuat, implacabil, Pierre Comert.

— Să le vorbesc despre ce? Să le vorbesc despre politică? N-aș putea. Să le vorbesc despre impresiile mele personale? N-aș îndrăzni!

— Trebuie să vorbiți ziaristilor — a conchis rece Pierre Comert.

De data aceasta, mi s-a părut că recunosc în vocea lui o inflexibilitate aproape anglo-

saxonă; nu puteam decît să mă înclin și iată-mă!

Dar despre ce să vă vorbesc?

Impresiile mele politice le-am încredințat telegrafului.

Impresiile personale?

Pentru a îndrăzni să vă vorbesc despre acestea, lăsați-mă să-mi închipui — imaginația latină este nemărginită — că ne aflăm la București, că în locul domnului de Jovenel¹ se află ministrul nostru al afacerilor străine, că sînteți cu toții români, că mi-am terminat raportul asupra problemelor politice și că un prieten îmi cere: „Și acum, spuneți-ne

¹ Henry de Jovenel (1876-1935) — jurnalist și om politic francez, redactor șef al publicației *Le Matin*; în 1924, ministrul instrucțiunii publice, iar între 1922-1924 delegat al Franței la Societatea Naționalilor.

și câteva dintre impresiile dv. personale privind Geneva!"

Dacă așa ar sta lucrurile, iată cam ce v-aș spune.

Mai întâi și înainte de toate, Geneva este un oraș unde se muncește, unde se muncește serios, de dimineață pînă seara! Mi-a fost dat, în cariera mea, să intru în contact, în diverse țări, cu diverse medii: cu mediul universitar, cu mediul diplomatic, cu baroul, cu mediul conferințelor internaționale. Nicăieri ca la Geneva nu am avut impresia unei munci continue și făcute cu grijă. Acest lucru nu se prea știe: acest lucru ar trebui mai bine știut.

Ziua unui delegat la Geneva este, dealtfel, foarte obositoare. Întregul organism trebuie pus la contribuție pentru a o încheia cu bine. În primul rînd, mușchii, pentru a te transporta dintr-un loc în altul, căci un delegat trebuie să fie prezent pretutindeni; apoi, ochii, care trebuie să parcurgă, zilnic, kilometri de litere tipărite sau scrise, care acoperă nenumăratele pagini ale rapoartelor și documentelor elaborate de Secretariat și de Comisii; după aceea, creierul, care trebuie să caute să înțeleagă toate acestea, să clasazeze, să explice acțiunea sau să justifice inacțiunea; în sfîrșit, stomacul, care trebuie să fie rezistent pentru a îndura toate dovezile de simpatie internațională pe care un delegat le primește, în numele țării sale.

Dar dacă delegatul la Adunare lucrează mult, ce să mai spunem despre Consiliu, care, pe lîngă muncă, mai are și grijile conducerii și răspunderii; ce să mai spunem despre Secretariat, care, pretutindeni prezent și nicăieri vizibil, ca și aerul, asigură cu succes respirația, însăși viața acestei mașinării complicate și delicate care este Societatea Națiunilor?...

Dar Geneva nu este numai un oraș în care se muncește, Geneva este un oraș în care se face o muncă deosebită: munca ce constă în lărgirea granițelor înțelegerii noastre.

Cunoașteți, cu toții, acele aparate de gimnastică numite *extensoare*? În pagina a patra a ziarelor — acolo unde dv.

nu colaborați — abundă reclame: *extensoare pentru brațe, extensoare pentru picioare!*

Ei bine, după părerea mea, Societatea Națiunilor este pe cale să instaleze, la Geneva, fără ca cineva să-și dea seama, o mare fabrică de aparate de gimnastică: *extensoare pentru inimă și spirit...*

Dar Geneva este mai mult decît atît: este nu numai un oraș în care se muncește, up oraș în care fiecare își dezvoltă capacitățile, Geneva este și un oraș în care se purifică și se întăresc caracterele.

Priviți pe fereastra unei săli în care-și desfășoară lucrările o comisie. În jurul unei mese, stau oameni cu nume ilustre, oameni de acțiune, destinați nemuririi, fiind asociați cu evenimente devenite istorice. Ei sînt cei care au declarat războiul, ei sînt cei care au decis pacea. Timp de mulți ani, viața omenirii a depins mai mult de hotărîrile lor, de părerile lor asupra lucrurilor, decît de factorii care creează și determină în mod natural această viață.

Ce fac la Geneva toți acești miniștri vestiți și toți acești ambasadori renumiți?

Studiază! Citesc! Gîndesc, discută, pentru a elabora simple proiecte ce vor fi supuse spre avizare guvernelor lor. Geneva a înfăptuit acest miracol. Oameni de acțiune consimt de bunăvoie să nu acționeze decît ca experți, nume ilustre topindu-se în anonimatul colectiv și nivelator.

Există aici, sub aceste aparțințe fără importanță, începutul unui drum spre o schimbare de metodă în munca politică și, de asemenea, spre o schimbare a criteriilor în aprecierea efectelor pe care trebuie să le producă munca politică. Geneva pune preț pe valoarea efortului fără efect imediat și fără perspectiva unor avantaje personale.

Dacă aș vrea, prin urmare, să rezum într-un singur cuvînt impresiile mele asupra Societății Națiunilor aș spune deci că ea este: o *disciplină a muncii fără recompensă personală; o școală a înțelegerii în acțiune, o religie a modestiei, antihindulogismul, dar nu personalitatea*.

A gîndi astfel, înseamnă a admite că Societatea Națiunilor înfăptuiește o operă de lungă perspectivă. Dar admitînd acest lucru nu plasmăm oare Societatea Națiunilor în domeniul teoriei și al idealului?

Nu, domnilor! Societatea Națiunilor înseamnă, cu siguranță, *acțiune*. Binele pe care l-a făcut o dovedește; răul, care se spune despre ea, o dovedește și mai bine.

Au trecut abia patru ani de cînd există și în acest răstimp a fost acuzată, rînd pe rînd, ba că se amestecă în treburile interne ale statelor pînă la violarea principiului suveranității naționale, ba că a dus așa de departe respectul acestei suveranități naționale încît acțiunea ei a fost paralizată.

Ce dovadă mai bună a existenței în domeniul acțiunii, ce demonstrație mai strălucită ar putea fi decît faptul că, evitînd extremele, Societatea Națiunilor păstrează dreapta cale de mijloc?

Fără îndoială, Societatea Națiunilor înseamnă *acțiune*. Dar faptul că acțiunea ei este considerată drept insuficientă, dovedește că Societatea Națiunilor este mai mult decît ceea ce face și mai puțin decît ceea ce ea aspiră să fie; că ea este, în același timp, acțiune și ideal, acțiune în perpetuă mișcare, în slujba unui ideal în perpetuă devenire.

De la acest dublu punct de vedere trebuie pornit întotdeauna, atunci cînd judeci Societatea Națiunilor, pentru a-i defini îndatoririle, pentru a o înarma împotriva dificultăților.

În ceea ce mă privește, voi spune: Societatea Națiunilor nu putea să facă mai mult decît a făcut pînă azi; Societatea Națiunilor trebuie să facă în viitor mai mult decît a făcut în trecut; în tentativele ei de a-și consolida dreptul la viață, ea trebuie să evite două pericole: în domeniul acțiunii — precipitarea; în domeniul idealului — descurajarea. Oricît de mari ar fi dificultățile, să acționăm: oricît de mici ar fi rezultatele, să sperăm.

Dar, în domeniul acțiunii, nu cereți de la Societatea Națiunilor să facă ceea ce nu este încă în stare să facă! Nu uitați că toată acțiunea sa trebuie să fie subordonată necesităților dezvoltării sale! Nu uitați că acordul unanim privind existența sa îi este mai necesar astăzi decât o acțiune anume, oricât de legitimă ar părea ea.

În domeniul idealului, nu vă înfrînați speranțele!

Ce contează că realizarea este inferioară dorinței? E în firea lucrurilor să fie așa! Cu cât mai mare va fi dorința noastră, cu atât mai frumoasă va fi și acțiunea. Nu uitați că orice idee nu este decât un fapt în stare virtuală și că puncta ce unește ideea de realizarea ei în practică este timpul.

Societatea Națiunilor nu are nevoie, pentru a triumfa, decât de un singur aliat: alianța cu timpul!

Dați-mi voie să-mi îndrept gândul spre patria mea, spre întinsele cîmpii ale Dunării, unde, exact în această clipă, țărani aspri aruncă în brazdele adânci sămînța care va deveni grîul de mîine. Ce știu ei oare, acești țărani aspri, despre legile germinației, pe care gesturile lor, din tată în fiu, le pun în mișcare de secole? Ei nu știu nimic despre asta și totuși produc! Și, ignorînd marele mister la împlinirea căruia participă, dar plini de credință, ei ar răspunde celor care i-ar întreba de ce și aruncă grîul în bătaia vîntului: *veniți mai tîrziu și veți vedea!*

Asemeni lor, să nu încercăm să înțelegem chiar totul, să nu încercăm să explicăm totul și, plini de credință, să aruncăm, din abundență, sămînța noastră! Și celor care ne denigrează, celor care ne ironizează, celor care cad pradă disperării, să le spunem, simplu: *așteptați ziua de mîine și veți vedea.*

Iată cam ce aș spune dacă aș fi la București și dacă, în locul domnului de Jouve-nel, s-ar afla ministrul nostru al afacerilor străine și dacă dv. ați fi cu toții români. Iar dacă ceea ce v-am spus nu v-a satisfăcut, trageți-l la răspundere pe Pierre Comert. O merită!

Despre adevărul istoric cu profesorul DING WEIZHI

Prezent la al XV-lea Congres internațional de științe istorice, desfășurat la București, în august 1980, profesorul chinez Ding Weizhi redactor-șef adjunct al revistei Lishi Yanjiu (Studii de istorie), s-a aflat printre oaspeții de peste hotare care au vizitat și redacția noastră. Cu acest prilej, Ding Weizhi ne-a împărtășit câteva dintre gândurile sale despre adevărul istoric.

Căutarea adevărului istoric este sarcina de capătă la oricărui istoric. Desigur, acest adevăr poate fi găsit numai prin eforturi susținute. În cazul unor evenimente istorice care s-au petrecut demult, cercetările sînt îngreunate de numărul redus de izvoare, de caracterul fragmentar al documentelor, de preluarea unor concepții tradiționale, eronate, de interpolări. Chiar noi, cercetătorii de azi, evităm cu multă dificultate apariția unor păreri pîrtinitoare sau situarea pe poziții care întorc spatele adevărului istoric. Existența acestor dificultăți nu dovedește însă nici incapacitatea istoricilor, nici neputința istoriei de a fi o știință, ci, dimpotrivă, necesitatea științelor istorice.

Adevărul istoric există în mod obiectiv. În consecință, el trebuie căutat. Risipirea negurii vremurilor, regăsirea înfățișării inițiale a istoriei, iată misiunea istoricului. În această privință, Mesajul adresat de tovarășul Nicolae Ceaușescu participanților la al XV-lea Congres internațional de științe istorice este profund și magistral.

Pentru căutarea adevărului istoric este necesară adoptarea unor metode rigurose științifice de cercetare; altfel, greșelile ivite în domeniul metodologiei duc inevitabil la concluzii eronate. Semnificative în acest sens sînt cercetările întreprinse în țara noastră în domeniul istoriei gîndirii. Desigur, înainte de pîtrunderea marxismului în China, printre oamenii de știință de la noi au existat numeroși cercetători care au studiat, cu rezultate remarcabile, evoluția gîndirii chineze. În ansamblu însă aceste cercetări sînt viciate de subiectivism și abordări unilaterale. Aproximativ acum o jumătate de secol, o serie de învătăți progresiști din țara noastră au început să folosească metodologia marxistă în studiul istoriei gîndirii chineze. Eu consider că în prezent trebuie să ne concentrăm atenția asupra studierii caracteristicilor proprii istoriei țării noastre, pentru că, așa cum se știe, în cadrul civiliz. ției universale, cultura chineză are în mod evident culori specii ce. Respectiv, studiul istoriei acestei gîndiri trebuie să pornească de la realitățile istorice ale Chinei. Evident, în același timp, numai printr-un studiu comparativ între evoluția gîndirii în țara noastră și dezvoltarea gîndirii în alte regiuni ale lumii pot fi precizate deosebirile și analogiile care există între cele două fenomene.

Istoria fiecărei țări s-a desfășurat și dezvoltat într-o strînsă legătură cu celorlalte. Prin urmare, pentru cunoașterea adevărurilor istorice ale oricărui popor este necesar ca, în același timp, să se cunoască liniile generale ale dezvoltării istorice a altor popoare. Acest obiectiv poate fi atins cu succes numai prin strădania comună a istoricilor din toate țările. Ca să nu mai spunem că numeroase evenimente istorice majore au ele însele un caracter universal, înct cercetarea lor se poate desfășura eficient numai prin colaborarea și contactele dintre istoricii lumii.

În românește de Tatiana ISTICIOAIA-BUDURA

TITULESCU LA LONDRA

CRISTIAN POPIȘTEANU

La distanță de peste șase decenii de la prima sa acreditare ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României pe lângă Curtea de la Saint James, Nicolae Titulescu reîntra în atenția capitalei britanice. De astă dată ca o personalitate a istoriei românești al cărei centenar era celebrat sub auspiciile Universității din Londra. Și astfel, timp de trei zile (26, 27, 28 aprilie 1982), fie în încănta lui School of Slavonic and East European Studies, la etajul al treilea al corpului central universitar din Russel Square, fie în cochetele aule din vechea clădire de pe Malet Street, patru istorici britanici (Maurice Pearton, D.C. Watt, Zara Steiner și Philip Windsor), împreună cu Dinu C. Giurescu și semnatarul însemnărilor de față, au evocat din multiple unghiuri de vedere atât personalitatea lui Titulescu în politica externă și în viața politică românească cât și strinsele sale legături cu lumea politică, economică, științifică britanică de-a lungul deceniului cât a reprezentat interesele românești în Marea Britanie, precum și cadrul internațional în care și-a desfășurat el activitatea la Societatea Națiunilor și în afara ei. S-au dezbătut circumstanțele interne și internaționale ale îndepărtării lui Titulescu din guvern, acțiunea sa fermă pentru respectarea independenței și egality tuturor statelor, mari și mici, pentru pace, dezarmare, securitate colectivă, împotriva agresiunilor fasciste și a revizionismului. Colegii de la London University, ca și cei de la Universitatea din Cambridge, de la London School of Economic Studies și de la King's College au vorbit despre relațiile româno-britanice din epoca interbelică, aducând o bogată informație asupra aspectelor lor economice, ca și asupra tendințelor, deseori divergente și în orice caz sensibil diferențiate, din cadrul Foreign Officeului în anii din preajma celui de-al doilea război mondial. Ei au subliniat contrastele dintre politica militară a puterilor fasciste și cea a Angliei și Franței. Am luat cunoștință de o viziune foarte nuanțată asupra fenomenului securității internaționale în vremea noastră, în care am putut constata, de pildă, o puternică argumentare în favoarea stabilizării intereselor de securitate națională ale statelor printr-un echilibru la nivelul cel mai coborât al înarmărilor.

Cite două ședințe de comunicări dimineața și alte două după-amiaza au oferit posibilitatea unui intensiv program științific de discuții, la a cărui reușită au luat parte, pe lângă autorii comunicărilor, istorici binecunoscuți în lumea universitară anglo-saxonă, cum sînt Hugh Seton-Watson (venerabil animator — asemenea tatălui său, Robert William Seton-Watson, dealtfel fondatorul din 1920 al lui School of Slavonic Studies — al răspîndirii istoriei, limbii și literaturii popoarelor sud-est europene în Anglia și America), Erich Tappe, Harry Hanak, Richard Clogg, J. Tomiak.

Prezența directorului de la School of Slavonic and East European Studies, dr. M. Branch, a decanului D. Deletant și a ambasadorului român la Londra, Vasile Gliga, la lucrările colocviului, precum și atenția și interesul cu care numeroase alte personalități din Marea Britanie (amintesc doar pe lorzii Philip Noel Baker și Wolston) au participat la întîlnirile avute în acele zile, au situat această manifestare în ipostaza unei adevărate săptămîni universitare româno-britanice, la a cărei reușită gazdele s-au întrecut în a o asigura în cele mai mici detalii.

Reluînd spusele prof. Maurice Pearton, la încheierea discuțiilor, colocviul s-a ilustrat printr-o cooperare intelectuală deschisă și competentă, extrem de profitabilă dialogului științific dintre istoricii celor două țări, el devenind în fapt un prolog la viitorul simpozion de istorie româno-britanică din 1984 care se va ține, după toate probabilitățile, la Edinburgh, fiind consacrat examinării multilaterale a perioadei interbelice.

În aceeași ambianță de solitudine britanică, împreună cu prof. Dinu C. Giurescu, am fost, în zilele următoare, invitații Colegiului Solihull (prof. Michael Stepperton, prof. J.A. Parkinson, David Thomson) din Birmingham și ai Politehnicii Centrale din Londra (prorector John Webb). Și la aceste manifestări interesul interlocutorilor noștri s-a concentrat nu numai asupra trecutului diplomației românești și am fost literalmente asaltați cu întrebări privitoare la punctele de vedere ale României socialiste, la inițiativele de răsunet internațional ale președintelui Nicolae Ceaușescu, în probleme vitale ale contemporaneității și, în primul rînd, în cea a păcii și a războiului.

În seara de 4 mai 1982, în sala mare de conferințe a Centrului Marea Britanie - Europa de Est, de pe Knightsbridge 31, Sir Donald Logan, directorul Centrului, evoca în cîteva cuvinte, în fața unei numeroase asistențe, contribuția lui Titulescu la opera de pace, invitîndu-mă apoi să prezint activitatea ilustrului nostru compatriot în timpul misiunilor sale în Anglia.

(Continuare în p. 40)

Capcanele misticismului

ANUL 1000 – CU SAU FĂRĂ SPAIMĂ?

NICOLAE MINEI

Pornind de la faptul că diverse secte religioase de astăzi provocesc fie sfârșitul lumii, fie judecata de apoi, fie și una și cealaltă, câțiva cititori ne întreabă dacă asemenea speculații s-au mai făcut în trecut. Un răspuns îl vor găsi în paginile ce urmează, care evocă un alt moment de psihoză colectivă, exploatat de misticism.

Așa cum am văzut în numărul trecut, eseu lui Allan Nevins din antologia *The Historian as Detective* (Istoricul ca detectiv) se ocupă de documentele false a căror existență îl poate induce în eroare pe cercetător. Unul dintre cele mai celebre exemple îl reprezintă așa-numita „donație a lui Constantin”. Este vorba de un act pe care l-ar fi semnat împăratul Constantin cel Mare, imediat după convertirea sa la creștinism, act prin care îl recunoștea papei Silvestru I și urmașilor lui nu numai supremația spirituală a Romei asupra celorlalte patriarhate ale bisericii, ci și suveranitatea foarte pămîntească asupra Cetății Eterne, a unor părți din Italia și „a tuturor locurilor și provinciilor din partea de apus”.

Acest document a fost măsluit în ultima jumătate a sec. VIII al erei noastre. Un veac mai târziu, cronicarul ecleziastic cunoscut astăzi sub numele Pseudo-Isidor l-a inclus într-o culegere de acte canonice, iar papa Nicolae I s-a purtat garant pentru autenticitatea lui. De-a lungul evului mediu, susțină-

tori atît ai papilor cît și ai împăraților au considerat „donația lui Constantin” drept neîndoielnică. Papii Silvestru II și Grigore V s-au folosit de ea pentru a-și întemeia importante pretenții teritoriale, iar papa Leon IX a invocat-o, în 1050, în controversa sa cu Imperiul bizantin, pentru a-și argumenta pretenții încă și mai mari. Începînd cu sec. XII, presupusa „donație” a servit din plin Sfîntului Scaun în lupta sa cu împărații germanici. Dante credea și el în autenticitatea documentului, pe care-l socotea „îzvor al unor rele fără de seamăn”.

Abia în 1440, eruditul latinist Lorenzo Valla (1406-1457) a supus textul unui examen critic, dovedind că la mijloc era o plăsmuire. Polemica a continuat totuși pînă la sfîrșitul sec. XVIII, deși ieșise de mult la iveală că, departe de a aparține lui Constantin cel Mare și de a data deci din prima jumătate a sec. IV, „donația” fusese redactată, în cancelaria papală, prin jurul anului 775, deci cu peste patru veacuri după moartea așa-zisului ei semnatar.

Tardiva bravură a lui Pocahontas

Un alt caz menționat de Nevins este cel al scrisorilor Mariei Stuart. Aici certitudinea nu mai este deplină. Se știe că tinăra și frumoasa regină a Scoției a avut ca soț, în a doua sa căsătorie, pe lordul Darnley, care a murit într-o misterioasă explozie. La acea dată, Maria avea și un iubit — pe lordul Bothwell. Poate fi imputată moartea lui Darnley celor doi amânți? Pe această temă, istoricii se contrazic de multă vreme. Cei ce cred în culpa Mariei se referă la scrisorile ei către Bothwell, mai ales la una trimisă din orașul Glasgow.

Din păcate pentru o verificare cu adevărat științifică, originalul acestor epistole s-a pierdut (se pare că ele au fost arse din ordinul fiului Mariei, cel care avea să devină Iacob I Stuart, urmașul Elisabetei I la tronul Angliei). Se păstrează doar niște copii, dar cît sînt ele de autentice? În rîndurile cercetătorilor se conturează din ce în ce mai mult ideea că nu regina ar fi autoarea „scrisorilor din Glasgow”, ci dușmanii ei de la Curte, care i-au imitat scrisul, dar nu și stilul. Dacă lucrurile stau așa, înseamnă că acuzația ce i s-a adus Mariei Stuart, vreme de peste trei secole și jumătate, nu are nici un fundament.

Uneori falsurile istorice pornesc din motive meschine, unul dintre cele mai frecvente fiind dorința de câștig. Așa se explică avalanșa de preținse manuscrise ale lui George Washington, Benjamin Franklin, Abraham Lincoln etc., care inundă periodic „piața” americană. Așa se explică și cazuri mai puțin obișnuite. De pildă, *Appleton's Cyclopaedia of American Biography* (care, așa cum îi arată și titlul, cuprinde biografiile unor personalități americane sau care au avut ceva de-a face cu America) a apărut în cîteva zeci de ediții și continuă și acum să fie o lucrare destul de folositoare. Cusurul ei ma-

jor constă în faptul că cel puțin 47 dintre personalitățile despre care vorbește nu au existat niciodată. Autorul vocilor respective, plătit desigur cu bucată și-a rotunjit veniturile, inventînd, printre alții, un explorator, Bernhard Hühne, care ar fi descoperit o bună parte din coasta Californiei; un botanist, Oscar Hjorn, care ar fi scris despre leguminoasele arborescente din America de Sud; un industriaș, Penanster, care, în 1755, ar fi născocit o nouă metodă de colorare a bumbacului; un savant francez, Henrion, care ar fi combătut o epidemie de holeră în America de Sud, în 1783 (adică cu exact 52 ani înainte de apariția acolo a primului caz din această boală) ș.a.m.d. Utilizînd cartea ca lucrare de referință, mulți autori s-au lăsat înșelați și au reprodus, în propriile lor studii, ficțiunile anonimului și lacomului colaborator al enciclopediei.

Nevins subliniază, pe drept cuvînt, că este mai ușor de detectat un document pe de-a-totul fals decît unul în care adevărul se amestecă cu minciuna. Nu rareori, o scrisoare sau o pagină de jurnal personal este „revizuită” și „amendată” în așa fel încît își pierde total sau parțial autenticitatea. Interesant este însă că, uneori, revizuirile aparțin chiar autorilor înșiși. Un exemplu în acest sens îl furnizează comparația dintre cele două versiuni succesive ale relatărilor căpitanului John Smith cu privire la aventurile sale în Lumea Nouă. După cum se știe, în 1607, Smith a sosit în Virginia, împreună cu un grup de coloniști care au înființat așezarea Jamestown. Nou veniții au întîmpinat la un moment dat mari dificultăți și numai energia și capacitățile organizatorice ale lui Smith au salvat plîndpa colonie de la dezastru.

În volumul intitulat *A True Relation* (O povestire adevărată) și apărut la Londra în 1608, Smith relatează printre altele că, într-o zi, a fost capturat de două sute de indieni. Aceștia l-au dus în fața unui „rege”, pe care căpitanul l-a impresionat „favorabil arătîndu-

du-i compasul său. Apoi prizonierul a fost dus în fața lui Powhatan, „împărat” al pieilor-roșii, unde era cît pe aci să fie ucis de niște războinici care voiau să războvească moartea familiilor lor, datorată coloniștilor englezi. L-au salvat însă paznicii cu care îl trimisese „regele”. Apoi Smith i-a ținut un lung discurs lui Powhatan, demonstrîndu-i cît de puternică era Anglia, ceea ce l-a determinat pe „împărat” să-l elibereze.

În cartea sa, John Smith face doar o fugară aluzie la o *fetiță indiană, în vîrstă de vreo 12 ani*, pe nume Pocahontas, care a asistat la întrevvedereea sa cu Powhatan. Peste cîteva ani însă, Pocahontas a sosit la Londra, ca soție a colonistului John Rolfe. Apariția primei indiene din Lumea Nouă a stîrnit o mare senzație în capitala Angliei, unde cercurile aristocratice au organizat nenumărate baluri, recepții și banchete în cinstea ei. Fără doar și poate, John Smith a aflat de succesele mondene ale tinerei băștinase. Ceea ce l-a împins ca, în 1616, într-o scrisoare adresată reginei Anna a Angliei, să consacre o lungă frază lui Pocahontas, căreia îi atribuia acum meritul de a-i fi salvat viața.

Peste alți opt ani, în 1624, Smith a publicat o altă carte, avînd ca temă aceleași întîmplări din Virginia. Noua versiune se deosebea în multe privințe de cea veche. De exemplu, *numărul indienilor care îl capturaseră crescuse cu o sută, totalizînd acum 300*. De asemenea, dintre amănuntele inedite, unul era deosebit de pitoresc și omiterea lui din prima relatare nu putea avea decît o singură explicație — *că fusese născocit între timp*: indienii i-ar fi arătat un sac cu praf de pușcă, pe care aveau de gînd să-l semene pentru a cultiva... arme.

Deosebirea cea mai importantă o privea însă pe Pocahontas. *Fetița de 12 ani din prima versiune se transformase într-o vajnică eroină*: pentru a-l salva de execuție pe Smith, l-a acoperit cu propriul ei trup, riscînd ea însăși o moarte groaznică. De data

aceasta, nu discursul căpitanului despre forța militară a Angliei, ci bravura tinerei indiene l-a convins pe „împăratul” Powhatan să-și elibereze ostatele.

Așa cum comentează cu puține *Enciclopedia britanică* 1930, (vol. XVIII, p. 102): „Datorită faptului că acest incident nu este menționat ca atare, la data când a avut loc, nici de căpitanul Smith, nici de însoțitorii lui din Virginia, s-au formulat îndoieli cu privire la autenticitatea episodului... Ne temem că Smith nu a rezistat tentației de a o aduce pe scenă ca eroină pe Pocahontas, acum celebră, în strînsă legătură cu propriul lui destin...” Dar, aceste dubii nu au împiedicat-o pe Pocahontas să supraviețuiască glorios în mitologia americană, care i-a consacrat evocări în proză, ode în versuri, tablouri etc. etc. etc.

Una dintre căile de care dispune istoricul pentru a verifica faptele ce i se oferă este colajarea. Dicționarul definește această acțiune drept confruntarea unei copii sau reproducerii a unui text cu originalul, pentru stabilirea exactității. De pildă, atunci când a descoperit un manuscris și îl dă la tipar, cercetătorul îl va colaja cu spălăturile, pînă la forma definitivă în care va apărea reproducerea. De acest aspect și de implicațiile lui se ocupă esul lui Jacques Barzun și Henry F. Graff, ambii profesori la Universitatea Columbia din New York. Ei arată că, în cadrul procesului de colajare, istoricul este adesea împins să întreprindă verificări mult mai aprofundate decît ar cere o simplă confruntare a originalului cu copia.

O literă care nu face impresii

Un exemplu citat de ei se referă la o scrisoare din 6 iulie 1776, adresată unei tinere admiratoare, în care ilus-

Pocahontas în costum elisabethan

În p. 23: cum își imaginau unii graficieni din sec. XI apocalipsul, ca urmare a psihozei mistice, prevestind sfîrșitul lumii pentru anul 1000

trul compozitor Joseph Haydn își face o scurtă autobiografie. Aceasta începe cu cuvintele: „M-am născut în ultima zi a lunii martie 1733”. Dacă am dori să scriem un volum despre viața lui Haydn nu am avea nici un motiv să ne îndoim despre corectitudinea datei menționate de compozitor. Totuși, știm datori să colajăm afirmația acestuia cu alte elemente biografice sau, eventual, autobiografice, pentru a fi pe deplin siguri. Ne adresăm așadar prestigiosului *Grove's Dictionary of Music and Musicians*, ediția III, vol. II, p. 589, la vocea Haydn. Dar acolo găsim pe un alt Haydn — Johann Michael născut în 1737. Joseph ar trebui să vină după Johann. Dar uite că nu vine și, după Johann Haydn, urmează vocea Hayes. Să mergem deci înapoi: remarcăm că pe Johann Haydn îl precede „Franz Joseph, născut în noaptea de 31 martie 1732”.

E omul nostru! Dar colajarea ne provoacă două nedumeriri: anul din dicționar nu corespunde cu anul indicat de Haydn însuși, iar noaptea de 31 martie poate să însemne fie

noaptea de 30 spre 31 martie, fie cea de 31 martie spre 1 aprilie. Care e adevărul în privința anului, care e adevărul în privința nopții?

Fără doar și poate orice om este — ca să zicem așa — martor ocular al propriei sale nașteri. Și totuși, în legătură cu acest eveniment, el trebuie să se bizuie pe mărturiile altor participanți sau altor martori, chiar dacă nu direct oculari. Oricine se poate înșela, așadar, cu privire la data când s-a născut, ca să nu mai vorbim despre cei care o trucează în mod intenționat din cochetărie sau din alte motive (așa au procedat Napoleon și doi dintre frații săi atunci când s-au căsătorit, cu rezultatul că, în registrul de stare civilă, figurează toți trei ca fiind născuți în același an).

Dar să ne întoarcem la Haydn. La sfîrșitul vocii care îi este consacrată, constatăm că ea poartă semnătura lui C. Ferdinand Pohl. E vorba de un muzicolog german din a doua jumătate a secolului trecut. Prin urmare, în edițiile mai vechi ale dicționarului (1879 și 1896), tot el trebuie să fi scris despre Haydn. Și cum aceste ediții mai vechi sînt mai puțin laconice, să vedem dacă ele nu ne ajută să elucidăm misterul.

Deschizînd ediția din 1879, toate nedumeririle noastre se risipesc. La vocea respectivă, găsim: „Haydn Joseph sau, conform registrului de botezuri, Haydn Franz Joseph, părintele simfoniei și al cvarțetului, s-a născut în noaptea dintre 31 martie spre 1 aprilie 1733”. Descoperire care-i îndreptățește pe Barzun și Graff să exclame: „Binecuvîntată fie această limbuție! Iată în sfîrșit un cronicar care se inspiră din registrul de botezuri, o sursă incomparabil mai sigură decît epistola autobiografică a unui compozitor între două vîrste către o fi-

(Continuare în p. 32)

ÎN MAURITANIA, PE DRUMUL CARAVANELOR

BERNARD NANTET

În februarie 1981, specialiștii ai UNESCO, împreună cu oameni de știință din Mauritania, au elaborat un proiect de salvare a patru orașe mauritane, situate pe vechiul drum al caravanelor, care lega țările Maghrebului (Maroc, Algeria, Tunisia) de Sahel.

Construite într-o arhitectură originală arabă, cu influențe africane, aceste orașe — Chinguitti, Ouadane, Tichitt, Oualata — au fost expresia unei civilizații înfloritoare.

Sărăcite și părăsite de populație, cetățile-miracol ale imensului deșert mauritan, cele mai importante vestigii ale vestului Saharei, sînt amenințate cu dispariția.

Proiectul, care a stabilit deja un număr de case pentru restaurare sau întreținere, își propune, totodată, să stăvilească depopularea zonei.

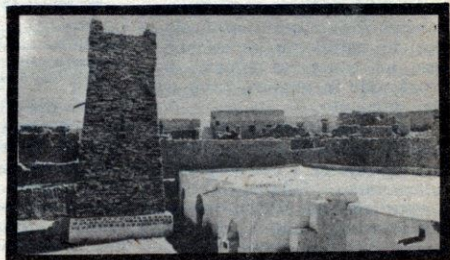
De aceea, munca restauratorilor va merge mîna în mîna, pe de o parte, cu cea a agronomilor, care vor revalorifica culturile și plantațiile de palmieri, pe de altă, cu cea a tehnicienilor, însărcinați cu depistarea pinzelor de apă, indispensabile irigațiilor.

De curînd, Institutul de cercetări științifice

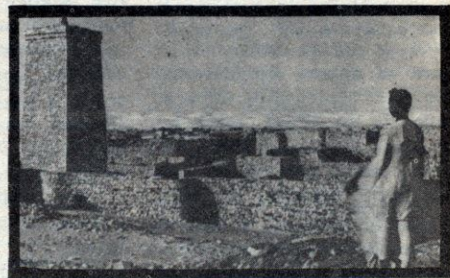
din Mauritania a întocmit un inventar al manuscriselor publice și particulare descoperite în cele patru orașe.

Recent, revista franceză L'histoire a publicat și ea un articol despre cele patru așezări mauritane.

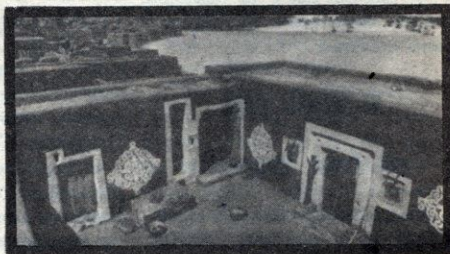
În acel deșert, nu apare nici o urmă: „numai nisipuri purtate de vînt“. Astfel descria pustiuul mauritan marele călător arab Ibn-Battuta¹, înainte de a intra în cetatea Oualata, în aprilie 1352. El adăuga că este un mare deșert „luminos și strălucitor“, care îi făcea călătorului cu atît mai dorit prestigiosul oraș al Saharei. Ibn-Battuta a trebuit însă să facă un lung popas la Sijilmassa, în sudul Marocului, împreună cu caravana, de negus-

O escală în drumul pelerinilor spre Mecca: Chinguitti

Dijuterie de arhitectură: moscheea din Tichitt

La capătul citorva săptămîni de călătorie prin deșert: Oualata

¹ Magazin istoric, nr. 12/1981.

tori căreia i se alăturase cu 45 zile în urmă. El notează, în continuare, că „taksif” (călăuza), trimis, conform obiceiului, în orașul Oualata, să anunțe autorităților sosirea drumetilor, să rezerve locuri, să pregătească hrană pentru animale, urma să se întoarcă cu apă și alimente. Vai lor însă dacă taksif avea să facă singur drumul înapoi, căci „deșertul e biutuit de o groază de demoni care îți joacă feste și te fascinează... În acest caz, locuitorii cetății nu vor ști nimic despre caravană, care va pieri în întregime sau în cea mai mare parte”, încheie Ibn-Battuta.

Secole de-a rîndul, această zonă de nord-vest a Africii — ce cuprindea înfloritoarele

imperii Ghana (sec. X), Mali (sec. XIV), zăcămintele aurifere din Senegalul Superior, cunoscut sub numele de „Țara aurului” — a fost des frecventată de călători, care o denumeau „Țara negrilor”. Printre primii care și-au îndreptat atenția asupra acestui ținut au fost negustorii din Maghreb. Ei au înființat acolo prăvălii și caravanserauri (hanuri), în care vindeau sau tranzitau piei, fildes, pene de struț, mei sosit din țările sudice, sare, extrasă din pământurile Saharei centrale, obiecte de lux, stofe, metale, venite din lumea mediteraneană și, bineînțeles, sclavi și aur. Dacă, după un timp, minele de aur au început să secătuiască, comerțul cu sclavii transportați pe drumurile întortocheate, încinse de soarele arzător, a continuat vreme de cîteva secole.

În toată această lungă perioadă, simplele halte și centre de schimb au devenit orașe. Ele reprezintă rădăcinile Mauritaniei actuale, rădăcini care s-au păstrat în moscheele supraviețuitoare și în amintirile învâțăților. Dar legenda, mereu recreată, nu-și încetează disputa cu realitatea. Mitul spune că un pelerin ce se întorcea de la Mecca ar fi găsit o scrisoare, ascunsă în pămînt cu mulți ani în urmă. Pe acel loc el ar fi înființat Chinguitti. Sau: un bătrîn orb, obosit de necazurile ce-i apăsau anii senectuții, ar fi parcurs ținutul în lung și în lat, ajutat de servitorii săi, și într-o bună seară s-ar fi oprit, ar fi luat un pumn de țărînă, l-ar fi mirosit și ar fi spus: „Ne oprim aici, aici vreau să trăiesc și să mor”. Așa s-a născut Tichit, un crîmpei de viață, pe malul unui lac secăt.

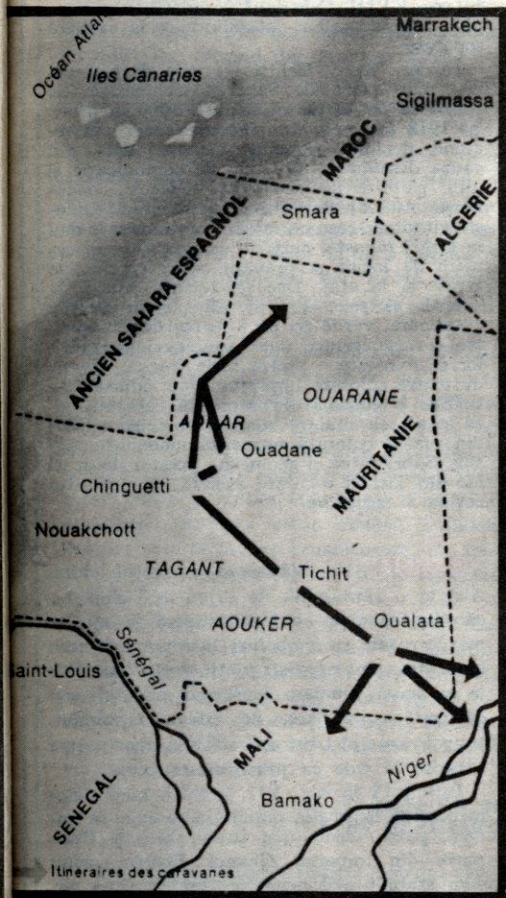
Dar să nu mai ascultăm poveștile caravanelor. Să trecem înaltele praguri de piatră care nu dau voie nisipului să năvălească în așezări și să ne descălțăm la intrarea în moschee cu minarete masive.

Chinguitti

se află la 20 km de orașul Atar, în podișul Adrar. Tradiția orală îi menționează originile în sec. XIII. Maurii îl considerau al șaptelea oraș „sfînt” al Islamului, iar pelerinii care se adunau aici în fiecare an, înainte de a lua drumul Meccăi, erau denumiți „cei din Chinguitti”, ținutul desemnînd întreaga Mauritanie, dacă nu și Sahara Occidentală.

Înflorirea cetății este legată de exploatarea salinei Idjil, aflată la nord de ea. În sec. XVII, zona a fost teatrul unui lung conflict între triburi berbere locale și cuceritori hassani, descendenți ai arabilor, asmuțiți în sec. XI contra Maghrebului de califul Egiptului. Războiul, care a durat 30 ani, a marcat instalarea definitivă a arabilor în Sahara Occidentală și crearea societății maure.

Adoptarea rapidă de către localnici a limbii noilor veniți, araba „hassania”, a favorizat contactele și schimburile cu întreaga lume musulmană. Familiile de seamă și-au alcătuit biblioteci, de acum înainte cărțile de drept și religioase, recopiate cu sîrg, transmi-

Itinerarul caravanelor comerciale din vestul Saharei (după revista L'histoire)

îindu-se din tată în fiu. I-a vremuri de triste, aceste scrieri erau îndesate într-un cufăr frumos încrustat cu aramă, care se urca apoi între cocoșele unei cămile; în perioade liniștite, erau puse cu grijă în nișa peretelui unei locuințe onorabile, unde le pindeau însă termitele. Și totuși, un recensămint întreprins în imobilele particulare a dat rezultate bune, deși numeroase lucrări, împrumutate cu toată încrederea, în cursul ultimilor 50 ani, unor „cercetători” în trecere, nu au mai fost recuperate.

Cînd au început incursiunile marocane în podișul Adrar, arabii și berberii încercau să conviețuiască și să creeze o cultură maură specifică. Ouadane a primit primul șoc important în 1655; Tagantul, situat la sud — în 1680. În 1730, alaviții (dinastia domnitoare a Marocului, începînd din 1666) au jefuit sistematic Chinguitti, iar 40 ani mai tîrziu au atacat Tichittul. În perioada următoare, pretențiile alaviților au fost tot mai greu de satisfăcut. Sub diferite pretexte — urmărirea unei bande de hoți, o mină de ajutor întînsă vreunui emir împotriva altuia etc. — ei au prădat orașele mauritane. Dar familiile din Adrar nu au acceptat niciodată să devină vasele sultanului. Deși atașamentul mauritanilor față de Chinguitti nu a diminuat, el nu a fost suficient pentru a ține în loc o populație ce trebuia să-și caute în altă parte mijloace de subsistență.

În jurul moscheii din partea veche a orașului au mai rămas un timp cîțiva bătrîni, singurii care mai însufleteau ulicioarele, la ceasul rugăciunii. Ici-colo, ziduri sparte lasă să se vadă cîțiva pilaștri cu nișe, ce nu-și mai pot susține grinzile, jumătăți de trunchiuri de palmier, armătura vreunei terase luate de ploii. Cîteva porți joase, cu ușorii împodobiți cu motive triunghiulare, sînt închise cu tradiționalul zăvor de lemn, asigurat printr-un lanț și un lacăt de metal. În spațele lor — depozite pentru cereale sau curnale, încă nedeteriorate complet.

Ouadane se etalează la 100 km spre est, pe o creastă de munte, într-o frescă amplă de culoare ocru. Tradiția menționează că vechea cetate, unde se încrucișau, se spune, izvoarele cunoașterii cu cele ale bogăției, ar fi răsărit aici către sec. XII, de pe urma comerțului cu aur și sare.

Alvise Cadamosto, navigator italian în slujba regelui Portugaliei, semnală, la mijlocul sec. XV, că aici se schimbau și metale venite din nord. În ciuda unor repetate tentative, portughezii nu au reușit să se instaleze aici; ei au rămas prezenți pe coastă și, din spațele falezelor, au furat sclavi și au încercat să se infiltreze în comerțul transaharian.

Astăzi, pe străzile Ouadaneului, unde altădată se precipitau savanți și negustori, domnește liniștea. Plantațiile de curnali produc, mai departe, cele mai bune curnale din Adrar. Din ruine se înalță încă fragmente de pe-

reți din primul și al doilea etaj. Cartierele coboară pînă la malul rîului care a făcut posibilă viața plantațiilor. La marginea albiei nisipoase, puțuri fortificate apărău odinioară așezarea de incursiunile dușmane.

Tichitt supraviețuiește pe propriile-i ruine. 1500 persoane trăiesc din subsidii sau din veniturile celor plecați să practice negotul într-un centru mai important sau să conducă o caravană de cîteva cămile.

Originea orașului este incertă. Unele izvoare menționează sec. VIII, altele vorbesc despre 1153 ca an de fondare.

Oază indispensabilă odihnei caravanelor, Tichitt s-a născut din comerțul între Ouadane și Oualata și a suferit influența imperiilor sudaneze. Principalele conflicte au avut drept protagoniști triburile de negri și imigranții de origine arabă, instalați în regiune la sfîrșitul sec. XVIII. Cele două populații au pus capăt neînțelegerilor, stabilindu-se în cartiere separate.

În sec. XIX, Tichitt era una dintre cele mai mari piețe ale Saharei Occidentale. Se spune că populația sa atingea 6000 locuitori. În 1912 însă, cînd au intrat francezii în regiune, declinul economic începuse deja, din cauza deschiderii altor căi de comunicație și altor piețe de desfacere care li făceau concurență. Aici s-a dezvoltat o arhitectură exclusiv citadină: case cu intrări modeste care dau în străzi înguste, curți în care se deschid camere de locuit și prăvălii, scări ce duc pe terase și la etaj. Decorul recurge numai la culorile pietrelor din jur: alb pentru zidurile exterioare, verde-gri pînă la bej deschis pentru cornișe, grinzii, dale. În tencuiala pereților se folosește o piatră roșie fragilă. Un șir de pietre colorate împrejmuește zidurile sau susține o consolă. Frontoanele caracterizează locuințele mai vechi. Pătrate și triunghiuri din piatră colorată formează modele în zigzag. Sobrietatea și geometria acestor decoruri fac din Tichitt o cetate austeră, ca și ținutul căruia îi aparține.

Oualata se înfățișează cu totul altfel. Aici, la o săptămîină de drum de Tichitt cu cămila, tencuiala ocru ce acoperă pereții și marile rozete cu simboluri antropomorfe care le însoțesc sînt expresia vieții ce cîndva a fost la ea acasă. Oualata reprezintă capătul unei călătorii istovitoare, de cîteva săptămîni, timp în care ai băut apa sâlcie a unor puțuri răsărite în cale ca printr-un miracol.

Înfîntată în sec. VII, această mică aglomerare de negri din populația soninke se numea, patru secole mai tîrziu, Biru și făcea parte din imperiul Ghaneei. Foarte curînd s-au stabilit aici negustorii berberi, care au luat în mînă fricile comerțului transaharian occidental. Aurul, pielea, fîldeșul au ajuns pe

la Oualata, pînă la Fez și Tlemcen, în Maroc, iar venețienii și-au instalat depozite, plasînd o parte din produse în țările creștine. Se știe că o familie din Tlemcen, Maquari, a amenajat fîntîni de-a lungul drumului care ducea în Sudan și că purta corespondență cu alți membri ai familiei stabiliți la Oualata. Cei din Oualata pregăteau și supravegheau caravanele. În acea epocă și-a întreprins periplul Ibn-Battuta, care s-a oprit aici pentru două luni, în 1352. Orașul va dobîndi un mare prestigiu, cînd, în 1446, elita intelectuală din Tombuctu (situat la 400 km est) va găsi aici adăpost, fugind de prigoana tuaregilor¹. Treizeci ani mai tîrziu, cetatea a devenit dependentă de imperiul Songhai din Gao², continuîndu-și dezvoltarea. Către sec. XVI s-a semnalat prezența negustorilor ambulanți evrei, care vindeau și cumpărau orfevrărie și giuvaericeale. După mărturia unui călător, „caravanele se scurgeau aici din toate țările”. Oameni bogați, învățați, fețe bisericești s-au stabilit în acest loc, venind din Egipt și Libia.

Odată cu întoarcerea la Tombuctu a unor familii de învățați, notorietatea cetății a scăzut. Sosirea triburilor arabe în sec. XVII a provocat o serie de conflicte, în urma cărora Oualata și-a pierdut autonomia. Începînd cu veacul XIX, secete devastatoare au accentuat declinul acestei capitale regionale. Și totuși, în acea epocă, un călător nota că „prelucrarea aurului la Tombuctu, deși foarte reușită, nu era decît o palidă imitație a ceea ce se făcea la Oualata”.

Astăzi, Oualata are înfățișarea oricărui oraș în decădere. Lîngă ruine se înalță case cu aspect recent. Conace altădată arătase adăpostesc pe notabili. Tineri sînt puțini, căci au plecat să facă negoț în valea Nigerului, în schimb sînt mulți bătrîni, veniți să-și sfîrșească zilele la umbra moscheelor. Casele nu au sobrietatea celor de la Tichitt. Fațadele curților sînt abundent ornamentate, iar motivele decorațiunilor au ca temă esențială femeia.

Dar viața se retrace din Oualata. Două fîntîni sînt suficiente pentru mia de locuitori rămași. Centrul important al regiunii este acum Nema, la 80 km sud. Noi orașe se vor construi în zonă, dar să nu le lăsăm să piară pe cele pe care le amenință astăzi singurătatea izvoită din indiferență.

**În românește de
Maria BERCEANU**

¹ Populație care locuiește în partea centrală a Saharel, în Munții Ahaggar și în deșerturile din nordul Nigerului. Limba vorbită de tuaregi face parte din grupa berberă a limbilor hamito-semițice.

² *Magazin istoric*, nr. 1/1973.

CONGRESUL II AL P.S.D.R.

(Urmare din p. 11)

Tănase Georgescu, N. Ionel, A. Spirescu, C.L. Iorgulescu, Artur Albert.

ROMAN: V. Georgescu.

TULCEA: Naumov.

TURNU SEVERIN: Iancu Iliescu.

Au participat, de asemenea, G. Grigorovici, reprezentant al Partidului Social-Democrat din Bucovina și al Cercului socialistilor români din Viena, I. Crețu, reprezentant al Partidului Social-Democrat Român din Transilvania, precum și I.T. Banghereanu.

Ordinea de zi a congresului

1. Dărilor de seamă morale și materiale ale Partidului [Social-Democrat din România], Comisiei Generale [a Sindicatelor din România], presei și editurii, precum și reorganizarea [mișcării sindicale] — raportori, în ordine: **I.C. Frimu, N.C. Georgescu, Gh. Cristescu, Ap. Niculescu, Teodor Iordăchescu, I. Moscovici** și, din nou, **Gh. Cristescu** (coraportor: **I.C. Frimu**).

2. Tactica mișcării [muncitorești] — raportor: **dr. Cr. Racovski**.

3. Legea meseriilor și a asigurărilor muncitorești — raportori: **C. Popovici** și, respectiv, **I. Moscovici**.

4. Votul universal — raportor: **T. Dragu**.

Conducerea lucrărilor congresului

Președinte: **dr. Cr. Racovski**.

Vicepreședinți: **T. Dragu, Costică Ionescu**.

Secretari: **I. Sion, Al. Nicolau, C.C. Petrescu**.

Organe de conducere ale mișcării

muncitorești alese de congres

Comitetul Executiv al Partidului Social-Democrat din România: **I.C. Frimu, T. Dragu, Gh. Cristescu, Al. Constantinescu, N.C. Georgescu, dr. Ecaterina Arbore, dr. Cr. Racovski**.

Comisia Generală a Sindicatelor din România: **D. Pop, C. Popovici, Gh. Oprescu, I. Costescu, Al. Pătrușescu**. Membrii supleanți: **M. Cornea, Gh. Niculescu-Mizil, M. Constantinescu**.

Comisia de Control: **I. Sion, A. Măgură, Șt. Georgescu**.

Au mai fost alese: Comitetul Casei poporului: **I.C. Frimu, dr. Cr. Racovski, N.D. Căcea, D. Pop, I. Moscovici**.

Comitetul Cercului de Editură Socialistă: **Al. Constantinescu, dr. Ecaterina Arbore, I. Moscovici, I. Sion, Al. Nicolau**.

Comisia de studiere a Caselor de ajutor: **I. Moscovici, D. Pop, T. Dragu, Ap. Niculescu**.

CÎȘTIGĂTORII CONCURSULUI

15 + 1

„Am așteptat cu nerăbdare această ediție a concursului cu nr. 15. Este adevărat că a fost mai amplu, cu întrebări care, de ce să n-o spun, mi-au dat de gând”. (GHEORGHE GĂPTONEANU, din comuna Maliuc, jud. Tulcea). „Bucuria cea mai mare este aceea că, odată cu răspunsurile pe care le-am dat la acest concurs 15 + 1, mi-am reamintit sau chiar am descoperit o serie de date legate de istoria noastră națională, cît și de cea universală”. (ALEXANDRU LIVADARIU, din Iași). „M-am zbatut mult pînă am dat de răspunsurile întrebărilor. Sînt abonată la Magazin Istoric, și, odată cu mine, încă 14 colegi din clasa mea” (LIGIA VIȘAN, elevă, cl. X, liceul Industrial din Mizil). „Ca participantă, asiduu la concursurile ce le organizezi, ți permit să mi să vă transmit urări de succes în munca ce-o desfășurați pentru apariția revistei, care aduce o frumoasă preocupare și destindere multor cititori” (ANA I.N. ȘTEFĂNESCU, pensionară, din București). „Concursul m-a făcut să-mi consult din nou colecția și să am o plăcută satisfacție ori de cîte ori descopeream răspunsul la una din întrebări” (LEIBU ICHIEL, din Bacău). „Abia aștept organizarea unui alt concurs Magazin Istoric. E cea mai plăcută preocupare a mea” (GHEORGHE ȘERBAN, asistent medical principal, Galați).

Iată doar cîteva dintre gândurile exprimate, cu prilejul acestui concurs, de cititorii noștri care au ținut să dea glas sentimentelor lor de apreciere față de revista intrată în al 16-lea an de apariție. Numeroasa participare și la această ediție a concursului Magazin Istoric (concurs cu un spirit grand de difficultate, avînd în vedere faptul că întrebările au fost formulate din toți anii de apariție a revistei) evidențiază marelui interes al celor mai largi mase de cititori, din toate colțurile țării noastre, români, maghiari, germani și de alte naționalități, pentru multimilenara istorie a patriei și poporului român.

La încheierea concursului 15 + 1 un scurt bilanț. Au participat 7 047 concurenți, dintre care 4 127 au dat răspunsuri corecte la toate cele 16 întrebări.

Desemnarea cîștigătorilor s-a făcut, și de data aceasta, prin tragere la sorți. Înainte de a prezenta numele cîștigătorilor — o constatare: premianții sînt oameni al muncii de cele mai felurite categorii socio-profesionale: de la Iosif Mezbrovsky, din Brașov, director științific al Institutului de cercetare și producție a cartofului, la Dan Lascărache, din Ploiești, maestru chimist; de la Constantin Mirică, maestru, secretarul comitetului P.C.R. din întreprinderea de frigiderie Găești, la Iancu Popa, din Vaslui, medic veterinar; de la Ioan Dosan, uscător la întreprinderea de prelucrare a lemnului din Cluj-Napoca, la Gavrilă Miteanu, țărăn din com. Lușca, jud. Bistrița-Năsăud; de la Ana Dode, muncitoare din com. Modelu, jud. Călărași, la Olah Zoltan, elev din Piatra Neamț; de la Maria Pascău, din Tecuci, asistent medical, la Alexandru Gonciar, din Botoșani, profesor de matematică.

Cîteva precizări:

— Premiiile în obiecte vor fi ridicate de la sediul redacției, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter, începînd cu data de 1 septembrie c.c.

— Cîștigătorii din provincie care nu se pot deplasa la București sînt rugați să ne solicite formularul tip pentru a delega o altă persoană să ridice premiul. În acest scop, vor atașa la scrisorile lor un plic timbrat, pe care își vor scrie adresa completă.

— Abonamentele la Magazin Istoric pe un an și, respectiv, 6 luni vor fi făcute începînd cu luna ianuarie 1983.

Și acum iată-l pe cîștigătorul concursului 15 + 1 cărora le adresăm, ca și tuturor participantilor, călduroasele noastre felicitări și urări de noi succese în activitatea ce-o desfășoară.

PREMIUL I 1 televizor **Diamant**

1. Cercul de istorie „D. Bolintineanu”, Liceul Industrial de petrol, din com. Bolintin Vale, jud. Giurgiu.

PREMIUL II 1 casetofon **Dana**

1. AUREL TIMOFTE, București.

PREMIUL III 1 radioreceptor **Gloria 3**

1. IOAN VIJULIE, Filași, jud. Dolj.

PREMIUL IV 1 radioreceptor **Madrigal**

1. EUGEN ȘERBĂNOIU, Cîmpulung Muscel.

PREMIUL V 1 picup **GZ**

1. IOAN ISTRATE, Timișoara.

PREMIUL VI 1 radioreceptor **Expres**

1. ANA DODE, com. Modelu, jud. Călărași.

PREMIUL VII 1 aparat foto **Certo**

1. PAVEL SELEGEAN, Arad.

PREMIUL VIII 1 radioreceptor

1. EUGEN BOIA, Timișoara.

PREMIUL IX 1 aparat foto **Smena 8 M**

1. GABRIELA DIKTER, Brăila.

PREMIUL X 5 stilouri **Hero**

1. IRINEL GEORGESCU, Botoșani.

2. IOSEF MEZABROVSKY, Brașov.

3. EUGEN CĂLIN, Brașov.

4. DANIELA EPURE, com. Pantelimon-București.

5. LIVIU DOROS, Brăila.

PREMIUL XI 6 truse stilou **Sirius**

1. LILIANA ALEXE, com. Dragodana, jud. Dimbovița.

2. ADOLF LECHNER, Seveava.

3. NICOLETA HODIS, Cugir, jud. Alba.

4. GHEORGHE V. IPATE, sat Tolești, com. Forăști, jud. Seveava.

5. FLORIN-ION DEACU, sat Traian, com. Cerna, jud. Tulcea.

6. DINU MIHĂILEANU, București.

PREMIUL XII 10 albume foto

1. GHEORGHE M. BĂNICĂ, Pitești.

2. OLAH ZOLTAN, Piatra Neamț.

3. CONSTANTIN ANDREESCU, București.

4. ION CIOBOTARU, Turda.

5. IOANA BADEA, sat Pădurești, com. Clocănești, jud. Dimbovița.

6. MARIAN TRUTAN, Drobeta-Turnu Severin.

7. IOAN MELIANU, Cluj-Napoca.

8. MARIA SUTU, Brașov.

9. IULIAN MOISE, București.

10. MARIA PAȘCAU, Tecuci.

PREMIUL XIII 20 seturi diapozitive istorice

1. AUREL BERA, Făgăraș.

2. IULIANA BUDRUGEAC, Pitești.

3. NICOLAE PADURETU, Medias.

4. DAN LASCĂRACHE, Ploiești.

5. NICOLETA MIHAELA ENE, Reșița.

6. ADRIAN HONCEA, com. Crasna, jud. Gorj.

7. ION SIBOROSCHI, Slatina.

8. GHEORGHE BERCEANU, Timișoara.

9. CONSTANTIN MIRICĂ, Găești, jud. Dimbovița.

10. NICULAE STAN, București.

11. MIHAI STOICA, București.

12. VICTOR DUMA, Oradea.

13. DANIELA GH. TĂTARU, București.

14. DUMITRU STĂNESCU COJOCARU, București.

15. LAURENTIU-DRAGOȘ REMBAS, București.

16. VALERIU POPESCU, Rimnicu Vilcea.

17. ALEXANDRU GONCIAR, Botoșani.

18. LAURENTIU-NICOLAE LEMENI, București.

19. IANCU POPA, Vaslui.

20. ELISABETA CODREANU, com. Odoreu, jud. Satu Mare.

PREMIUL XIV 40 abonamente pe un an la Magazin istoric

1. EMILIAN CLAUDIU VOIVOD, com. Silivașul de Cimpic, jud. Bistrița-Năsăud.
2. LUCRETIA ONESCU, Deva.
3. MIRCEA HODREA, Cluj-Napoca.
4. LAURENTIU-MIHAI ZAHARIA, București.
5. BARBU ZOSIM, Brașov.
6. ALEXANDRINA VLAHOPOLO, Buzău.
7. IOAN DOSAN, Cluj-Napoca.
8. EMIL COSTEA, Tg. Lăpuș, jud. Maramureș.
9. IORDAN ARSENE, București.
10. GAVRILA MITEANU, com. Lușca, jud. Bistrița-Năsăud.
11. MARIN POROJAN, com. Greaca, jud. Giurgiu.
12. ROZETA GHEORGHIU, București.
13. SAFTICA MIHĂILESCU, Brlad.
14. DINU SCARLAT, București.
15. AURELIAN MĂRGINEANU, Craiova.
16. DORIN DIACONITĂ, Tecuci.
17. DORU SEVASTIN PLEȘU, Ploiești.
18. LAVINIA GIOCA, Oradea.
19. HOREA BANEA, Brașov.
20. SILVIA FUDULU, Buzău.
21. RADU ANGEHELESCU, București.
22. ILIE MARIUS DUMBRAIAN, Ocna Mures, jud. Alba.
23. ANA I.N. ȘTEFĂNESCU, București.
24. GIULIO CENGHIA, Zalău.
25. ALEXANDRU JUCU, com. Păuliș, jud. Arad.
26. FLOAREA TOGAI, Tirgu Mures.
27. NICOLAE DĂNESCU, București.
28. GREGOR MARKIEWICI, Brașov.
29. IOANA PLEȘ, com. Snăndrei, jud. Timiș.
30. CELESTIN MOROȘAN, Tirgu Neamț.
31. IOAN T. LUPU, Focșani.
32. ION TODIRICĂ, București.
33. MIHAI BERNACEK, Iași.
34. TRAIAN GLIGOR, com. Roșia Montană, jud. Alba.
35. IOAN BOIT, Oradea.
36. CONSTANTIN PARASCHIVESCU, București.
37. RODICA ANA ȘTOICA, Arad.
38. NICOLAE LUJERDEANU, Comarnic, jud. Prahova.
39. VERONICA A. LĂZĂRESCU, com. Scurtu Mare, jud. Telmoman.
40. HRISTEA PĂSLĂ, Corabia.

PREMIUL XV 60 abonamente pe 6 luni la Magazin istoric

1. DUMITRU DĂNESCU, Constanța.
2. ION BUSTIUCEL, Bacău.
3. ROMUL ȘTOICA, com. Caporal Alexu, jud. Arad.
4. CRISTINA GHERMAN, Satu Mare.
5. MINA CIMPOȘU, Piatra Neamț.
6. IOAN FILIP, com. Polana Codrului, jud. Satu Mare.
7. ALEXANDRU ȘCHEUL, Bacău.
8. LUCĂ ȘTEFAN, com. Pucăreni, jud. Brașov.
9. ION I. MĂNESCU, Turceni, jud. Gorj.
10. NICOLAE SERBAN, Călugăreni, jud. Giurgiu.
11. MIHAI BOGDAN, Galați.
12. ZOLTAN FEJER, Brașov.
13. ELENA IVANOF, București.
14. PAUL FAXON, București.
15. IULIANA SANDU, com. Dragodana, jud. Dimbovița.
16. ADINA BĂRDAS, București.
17. EMILIAN NĂFOREANU, Bata Mare.
18. NICOLAE TUDOSE, com. Dragodana, jud. Dimbovița.
19. KOSS I. MOTIL, Cimpia Turzii.
20. WILLIAM A. SALIT, Buzău.
21. LIDIA KISS, Cluj-Napoca.
22. BENEDICT ROMAN, Brăila.
23. MIHAI RADU BUDAI, București.
24. CORNEL MOGA, com. Băita, jud. Hunedoara.
25. VIOLETA C. DURA, sat Orzeni, com. Holboaca, jud. Iași.
26. NICOLAE IONASCU, Tirgoviste.
27. ASPAZIA CIRLAN, Iași.
28. CONSTANTIN NICOLAE, Lugoj.
29. DUMITRU D. MOROȘANU, sat Buda, com. Osești, jud. Vaslui.
30. GHEORGHE SISU, Arad.
31. IOAN POPA, Beius.
32. GHEORGHE FERNEA, Sighetu Marmatiei.
33. OANA DIMĂNESCU, Constanța.
34. NICOLAE CĂPITANU, București.
35. CECILIA ILIE, com. Modelu, jud. Călărași.

36. LUCIA OPRICĂ, București.
37. MARCEL MUNTEANU, Orăștie.
38. CĂTALIN BOGDAN NEGHINĂ, București.
39. MIHAI AVĂDANEL, Cimpulung-Muscel.
40. COSTICA SIMION, Timișoara.
41. MAREAN MIHAILOV, Galați.
42. ION DRENSCKO, Alexandria.
43. LUDOVIC KAPECZ, Tirgu Mures.
44. ION N. CARPEN, Vălenii de Munte.
45. ANA MARTIN, Sibiu.
46. DORINA ANDONE, București.
47. GHEORGHE CRETU, Piatra Neamț.
48. SIMONA HADNAGY, Petroșani.
49. SILVIA OROIANU, Tirgu Mures.
50. IOAN BUREACĂ, Bistrița.
51. IOAN CORNELIU POPA, Vaslui.
52. SILVIU ORDEAN, Sibiu.
53. MIHAI I. RĂDULESCU, Brăila.
54. IOAN RUS VID, com. Ucuriș, jud. Bihor.
55. IOAN BEJAN, Ineu.
56. NICOLAE FLOAREA, București.
57. IOAN NICOLAICIUC, Suceava.
58. RADU N. SANDU, Dorohoi.
59. MIRON SASU, Făgăraș.
60. CĂLIN R. VOICU, Rîmnici Vlcea.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

• Teodor Pavel — MIȘCAREA ROMÂNILOR PENTRU UNITATE NAȚIONALĂ ȘI DIPLOMATIA PUTERILOR CENTRALE.

Editura Facultății, Timișoara, 1982, 308 pp., 21 lei: volumul II al lucrării pe această temă, consacrat perioadei 1894-1914.

• Ion Grecescu — NICOLAE TITULESCU. CONCEPTIE JURIDICĂ ȘI DIPLOMATICĂ (cuvînt înainte de Ștefan Andrei).

Editura Scrisul românesc, Craiova, 1982, 300 pp., 23,50 lei: sinteză monografică la centenarul marelui diplomat român.

• S.A. Tokarev — RELIGIA ÎN ISTORIA POPOARELOR LUMII.

Editura politică, București, 1982, 488 pp., 22 lei: ediția a III-a a lucrării (traducere I. Vasilescu-Albu).

• Gh. Mușu — DIN MITOLOGIA TRACILOR. Editura Cartea românească, București, 1982, 196 pp., 8,50 lei.

• Ilie Corfus — AGRICULTURA ÎN ȚĂRILE ROMÂNE. 1848-1864.

Editura științifică și enciclopedică, București, 1982, 436 pp., 27 lei: istorie agrară și comparată.

• Ioan Scurtu — VIAȚA POLITICĂ DIN ROMÂNIA. 1918-1944.

Editura Albatros, București, 1982, 336 pp., 13,50 lei: sinteză pe baza unei bogate investigații în presa, memorialistică și documentele vremii.

• Elena Mureșan — NEOFASCISMUL EUROPEAN ȘI STRATEGIA DESTABILIZĂRII (sub egida Institutului de studii istorice și social-politice).

Editura politică, București, 1982, 182 pp., 11 lei: evoluția curentelor neofasciste în unele țări occidentale.

(Urmare din p. 25)

nără admiratoare“.

În eseu lor, cei doi profesori universitari relevă că cercetătorul trebuie să pornească la drum cu o bogată zestre de cunoștințe. El trebuie să știe, printre altele, cum trăiau și cum se comportau oamenii în trecut, în ce credeau ei, cum își gospodăreau treburile de zi cu zi ș.a.m.d. Aceste informații prealabile îl vor ajuta să combată legende care, deși lipsite de teme, se bucură încă de mare popularitate.

Pentru a ilustra această teză, Barzun și Graff citează, dintr-o lucrare apărută în 1955, un pasaj ce se referă la o „binecunoscută“ generalitate istorică, care de fapt e un mit: „Cînd primul mileniu al erei noastre se apropia de sfîrșit, oamenii din apusul Europei au fost cuprinși de spaimă... Se credea că va veni sfîrșitul lumii și al umanității. Pe măsură ce se apropia cel de-al doilea mileniu se răspîndea convingerea că zilele omului sînt numărate...“

Or, încă la începutul secolului nostru, un istoric american, George L. Burr, a demonstrat că faimoasa „spaimă a anului 1000“ este un mit. El a descoperit că prima relatare despre această psihoză colectivă a apărut abia în 1690, deci cu șapte veacuri după ce ar fi avut loc fenomenul. Deși era greu de presupus că, la un asemenea interval de timp, povestea putea fi luată în serios, numeroși istorici din sec. XVIII și XIX au îmbrățișat-o cu feroare și au brodat înfloriturile pe canavaua ei. Iată ce scria,

în 1881, autorul german Heinrich von Sybel: „În anul 999, oamenii erau atît de des-nădăjduiți încît unii își risipeau averea, benchetuind la nesfîrșit, alții o dăruiau mănăstirilor și bisericilor, pentru a-și mîntui sufletele. În jurul altarelor se îngrămădeau mulțimi, gemînd zi și noapte de groaza că cerurile se vor prăbuși asupra lor“.

Pe ce bază poate istoricul autentic să combată un tablou atît de impresionant, pe ce bază poate el să afirme că totul e fantezie? Răspuns: pe baza unei serioase cunoașteri a evului mediu.

În primul rînd, știm că sfîrșitul lumii fusese prorocit atît de frecvent și în atîtea rînduri, încît nimeni nu mai putea crede, prin jurul anului 1000, în astfel de profeții. În al doilea rînd, încă de mult biserica catolică se străduia să convingă pe credincioși că nimeni nu putea cunoaște dinainte intențiile lui Dumnezeu și că nimeni nu avea cum să stabilească data sfîrșitului lumii. În al treilea rînd, numerele rotunde pe baza sistemului decimal (10, 100, 1000), oricît de impresionante ar fi ele astăzi, nu spuneau nimic omului medieval. Pe vremea aceea, în Occidentul continentului nostru, se mai foloseau cifrele latine: V, X, L (50), C (100), D (500), M (1000). Nimeni nu considera anul M drept o formulă magică, capabilă să ascundă cine știe ce primejdii.

În al patrulea rînd, calendarul creștin unificat nu s-a generalizat decît cu mult după anul 1000 și, pînă și atunci, au existat controverse. Mai

mult decît atît: cînd începea anul 1000? La 1 ianuarie (ca în Spania) sau la 1 septembrie (ca în Imperiul bizantin unde socoteala se ținea de la facerea lumii). La echinocțiul de primăvară (ca în Rusia) sau de Crăciun, de Paște sau de Buna Vestire (ca în alte părți ale continentului)?

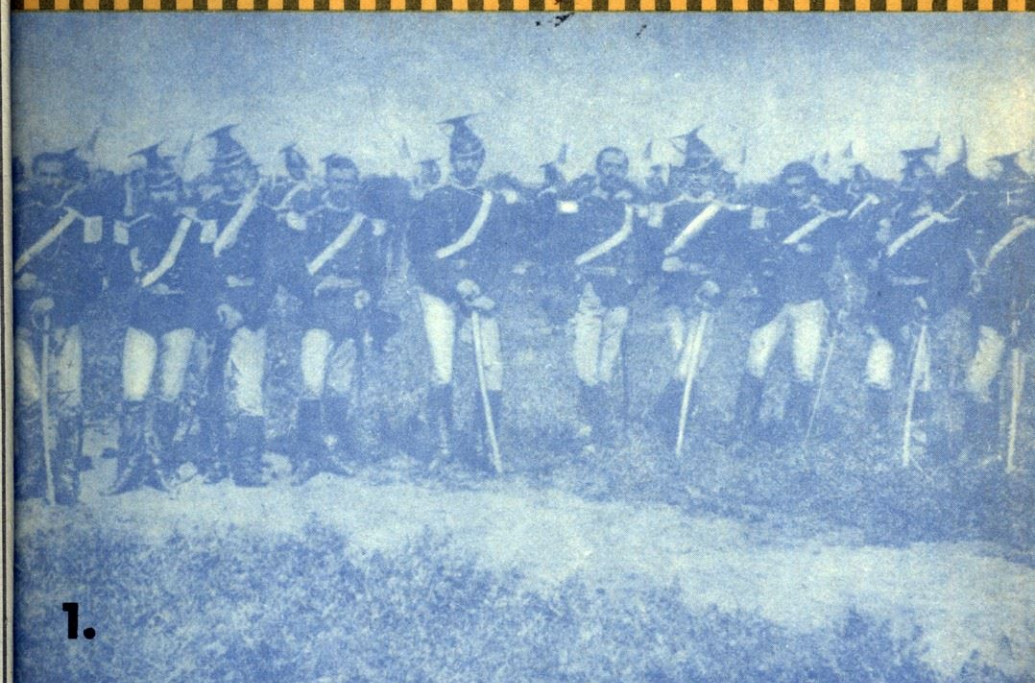
În al cincilea rînd, pentru omul obișnuit (adică analfabet) din evul mediu, datele calendaristice ca atare nu însemnau mai nimic. El nu-și organiza viața ca noi, după agende în care sînt înscrise lunile, zilele săptămîinii, ba chiar și orele de dimineață și după-amiază, el nu avea ceas de mînă la care se uita clipă de clipă. Punctele sale de reper erau sărbătorile religioase și, în funcție de acestea, se făcea și datarea întîmplărilor. Omul de rînd spunea, de exemplu: „Copilul meu s-a născut cu cîteva zile înainte de postul Paștelui“. Pentru populația de atunci, revelionul anului 1000 nu însemna absolut nimic.

Concluzia se desprinde de la sine: a proiecta înapoi cu sute sau chiar mii de ani în urmă obiceiuri, comportări și feluri de a fi din ziua de astăzi constituie un pericolos banc de nisip, pe care poate să eșueze corabia istoricului. Antologia alcătuită de Robin Winks are meritul de a fi semnalat cîteva dintre aceste capcane, uneori greu de distins la prima vedere.

Ar fi interesant și mai mult decît util dacă — în problemele abordate de autorii menționați sau în altele de o factură similară — s-ar pronunța și istoricii ai noștri.

PLANSELE NOASTRE

Fotografii din România în secolul XIX. Imagini de la expoziția cu acest titlu, organizată de Biblioteca Academiei R.S.R. (aprilie-mai 1982): 1) Divizionul de lăncieri moldoveni (1859); 2) Garda civică (1866); 3) Eleve ale așezămîntului bucureștean „Elena Doamna“ (1889); 4) Manifestație de solidaritate a studenților din Capitală cu luptătorii memorandiști (24 iunie 1892); 5) Pompieri care au luptat în Dealul Spirii la 13 septembrie 1848, fotografiați după 50 ani de la memorabilul eveniment; 6) Corul din Șomcuta Mare; 7) O excursie la Babele la sfîrșitul veacului trecut; 8) Vestitul țar „Barbu Lăutaru“

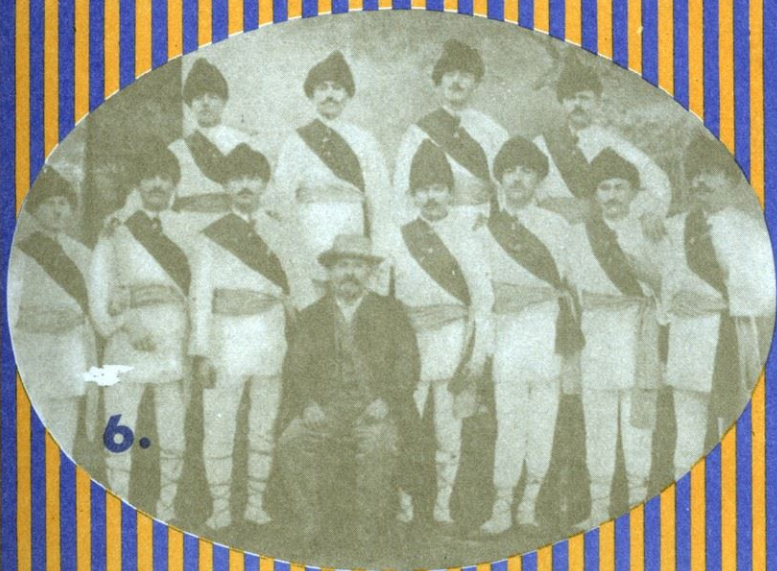

1.

2.

7.

8.

Declarațiile d-lor Chamberlain și Daladier Garanțiile Angliei și Franței pentru GRECIA și ROMANIA

DIN NOU DESPRE „CAZUL TILEA” (IV)

Prof. dr. DAVID BRITTON FUNDERBURK,
Campbell University, Buies Creek, North Carolina —
Statele Unite

Rezolvarea problemei poloneze le produsese românilor o mare ușurare. O condiție preliminară pusă de englezi fusese dependența garanției lor de valabilitatea pactului polono-român, în sensul apărării împotriva unor atacuri de la vest, adică din partea Germaniei sau Ungariei. Beck nu se arătase dispus să modifice pactul polono-român existent, în așa fel încât să menționeze în mod precis că se aplică și contra Germaniei sau Ungariei, iar românii nu voiseră să insiste în această chestiune. Ei aveau în schimb convingerea că pactul putea fi interpretat astfel chiar așa cum era formulat. De aci și ușurarea lor când acordarea garanției britanice românilor n-a mai fost condiționată de angajarea în mod automat a Poloniei de partea României, chiar dacă această angajare era de presupus.

Cît despre sprijinul pe care declarația engleză l-a constituit pentru Gafencu, în apropiata sa călătorie la Berlin, trebuie spus că ea i-a oferit o poziție mai favorabilă pentru negocieri, fără a se cere nimic în schimb din partea României. Gafencu a fost apreciat ca un ministru al afacerilor externe de o extraordinară perspicacitate și dibăcie diplomatică. El a călăuzit România „printre Scylla pactului comercial german (23 martie) și Charybda garanției engleze (13 aprilie)”, evenimente urmate de vizite pe care le-a făcut în cele mai importante capitale europene. Fie că merită sau nu un asemenea com-

pliment, Gafencu era în poziția dificilă a omului care trebuia să fie, în toate, pe placul tuturor. Anglia i-a mai ușurat sarcina, oferind o garanție pe care el o putea prezenta la Berlin ca fiind inițiată de Londra și Paris și avînd un caracter unilateral. Deși agresiunea germană ocupa un loc de prim plan în preocupările părților implicate în garanție, atît ale englezilor, cît și ale românilor, Gafencu le putea spune germanilor că temerile se refereau la „vecini” cu intenții iredentiste și țeluri revizioniste. După cum afirmau istoricii Macartney și Palmer, românii „le spuneau rîzînd atît nemților, cît și italienilor, că garanția anglo-franceză le fusese impusă, fără ca ei să o dorească”. Germanii erau, în parte, înclinați să creadă explicațiile date de români, avînd în vedere că garanția se referea la agresiunea din partea Ungariei, ceea ce „le convenea perfect”. Primirea cordială făcută lui Gafencu la Berlin și rezultatele lipsite de importanță ale vizitei au dovedit „succesul acrobațiilor diplomatice ale lui Gafencu și înțelepciunea politicii occidentale de anunțare a sprijinului pentru independența României”.

Semnificația imediată a garanției acordată României de către englezi se reflectă, parțial, în reacția față de ea și în felul în care a fost primită la București. Deși, retrospectiv, mulți istorici români și occidentali și-au exprimat păreri diferite despre garanție, este

important să se remarce reacția pe care a determinat-o la acea vreme.

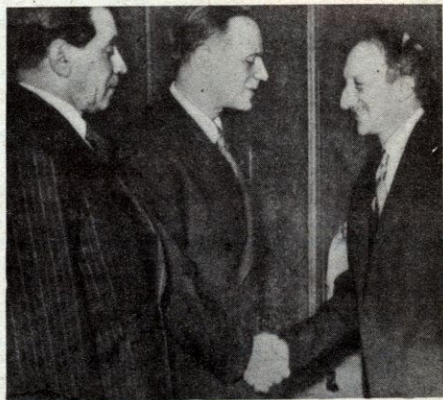
După cum era de așteptat, la București nu a fost o unanimitate de vederi dar reacția generală la garanția a fost favorabilă. Au existat, totuși unele diferențe între atitudinea oficială și aceea a publicului, a cărui replică a fost atât de surprindere, cât și de aprobare. După cum s-a relatat în *Universul*, angajamentul a fost primit cu „satisfacție” de către poporul român, care l-a privit ca pe o recunoaștere a integrității teritoriale a României și ca o mai mare asigurare că pacea va fi menținută. Opinia publică românească a fost într-o anumită măsură influențată în legătură cu această problemă de principalele ziare din București, care — toate, cu excepția unuia¹ — au întâmpinat garanția ca pe „o contribuție de preț la menținerea păcii și la securitatea României”.

Pe de altă parte, reacția oficială a fost, la început, rezervată și în defensivă. Adică, Ministerul afacerilor externe s-a străduit să explice că garanția nu a fost cerută, ci că era atât spontană, cât și unilaterală, fără obligații din partea României. Cu excepția acestei explicații, date pentru liniștirea germanilor, atitudinea oficială românească era de recunoștință și de satisfacție. Unele oficialități de la București o apreciau ca fiind o contribuție la reducerea posibilităților de război și, în special, ca un avertisment menit să descopere caracterul agresiv al cererilor irendente făcute de vecinii României. În luări de poziție oficiale, primul ministru Călinescu și ministrul afacerilor externe Gafencu au apreciat declarația engleză ca fiind o prețioasă contribuție la pace, care merită profundă apreciere a românilor.

Un temporar sentiment de securitate

Poate că principala ei valoare practică imediată a fost întărirea poziției de negociere a lui Gafencu în timpul călătoriei sale la Berlin. Faptul că reuniunile la care a participat acolo n-au avut drept rezultat noi concesii făcute de România pare să dovedească valoarea ei în acea împrejurare. Garanția a fost privită și ca un indiciu semnificativ al solidarității democrațiilor occidentale împotriva amenințării Europei răsăritene de către Germania. Românii au văzut în ea o reafirmare a prieteniei și sprijinului occidentalului care, atrăgând atenția asupra consecințelor pe care le-ar fi avut continuarea agresiunii în acea zonă, nu putea decât să contribuie la pace. În plus, atitudinea adoptată de Germania indică eficacitatea acțiunii engleze. Întrucât, ca urmare a garanției, speranța și optimismul fuseseră în mare măsură restabilite la București, părea să se justifice convingerea lui Tilea că „într-o situație de tensiune, factorul psihologic era cel mai important”. Sublinierea valorii psihologice nu este exagerată, deoarece „ea i-a redat României o

parte din acea securitate morală de care se bucurase pe vremea când sistemul de securitate colectivă părea încă în plină putere”. Și — după cum consemnează Cretzianu — excesul de optimism predomină la București, unde se aprecia că simpla anunțare a garanției comune anglo-franceze „se va dovedi suficientă pentru a preîntîmpina amenințarea care apăsa asupra României”. De aceea, din punct de vedere românesc, importanța ei pare să fi constat în bună parte din crearea unui sentiment de securitate, cel puțin tem-

Grigore Gafencu se întâlnește la Paris cu ministrul de externe francez Georges Bonnet

porar, chiar dacă acest sentiment era exagerat.

În interpretarea actuală a unor istorici români, precum și în aceea din relatări scrise mai târziu de români care au ocupat funcții oficiale în epoca respectivă, se scoate în evidență faptul că valoarea practică a garanției a fost redusă. După opinia noastră, aceasta se datora mai ales sentimentului că ea nu era aplicabilă la toate frontierele României și îndoileii că englezii puteau ajunge cu forțele lor în România, în eventualitatea unui război.

Atât capacitatea militară a Angliei cât și voința ei de a veni în sprijinul României la nevoie au fost puse sub semnul întrebării. Cu toate că aceasta era o concepție tipic germană, unele personalități din București au aderat la ea. Sfatul germanilor era ca România să nu se bizuie pe „adăpostul umbrelor” [aluzie la umbrela pe care Chamberlain o purta în toate împrejurările], care nu le fusese de ajutor Austriei și Cehoslovaciei. Înțelegerea: „la ce bun să faci o alianță cu Anglia, îndepărtată din punct de vedere militar, cu «Albionul proverbial perfid»?” era un argument folosit de câțiva oameni de stat de la București. Potrivit unui alt argument, garanția nu era un mijloc efectiv de apărare a României împotriva agresiunii germane, întrucât ea rămânea la nivelul unei declarații politice lipsite de eficacitate. În general, conducătorii români au supraestimat

¹ Singura excepție a fost *Curentul* — n.a.

poate, valoarea practică a garanției, avînd în vedere dificultatea probabilă a menținerii contactului cu îndepărtata Anglie, în cursul unui război cu Germania. Poate că s-a luat un respiro și s-a cîștigat timp pentru români. Totuși, garanția era considerată de germani ca un element de confruntare internațională și un semn provocator, de rea voință din partea englezilor, care nu voiau să accepte compromisuri cu privire la Polonia sau la Balcani. De aceea, s-ar putea ca ea să fi contribuit la pregătirile de război germane și la atmosfera de tensiune. Pe lângă aceasta, garanția a fost condamnată de germani ca fiind un aspect al „politicii engleze de încercuire”, folosită ca „propagandă engleză împotriva Germaniei”.

Apărarea propriilor interese

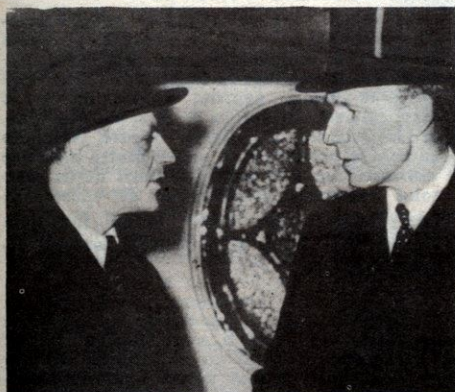
Din punct de vedere românesc, valoarea garanției engleze, precum și eficacitatea ei în fapt constituie o problemă importantă. Atitudinea germană față de declarația engleză este, de asemenea, un aspect semnificativ al acestei chestiuni. Dar tot atât de grăitoare au fost și intențiile engleze care au stat la baza acordării garanției, felul cum o priveau englezii și ce însemna ea pentru politica externă a Angliei.

Rolul jucat de acest act în politica engleză ajută să se scoată la lumină semnificația reală pe care o avea ea pentru România. Din punctul de vedere al politicii britanice, de continuă prezență în România, garanția era, numai în parte, o încercare a Angliei de a-și restabili poziția de influență pierdută, în pe-

tițiilor de capital în petrolul românesc. Cu toate acestea, în pofida creșterii schimburilor cu Anglia, comerțul altor democrații occidentale — în special al Franței — cu România a înregistrat, între 1938 și 1939, o scădere, lăsînd un vid care a fost, în mare măsură, umplut de germani și italieni.

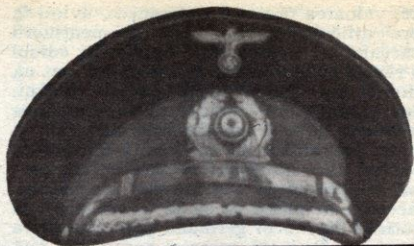
Menținerea intereselor economice ale democrațiilor occidentale, îndeosebi referitoare la petrol, și totodată stăvilirea controlului german par să fi fost o preocupare principală aflată la baza acordării garanției, la care, desigur, se adăugau evenimentele de la Praga, din cursul lunii martie 1939. Aceasta se poate deduce din aprecierea lucidă a francezilor cu privire la „obiectivul primordial al politicii franco-engleze, și anume să nu lase România cu resursele sale de petrol să cadă în minile lui Hitler”. Garanția a fost mai mult decît „un gest melancolic” sau „o cacialma diplomatică, lesne de dat în vileag și demnă de dispreț”. Cu toate acestea, nu încape îndoiială că Angliei i-ar fi fost greu să împlinească de îndată obligațiile asumate prin garanție, dînd un sprijin militar masiv.

Principala semnificație a garanției constă însă în ceea ce a reprezentat ea din punctul de vedere al politicii engleze, al intențiilor sau motivelor care se ascundeau în spatele acesteia. În conformitate cu concepțiile Londrei, s-a dat prioritate unei politici independente, atît a Antantei Balcanice, cît și a fiecărui component al acesteia, ca, de pildă, România. În ochii Angliei, o asemenea politică nu însemna una de înțelegere cu englezii și cu francezii. Desigur că un asemenea acord nu ar fi avut nici un rezultat practic dacă n-ar fi existat interese, atît politice, cît și economice, care să lege între ele părțile respective. Garanțiile jucau un rol important în această politică, întrucît ele „puseră capăt ideii, care devenise predominantă după München, că Marea Britanie și Franța i-au abandonat Germaniei Europa răsăriteană și de sud-est”. Prin proclamarea politicii de garanție, s-a scos însă în evidență, în mod mai mult decît simbolic, că Anglia intenționa să-și apere interesele — predominant economice — pe care le avea în România. Garanția, împreună cu tratatul comercial anglo-român, semnat o lună mai tîrziu, au avut un efect foarte pozitiv asupra poziției internaționale a României. Aceasta este admis de istoricii români care, în plus, consideră că politica engleză a avut calitatea de a stimula poziția de rezistență față de puterile fasciste. A renăscut în special speranța că există posibilitatea reorganizării unui sistem de securitate regională, sprijinit și garantat de unele dintre marile puteri occidentale. Precumpănitoare pentru englezi era apărarea propriilor lor interese, nu încercuirea sau provocarea Germaniei, ceea ce totuși s-a întîmplat într-o oarecare măsură. Asemenea rezultate erau, dacă se poate vorbi despre așa ceva, întîmplătoare și neintenționate, întrucît politica engleză era îndreptată spre menținerea *statu-quo*-ului, inclusiv împiedicarea dominației economice a Germaniei în acea regiune.

Întrevederea, la Londra, dintre ministrul de externe român și omologul său britanic, lordul Halifax

rioadă de neglijare relativă a acestei țări în cursul deceniului trei și, în mare parte, în cel următor. Influența engleză a fost fără îndoială știrbită de aranjamentul de la München și de soarta ulterioară a Cehoslovaciei. Totuși Anglia, în ciuda micșorării prestigiului său, și-a continuat eforturile pentru a menține sau spori comerțul cu România, păstrîndu-și în același timp partea dominantă a inves-

ROYAL NAVY CONTRA KRIEGSMARINE

DONALD MCLACHLAN

Camera 39 este o încăpere subterană a Amiralității de la Londra. În timpul celui de-al doilea război mondial, un grup de zece-doisprezece oameni a condus de acolo Serviciul de informații din Royal Navy (marina britanică). După cum se știe, acest serviciu este complet independent de M.I.-5 (Serviciul de contrainformații, depinzând de Ministerul de Interne) și de M.I.-6 (faimosul Secret Intelligence Service, aflat în subordinea Ministerului de Externe). Spre deosebire de ele, N.I.D. (Naval Intelligence Division) s-a ocupat, așa cum era și de așteptat, de securitatea maritimă a Marii Britanii, ceea ce implica, pe de-o parte, apărarea convoaielor care aduceau arme, muniții și alimente, pe de altă parte, dejucarea tuturor proiectelor agresive elaborate de marina de război hitleristă (Kriegsmarine).

A fost o luptă grea, extrem de grea, care a cunoscut multe și răsunătoare succese (unul

dintre cele mai memorabile fiind scufundarea cuirasatului Bismarck) dar și deziluzii, eșecuri, planuri la care a trebuit să se renunțe, inițiative care au fost abandonate la jumătatea drumului și, în general, întregul cortegiu de decepții și frustrări pe care îl aduce o conflagrație de asemenea proporții.

În cartea care poartă chiar numele încăperii respective, Room 39, apărută la Londra în Editura Weindenfeld and Nicolson, Donald McLachlan face nu un istoric al N.I.D.-ului în 1939-1945 — pentru aceasta nu ar fi fost suficient un volum de doar 400 pagini —, ci o relatare a citorva dintre acțiunile sale și o prezentare a unora dintre metodele utilizate. Am ales pentru cititorii noștri capitoul consacrat prizonierilor de război, pe care îl prezentăm într-o formă întrucâtva concentrată. Titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre.

O conversație mondenă

Situația în care se găsește un prizonier de război este umilitoare și, pentru cel care are o fire mai sensibilă, de-a dreptul dramatică. A exploata această situație pentru a-i smulge informații care ar putea pune în primejdie viața foștilor săi camarazi este, în anumite privințe, o treabă murdară. Și, într-adevăr, unii ofițeri din N.I.D. care aveau

misiunea de a interoga prizonierii se simțeau prost, în conflict cu propria lor conștiință. Or, tocmai ei obțineau rezultatele cele mai bune. Bizar? Nu, deoarece reacția celui aflat în captivitate era în raport direct proporțional cu maniera rezonabilă și inteligentă în care se desfășura interogatoriul. Atunci când anchetatorul nu se sfia să arate că, pentru el, războiul este o împrejurare tristă, care impune o comportare contrară regulilor umane, prizonierul răspundea cu o spontaneitate

și o sinceritate pe care nu le-ar fi avut dacă ar fi fost tratat cu brutalitate, dacă ar fi fost supus torturii, drogurilor etc.

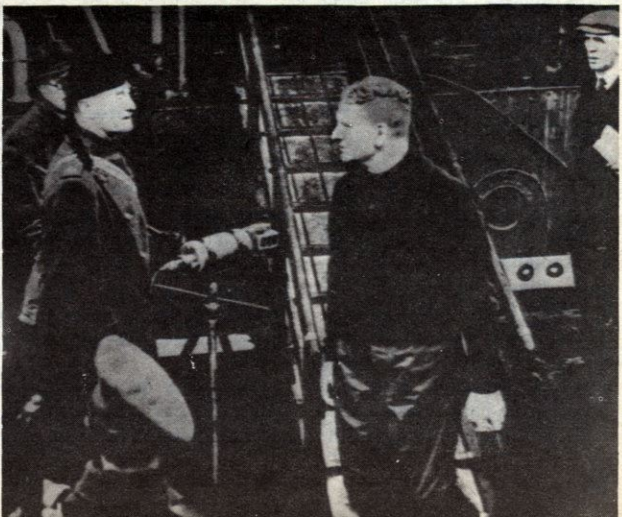
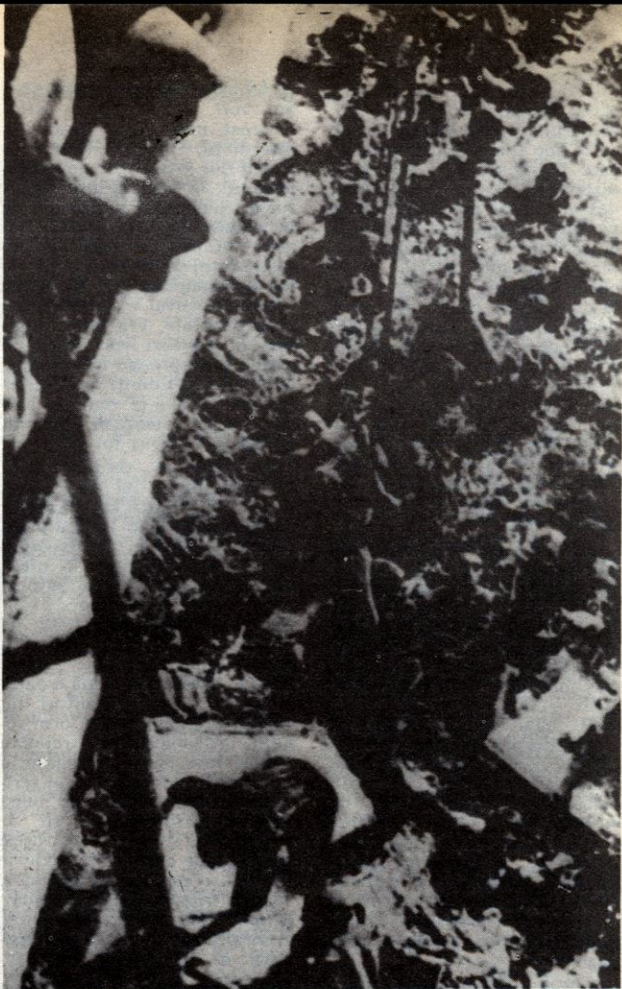
Întrebările nu aparțineau anchetatorului. Ele erau formulate de secțiile germană, italiană, japoneză etc. ale N.I.D.-ului, pe baza problemelor ridicate de Amiralitate, de comandanții diferitelor flote, escadre, unități navale ș.a.m.d. La aceleași secții se întorceau datele căpătate, care apoi erau prelucrate și transmise celor ce le solicitaseră.

Ofițerii care îi „descoseau” pe prizonieri știau că aceștia fuseseră pregătiți din timp pentru a face față interogațiilor. De pildă, un marinăr german căzut în minile englezilor cunoștea perfect drepturile pe care i le conferea Convenția de la Geneva. El avea dreptul să nu spună nimic altceva decât numele, gradul, matricola și data nașterii. Superiorii săi îl preveniseră că orice conversație cu un vecin de celulă poate fi înregistrată de inamic sau că însuși vecinul poate fi un om al inamicului (la urma urmelor, în Anglia se aflau numeroși refugiați germani antifasciști, capabili să joace la nevoie rolul unor prizonieri de război care să stimuleze confidențe). Să nu uităm, de asemenea, că naziștii reușiseră să convingă o mare parte a trupelor lor de inevitabilitatea victoriei celui de-al treilea Reich: prizonieratul devenea astfel o situație provizorie, la capătul căreia cel în cauză urma să dea socoteală despre comportarea sa. Teamă de sălbăticele represalii naziste avea o mare pondere în amuțirea prizonierilor.

Să ne imaginăm un marinăr de pe un submarin hitlerist, cules de un torpilor britanic dintr-o barcă de salvare și adus în fața ofițerului care îl ancheta. Primul lucru pe care prizonierul îl remarcă era faptul că avea de-a face cu un om cam de vîrsta sa, care vorbea o germană perfectă și care nu avea aerul feroce al unui călău din Gestapo. Englezul nu se răstia la prizonier, nu îi puneă întrebări directe și agresive, nu îl lovea și nu îl amenința cu schingiuirea, nu lua nici măcar notițe. La această primă întrevvedere, tot ce încerca el era să afle numărul U-Boot-ului respectiv și, mai ales, să vadă dacă interlocutorul său este un fanatic încăpățînat sau un om abordabil și doritor să co-

Marinari de pe cuirasatul german Bismarck, distrus de englezi, sînt salvați de nave britanice

Comandantul unui submarin german scufundat este debarcat într-un port din Anglia →

opereze. Din clipa cînd afla unitatea căreia îi aparținuse prizonierul, ofițerul britanic arunca în joc toate informațiile pe care N.I.D.-ul i le pusese la dispoziție. Pe un ton degajat, de conversație mondenă, aproape fără să mai întrebe nimic, el își stupefia „oaspetele”, vorbindu-i despre vîrsta și ticurile căpitanului, despre data la care fusese construită nava, despre ultimele birfe care circulau pe scoteala camarazilor săi, despre bucuriile și nemulțumirile echipajului etc. etc. etc. Prizonierul căpăta astfel impresia că englezii știau atît de multe, încît ceea ce mai avea el de spus nu mai prezenta nici o importanță sau chiar că erau lucruri deja cunoscute.

„Zi după zi, săptămîină după săptămîină, lună după lună — își amintește un membru al vechii echipe de anchetatori de la N.I.D. — ne cufundam, pînă peste cap, în probleme de efective, grade și unități ale marinei germane, astfel încît, pînă la urmă, știam mult mai multe despre ea decît despre propria noastră *Royal Navy*. Aproape că făceam parte și noi din flota nazistă. Era suficient să dai o cifră între 1 și 1 000, și oricare dintre noi, fără nici o clipă de șovăire, îți spunea ce navă hitleristă corespunde acelei cifre, cum îl cheamă pe căpitan, pe secundul lui și foarte deseori și pe ofițerul mecanic”.

După război unul dintre așii U-Boot-urilor, căpitanul Kratschmer, căzut și el în captivitate britanică, avea să mărturisască: „Englezii erau extrem de bine informați. Pentru ei, *Kriegsmarine* nu era o simplă etichetă, ci o entitate vie. Pentru noi, dimpotrivă, inamicul era o masă anonimă și amorfă”.

Data fiind înalta calificare a specialiștilor din N.I.D., data fiind metodologia lor, în același timp umană și sofisticată, celor mai mulți prizonieri germani li se părea inutil să recurgă la răspunsul stereotip pe care fuseseră dăscăliți să-l dea la interogatoriu:

„Ich darf es nicht sagen” (Nu am voie să vă spun asta). Ce rost mai aveau astfel de interdicții, atunci cînd englezul din fața ta îți povestea, pufînd în ris, despre aventurile chelneriței roșcovane de la cafeneaua din portul Lorient? Cum să negi că comandantul Z se temea ca de foc de minele marine, în vreme ce comandantul Y, actualmente în captivitate, era mare amator de băuturi spirtoase? Și astfel, din aproape în aproape, cum să nu admiți posibilitatea că, pînă a-ți veni tide rîndul, toți camarazii tăi au vorbit și au spus tot ce știau?

În repetate rînduri, ocupații Camerei 39 din subsoberurile Amiralității au constatat că interogatoriile bruscate nu dădeau rezultate. Un exemplu în această direcție îl oferă cele întîmplate cu crucișătorul greu nazist Scharnhorst, scufundat în decembrie 1943, de Duke of York, nava amiral a flotei metropolitane (*Home Fleet*). Acesta din urmă a cules la bord 36 supraviețuitori din echipajul german. Conform regulii, prizonierii nu trebuiau supuși nici unui interogatoriu înainte de debarcarea pe teritoriul Angliei. Dar, pe bună dreptate, ofițerul de tir de pe Duke of York, voia cu orice preț să știe care dintre salvele sale silise pe Scharnhorst să-și reducă viteza. Printr-o radiogramă s-a cerut aprobarea Amiralității. Aceasta a considerat că întrebarea era legitimă și că, peste o săptămîină, cînd ar fi ajuns în Marea Britanie, prizonierii riscuau să nu-și mai amintească exact informația dorită. Ofițerul de tir a căpătat autorizația să-și satisfacă curiozitatea, dar n-a putut scoate nimic de la marinarii germani: aceștia erau atît de zdruncinați de experiența prin care trecuseră și de moartea mării majorității a echipajului, încît au dat răspunsuri confuze și contradictorii de pe urma cărora nu s-a putut trage nici o concluzie.

Cînd avea de-a face cu un „musafir” prea taciturn, ofițerul anchetator întorcea oare-

cum foaia. El atrăgea atenția prizonierului că nimeni nu reușise încă să evadeze de pe insulele britanice, că șederea în captivitate avea șanse să dureze mulți ani și că era în interesul lui să-și facă acest sejur mai confortabil, dovedit mai multă bunăvoință. Un efect deosebit de salutar îl avea anunțul, strecurat cu indiferență, că prizonierul va fi transferat într-un lagăr din Canada. Pentru un marinar german, aceasta echivala aproape cu o condamnare la moarte, deoarece propaganda lui Göbbels îl convinsese că U-Boot-urile făceau ravagii în Atlantic și că foarte puține nave britanice reușeau să scape de atacurile lor; aflat la bordul unei astfel de nave, avea perspectiva de a fi scufundat de frații săi camarazi.

Dar bogăția de informații de care dispunea anchetatorul se dovedea uneori o armă cu două tăișuri. El risca să pună în capul prizonierului o idee sau un fapt care nu corespundea realității. De exemplu, ofițerul britanic, la curent cu inovațiile tehnice ale unor nave din *Kriegsmarine*, întreba: „De cită vreme s-a instalat la bordul vostru un aparat de tip C?” De bună credință, prizonierul răspundea: „De trei luni”. În realitate, aparatul la care se referea marinarul german nu era cel pe care îl avea în vedere ofițerul britanic. Un asemenea rezultat era de natură să-i inducă în eroare pe cei din N.I.D.

Într-o primă perioadă, personalul anchetator din Serviciul de informații al marinei militare britanice se interesa mai mult de motoarele și blindajele navelor hitleriste decît de armamentul și sistemele lor de navigație. Abia din 1942-1943, interogatoriile s-au ameliorat pe plan tehnic, ceea ce a dus la noi și importante succese. Astfel, un anchetator a putut obține de la un prizonier descrierea completă a aparatului numit Pillenwerfer, care permitea submarinelor să dispară sub un ecran protector de zgomete înșelătoare. Valoroase informa-

tii s-au mai obținut în materie de instrumentar radar și de performanțe ale noilor tipuri de torpile.

În vara anului 1943, amiralul Dönitz își puna mari speranțe într-un sistem de ghidare acustică a torpililor și într-o tactică nouă, care consta în atacarea navelor de escortă, mai curînd decît a cargourilor din convoaie. Grație anchetatorilor din *N.I.D.*, Amiralitatea a aflat la timp de aceste inovații, ceea ce i-a permis să ia contramăsuri enefice.

Este interesant că, nu rareori, *N.I.D.*-ul avea de luptat cu scepticismul propriilor ofițeri superiori de stat major și de la Amiralitate. Cînd anchetatorii au comunicat că, din depozitiile prizonierilor reieșea că U-Boot-urile puteau intra într-o imersiune de peste 200 m, nu numai că nu li s-a dat crezare, dar au fost și muștrați pentru că s-ar fi lăsat trași pe sfoară. Abia după capturarea submarinului U-507 și după probele făcute cu el, s-a dovedit că informația fusese corectă; abia atunci s-au luat măsuri de reglare a detonării explozivelor antisubmarine la o adîncime de peste 185 m, considerată anterior ca nivel maxim la care puteau ajunge U-Boot-urile.

Un alt exemplu de incredulitate privește activitatea distrugătoarelor naziste din clasa Narvik în largul coastelor norvegene și în zona care se întinde între Canalul Mîncei și Golful Gasconiei. În cîteva rînduri, prizonierii afirmaseră că ele erau dotate cu tunuri de 5,9 țoli (15 cm). Dar, specialiștii în construcții navale de la Amiralitate au declarat că nici o navă cu o deplasare de 2 400 tone nu poate avea la bord tunuri de asemenea calibru. Drept urmare, această informație nu a fost adusă la cunoștința comandanților de unități. Abia în iulie 1944, un distrugător german din clasa Narvik, eșuat pe coastele Breitaniei, a putut fi examinat, confirmînd prin armamentul de la bordul său declarațiile prizonierilor.

Dezmințirea lui Göbbels

Bineînțeles, prizonierii nu constituiau singura sursă de informații privitoare la asemenea probleme, dar numai ei puteau furniza descrieri amănunțite, în stare să-i satisfacă pe tehnicieni. Anchetatorii cereau marinarilor nazisti căzuți în captivitate să le spună cum arăta cutare instalație sau cutare armă, cum funcționa, la ce servea. Firește, obiectivele interogatoriilor s-au modificat pe măsura desfășurării războiului. În 1940-1941, cînd amenințarea invaziei mai plana deasupra insulelor britanice, întrebările urmăreau să descopere în ce măsură era pregătită *Kriegsmarine* să facă față sarcinilor implicate de transportarea trupelor, de bombardarea instalațiilor defensive ale englezilor, de aprovizionarea cu arme și muniții etc. În 1944, în schimb, în lunile care au precedat debarcarea aliată în Normandia, pe primul plan se afla dispozitivul de apărare al Wehrmachtului. După 6 iunie 1944, pentru a accelera fluxul informațiilor, unități avansate de anchetatori, instruite special de către amiralul Ramsey și colaboratorii săi, au operat în Franța, avansînd laolaltă cu trupele terestre anglo-americane. Specialiștii uneia dintre aceste unități au participat chiar la debarcarea în Normandia, împărțiți în trei echipe care lucrau pe cuprinsul capetelor de pod britanice: una la Cherbourg, o alta în peninsula Cotentin și ultima în porturile bretonne de la sud de Brest. Colaboratori ai tuturor acestor trei echipe au intrat în Paris, odată cu Armata 3 a generalului Patton, instalîndu-se în fostul cartier general al amiralului nazist din Franța ocupată — palatul Rothschild din Bois de Boulogne. De acolo, înarmați cu un permis semnat chiar de Eisenhower, anchetatorii s-au răspîndit în celelalte porturi franceze, iar apoi în cele belgiene, olandeze și germane, pe măsura înaintării aliate.

Trebuie spus că, în cursul celui de-al doilea război mon-

dial, un factor de o importanță covârșitoare a fost cel ideologic. Nu toți soldații și ofițerii germani erau nazisti; iar unii dintre ei li urau pe Hitler din adîncul inimii. Interogatoriile luate unor astfel de prizonieri aveau darul să le cristalizeze rapid convingerile antifasciste, ba chiar să-i transforme în propagandiști printre tovarășii lor de captivitate. Iar o informație oferită spontan, dintr-o motivație politică bine întemeiată, avea o valoare incomparabil mai mare decît datele smulse prin diverse stratageme.

Conform regulamentului, nici un prizonier, nici măcar cel care dovedise un maximum de bunăvoință nu avea dreptul la un tratament privilegiat. Singurul beneficiu (acordat însă din motive de securitate) era cazarea într-o celulă individuală. Niciodată și în nici o împrejurare nu s-au făcut promisiuni pentru vreo răsplată, fie ea imediată sau după sfîrșitul războiului. Unele avantaje reveneau mai curînd prizonierilor refractari. De exemplu, pentru a-i convinge de minciunile propagandei naziste, anchetatorii îi plimbau prin Londra, arătîndu-le că distrugerile nu erau nici pe departe atît de mari cum pretindea Göbbels. Uneori li se oferea și o masă la cîte un restaurant mai ieftin, pentru a li se demonstra că în capitala britanică nu domnea „foametea” despre care vorbea presa hitleristă. Acestor practici li s-a pus însă capăt în 1944, cînd contabilii din *N.I.D.* s-au plîns că se cheltuiesc prea mulți bani cu „ospătarea din belșug a prizonierilor”.

În tot cursul războiului, englezii au respectat cu strictețe prevederile Convenției de la Geneva, nu numai pentru că așa era just, nu numai pentru că așa era eficient, ci și din grija ca nu cumva o maltratare a captivilor germani să ofere nazistilor pretextul pentru a exercita represalii împotriva prizonierilor britanici aflați în mîna lor.

TITULESCU LA LONDRA

(Urmare din p. 22)

Săptămânile ce au urmat, am avut prilejul unor noi conversații cu directorul acestei importante instituții culturale britanice — al cărei oaspete am fost —, cu ocazia cărora mi-a împărtășit câteva proiecte de viitor.

Ajuns (ca și Magazin istoric) la vârsta de 15 ani, Centrul nostru, mi-a spus Sir Donald, își propune să devină în anii ce vin un catalizator a ceea ce nu s-a explorat încă în dezvoltarea contactelor dintre cultura Angliei și cea a celor patru țări est-europene pentru care alcătuim programe, respectiv Bulgaria, Cehoslovacia, România și Ungaria. Sintem acum în tranziție de la programe individuale la proiecte colective. Rămânem însă pe postul de pionieri în identificarea subiectelor de cooperare, de la istorie la film, de la medicină la agricultură. Avem în vedere cu România trei programe de acest fel: a) un simpozion la toamnă cu participarea a trei specialiști din fiecare dintre cele 5 țări în domeniul traducerilor comparate. Este primul program multilateral și deci cel mai ambițios din câte am avut până acum; b) o masă rotundă româno-britanică aici, la Londra, în continuarea celorlalte două de la Oxford și Snagov pe tematică internațională, respectiv a problemelor viitorului omenirii; c) un dialog româno-britanic consacrat subiectului Proteinelor naturale și sintetice în creșterea animalelor, tot la noi în Marea Britanie. Desigur acestea sînt doar noile programe de grup cu România. Oricum, în ciuda limitelor impuse de situația economică mondială și a flecărilor dintre parteneri, nu intenționăm să abdicăm de la devotamentul nostru pentru cauza cunoașterii, înțelegerii, apropiării, cooperării a oamenilor de știință și cultură. Este un scop pe termen lung, nu de conjunctură.

TELEGRAMĂ

Nr. _____

D = președintelui, consiliului, ministri
 Armand Călinescu București = _____

Dezgod

6 suvretta smoritz 643 44 8 21.05 data ora 9 m. 30

În momentul când vi se conferă prima demnitate a statului român reamintim
 mi cu plăcere tipurile colaborării noastre din trecut fac din toată inima;
 cele mai calde urări pentru izbândă misiunea domniei voastre în interesul
 scumpei noastre țări :- titulescu

*Într-o afectuoasă mulțumire pentru
 sentimentele exprimate*

p. Conformitate,

Form. 817 (10/10/200 100)

M. O., Imprimeria Națională

Sir Donald Logan, Sir William Harpham (fostul director între 1967 și 1980), Doreen Berry (fost director adjunct între 1967 și 1982) și Zoe Keating, iată patru nume strîns legate de promovarea schimburilor culturale dintre Marea Britanie și România și alte țări socialiste.

În sfîrșit, un document inedit înmînat la Cambridge de prof. arh. Barbu Călinescu vine să încheie suita acestor succinte referiri la omagiul adus lui Nicolae Titulescu de universitarii din Marea Britanie, ca unei personalități românești despre care Maurice Pearton spunea că „a fost mai strălucit decît epoca sa, a fost un vizionar dar și un clarvăzător, a știut să înțeleagă chiar dacă nu a fost înțeles”. Este telegrama reproducută mai sus și trimisă de Titulescu din Saint Moritz în martie 1939 lui Armand Călinescu, cînd devenise prim-ministru și pe care acesta a scris „Vii și afectuoase mulțumiri pentru sentimentele exprimate”.

Dacă ar fi să cuprîndem într-o frază concluziile exprimate de numeroșii colegi britanici la capătul acestui turneu științific dincolo de Canalul Mîneci, ea ar fi: istoria României de ieri și de azi este acum mai binecunoscută, ca o parte componentă inseparabilă a istoriei continentului european.

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

In primăvara anului 1945, forțele aliate întreprind o febrilă căutare a căpeteniilor fasciste, unele ascunse în Alpii Bavariei. În numărul trecut al revistei noastre, am reprodus un fragment din lucrarea Procesul de la Nürnberg — aflată sub tipar la Editura politică, în versiunea românească a Adelei Motoc și Ilenei Bărbat-Sgarbură — care derula filmul capturării Reichsmarschallului Hermann Göring, a fostului cancelar al Reichului, Franz von Papen, și a călăului Poloniei, Hans Frank. Prezentăm în continuare împrejurările în care au fost făcuți prizonieri alți șefi naziști, răspunzători de tragediile anilor celui de-al doilea război mondial: Dönitz, Keitel, Jodl, Speer, Schacht, Seyss-Inquart, Streicher, Rosenberg și alții.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

LA VÎNĂTOARE DE CRIMINALI NAZIȘTI

JOE HEIDECKER, JOHANNES LEEB

1 mai 1945. În jurul orei 22.30, postul de emisie Hamburg al Reichului surprinde Germania și omenirea cu următorul comunicat: „De la Cartierul general al Führerului se anunță că astăzi după-amiază, Führerul nostru Adolf Hitler, luptînd pînă la ultima suflare împotriva bolșevismului, a căzut pentru germani la postul său de comandă din Cancelaria Reichului. La 30 aprilie, Führerul

a numit ca succesor al său pe amiralul Dönitz”.

Cu acest comunicat, care încerca să prezinte sinuciderea lui Hitler drept moarte eroică, începe o piesă de teatru nouă într-un decor vechi, ferfenițit: se urta domniea a „președintelui Reichului”, Karl Dönitz. În acest act final sînt implicați patru bărbați, care vor sta mai tîrziu în boxa acuzaților de la Nürn-

berg: amiralul Dönitz, comandantul suprem al marinei de război germane, Kriegsmarine; feldmareșalul Wilhelm Keitel, șeful Înaltului comandament al Wehrmachtului (O.K.W.), generalul-colonel Alfred Jodl, șeful statului major al operațiunilor; Albert Speer, ministrul armamentului până la moartea lui Hitler.

În Germania domnește haosul. Trupe americane, britanice, franceze și sovietice ocupă rînd pe rînd ultimele rămășițe ale teritoriului Reichului. Pe șosele se scurg șiruri nesfîrșite de dezrădăcinați. În orașe, covoraie de bombe înăbușă viața. Detașamente dezmembrate ale Wehrmachtului rătăcesc spre vest. Fana-tice comandouri de execuție spînzură peste tot dezertorii. Sar în aer poduri.

Dar la Flensburg (port la Marea Baltică) se guvernează. Aici nu sînt ruine, aici nu domnește o atmosferă de apocalips, aici ordinea e la ea acasă. În strălucirea apusă a unor timpuri glorioase, batalionul de gardă al lui Dönitz mășcălujește prin fața unei clădiri obscure, din cărămidă aparentă, a cărei fațadă aduce cu cea a unei școli dintr-un orașel de provincie. Aici, în cartierul Mürwik al Flensburgului, s-au instalat guvernul german și O.K.W.-ul. Este sediul ultimului conducător al Reichului.

În după-amiaza zilei de 2 mai 1945 căpitănul de corvetă Lüdde-Neurath, aghiotantul amiralului Dönitz, telefonează de la Flensburg, într-o problemă particulară, unei firme din Lübeck. Interlocutorul său îi cere să vorbească mai tare. „Nu aud nimic, urlă el în aparat, în stradă e mare gălăgie, trec tancuri după tancuri...” „Ce fel de tancuri?”, întreabă Lüdde-Neurath. „Numai englezești. Vreți să le auziți?” Și cel din Lübeck îndreaptă receptorul spre fereastra deschisă. Astfel ia cunoștință conducerea superioară a Wehrmachtului despre intrarea britanicilor în acest port.

23 mai 1945, ora 10 fix

Sosește și momentul capitulării. La Cartierul general al maresăului Montgomery, de lângă Lüneburg, Dönitz îi trimite pe amiralul Hans Georg von Friedeburg, generalul Eberhard Kinzel, contraamiralul Gerhard Wagner și încă trei ofițeri. Montgomery primește, aproape fără un cuvînt, propunerea de capitulare. Conform acordului semnat puțin mai tîrziu de Friedeburg, cu începere de la 5 mai, ora 8.00, în toată zona de nord armele amuțesc. Friedeburg ia apoi avionul spre Franța și, la Reims, începe tratativele cu statul major al lui Eisenhower. În curînd, sosește acolo și generalul-colonel Jodl. O fetiță care, seara tîrziu, încă se mai juca pe străzile întunecate ale Reimsului, îi vede pe Jodl și pe însoțitorii săi oprindu-se în fața Școlii de meserii, unde se afla Cartierul general al aliaților. Copilul o ia la fugă strigînd: „Les Allemands! Les Allemands!” (Nemții! Nemții!).

Vestea se răspîndește cu iuțeala fulgerului, mult mai repede decît anunțurile oficiale.

Da, au venit nemții, dar de data asta pentru nimic altceva decît pentru a semna înfrîngerea lor și pacea Europei. Omenirea află mai întîi din gura unui copil că cei șase ani de mizerie, nenorociri și moarte au luat sfîrșit.

Jodl tratează cu Bedell Smith, șeful statului major al lui Eisenhower, problema capitulării pe Frontul de est. Apoi îi trimite lui Dönitz următoarea telegramă: „Generalul Eisenhower insistă să semnăm chiar astăzi. În caz contrar..., toate tratativele vor fi întrerupte. Nu văd altă ieșire decît haosul sau semnarea”. În noaptea de 6 mai 1945, într-o clasă goală a Școlii de meserii din Reims, se semnează capitularea fără condiții. Corespondentul de război american Drew Middleton este unul dintre puținii admiși să asiste la această clipă istorică. Lată ce transmite el: „În cameră se află o masă lungă de lemn, neacoperită. În fața fiecărui loc stă un creion ascuțit, alături o scrumieră, deși nimeni nu fumează. Sînt de față: generalul-locotenent Walter Bedell Smith (pentru generalul Eisenhower), generalul-maior François Sevez (pentru generalul Alphonse-Pierre Juin) și generalul Ivan Susloparov (pentru comandamentul sovietic)”.

Jodl poartă Crucea de fier în gradul de cavaler. Chipul îi este arrogant, ochii — ca de gheață. Înainte să semneze ia o poziție rigidă, apoi spune în germană: „Numai cîteva cuvinte, domnule general. Prin această semnătură, poporul german și Wehrmachtul rămîn exclusiv pe mîna învingătorilor. În acest ceas, nu pot decît să-mi exprim speranța că învingătorul le va trata cu generozitate”.

Generalul Bedell Smith îl privește cu o mină obosită. Nu-i dă nici un răspuns. Urmează semnarea. Este ora 2 și 41 minute. După aceea, Jodl este condus în biroul lui Eisenhower. Comandantul suprem american îl întreabă prin interpret: „Vă sînt clare toate prevederile din document?” „Da”, răspunde Jodl. „Pe plan oficial, cît și personal, spune Eisenhower, vă consider răspunzător de cea mai mică violare a vreunei clauze a acestei capitulări, inclusiv cele referitoare la capitularea oficială în fața guvernului sovietic. Asta e tot”. Jodl salută, se răsucește pe călcie și pleacă. Războiul s-a terminat.

Cele petrecute a doua zi la Cartierul general sovietic de la Karlshorst (suburbie a Berlinului) nu reprezintă, de fapt, decît o confirmare. Feldmareșalul Wilhelm Keitel a venit cu avionul de la Flensburg la Berlin, pentru a semna acolo cel de-al doilea document al capitulării¹. Este însoțit de generalul-colonel Paul Stumpff, pentru Luftwaffe, și de amiralul von Friedeburg, pentru marina de război. La 9 mai 1945, zece minute după miezul nopții, germanii sînt conduși în sala tratativelor. La o masă mare stau maresăul Jukov și ministrul de externe sovietic Andrei Vișinski. Alături, se află maresăul de aviație britanic Sir Arthur Tedder, generalul american Carl Spaatz și generalul francez Jean de

¹ Magazin istoric, nr. 4-5/1975.

Lattre de Tassigny. Pentru participanții germani, s-a pregătit o masă separată la intrarea în cameră.

„Keitel intră tănos și sigur de sine, scrie corespondentul de război american Joseph W. Grigg. Poartă uniforma de feldmareșal și păstrează pînă la sfîrșit aroganța sa prusacă. Aruncă pe masă bastonul de mareșal; se așază și privește indiferent înaintea, în timp ce fotografiile prezenți își văd de treabă. O dată sau de două ori își aranjează gulerul și își umezește nervos buzele“. Mareșalul de aviație Tedder se ridică și i se adresează lui Keitel: „Vă întreb: ați citit acest document de capitulare fără condiții și sînteți gata să-l semnați?“ Keitel ascultă traducerea, ia actul de capitulare de pe masă și răspunde: „Da, sînt gata“. Mareșalul Jukov cere să se spună lui Keitel să vină la masa mare și să-și pună semnătura. Grigg descrie scena astfel: „Keitel își ia ceremonios cascheta, bastonul de mareșal, mînușile, își pune încet și precativ monocul la ochiul stîng; se îndreaptă spre masă, se așază și își scrie cu mișcări lente și necitite numele“. Semnează apoi și ceilalți. Îl cheamă pe translatorul rus și-i declară că, din cauza legăturilor proaste, ordinul de încetare a focului are nevoie de cel puțin 24 ore pentru a ajunge la trupele combatante în est. Translatorul e încurcat. Jukov se scoală în picioare indignat și spune rece: „Rog delegația germană să părăsească sala“.

Bărbații se ridică. Keitel închide mapa, o stringe sub braț, schițează un salut vag, pocnind din călcîie, și iese. Peste cîteva zile, la 13 mai, va fi arestat la Flensburg.

Guvernul Dönitz se află tot la Flensburg. În ciuda capitulării fără condiții, el mai poate funcționa. Își face apariția o comisie de control, pentru a supraveghea măsurile de capitulare luate de O.K.W. În rest, zona Flensburg rămîne neviolată. Astfel, mica enclavă este unicul petec de pămînt unde, și după capitulare, soldați și ofițeri germani în uniformă și înarmați își fac serviciul cu zel. Dar arestarea lui Keitel îi arată lui Dönitz că sfîrșitul guvernării sale la Flensburg este doar o chestiune de zile. El dizolvă așa-numitul Werwolf¹ și, în cele din urmă, și partidul nazist pentru a-și demonstra bunele intenții. Dar sînt măsuri depășite.

În locul lui Keitel, Dönitz îl numește pe general-colonel Alfred Jodl. Este ultima sa acțiune oficială. La 17 mai, delegații sovietici se alătură Comisiei aliate de control de la Flensburg. „Guvernului Reichului“ i se cere ca, pe 23 mai, ora 9.45 dimineața, să se prezinte la bordul vasului de pasageri german „Patria“. „Împachetarea“, este tot ce spune Dönitz cînd i se transmite acest ordin. Știe că se apropie sfîrșitul.

La ora stabilită, în barul de pe vaporul „Patria“, se joacă ultimul act al Marelui Reich. La masă, solemn, se află generalul american Lowell Rooks, generalul englez de

brigadă Foord, generalul-maior sovietic Truskov și translatorul newyorkez Herbert Cohn. „E destul de clar ce au de gînd“, îi poartă Dönitz lui Jodl. Toți se așază. „Domnilor, spune grav Lowell Rooks, am primit din partea generalului Eisenhower ordinul de a vă chema astăzi de dimineață la mine, pentru a vă anunța că guvernul Reichului și O.K.W.-ul vor fi făcuți prizonieri. Ca urmare, guvernul Reichului va fi dizolvat. Măsura se aduce la îndeplinire imediat. Din acest moment, fiecare dintre dumneavoastră trebuie să se considere prizonier de război. În momentul cînd veți părăsi acest loc, vi se va alătura un ofițer aliat, care vă va însoți la reședința dv., unde vă veți face bagajele, veți lua masa și vă veți pune la punct treburile“.

„În timpul acestei ceremonii, scrie corespondentul de război Drew Middleton, care era de față, Jodl stă pe scaun, drept ca o luminare, nasul i se înroșește și fața i se acoperă de mici pete roșietice. Își freacă tot timpul mîinile și-și trosnește degetele. «Mai aveți ceva de spus?» întreabă Rooks. «Orică cuvînt ar fi de prisos», replică Dönitz. Face impresia unui om distrus, remarcă Middleton, dar se străduiește să-și controleze țînta. «Mai aveți ceva de spus?», se adresează Rooks și lui Jodl. «Orică cuvînt este de prisos», repetă mîrlînd cel interplat. Respiră precipitat și zgomotos“.

Amiralul von Friedeburg stă apatic pe scaunul său și nu scoate o vorbă. Este cea de-a patra capitulare la care asistă în decurs de trei săptămîni. „Vă rog să-mi predați actele dv.“, spune Rooks. Jodl bagă mîna în buzunar și, furios, aruncă pe masă documentele sale personale. „Well, gentlemen, spune Rooks și se ridică, atunci vă zic doar good bye“. Jodl privește mecanic ceasul. Este zece fix.

Între timp, la Flensburg-Mürwik reședința guvernului Reichului și a O.K.W.-ului, se dezlănțuie uraganul. Huruie tancuri, infanteria înarmată pînă-n dinți și poliția militară britanică pătrund în enclava încă neatinată. Generalul de brigadă Jack Churcher din Brigada 159, comandantul britanic al orașului Flensburg, urlă pe străzi, pînă se învinețește: „Îi căutam pe tipii cu dungi roșii la pantaloni!“ Trupele Diviziei 11 engleze de tancuri înaintează printre case cu baioneta la armă.

Atacul îi ia prin surprindere pe germani. Membrii cabinetului, cei care nu se aflau pe vasul „Patria“, tocmai țîneau o ședință. Conte de Schwerin von Krosigk (ministru de finanțe) vorbește despre situația actuală, habar neavînd despre reala stare a lucrurilor. Ce-i drept, totul se lămurește cît ai bate din palme. Ușa se deschide brusc. În sala de ședință năvălesc soldați britanici cu grenade de mînă și pistoalele gata de tragere. „Minile sus!“ Membrii guvernului sar de pe scaune. Nimeni nu știe ce s-a întîmplat. Urmează cel de-al doilea ordin: „Jos pantalonii!“ Soldații ăștia vorbesc serios. Repetă comanda. Nemții sînt dezarmați, după care începe o scenă grotescă: despuat, guvernul Reichului este percheziționat, în căutarea pilulelor cu otravă.

¹ Formație secretă împotriva trupelor aliate, creată de nazisti după modelul Rezistenței antifasciste, dar care nu a avut decît o existență fictivă.

Bărbați, în indispensabili și pijamale, sînt purtați pe străzi. Secretearele stau cu minile sus, în fața țevelor revolverelor. Soldații scotocesc în sertarele cu rufe, în geamantane, serviete, dulapuri, întorc saltelele, golesc mapele de acte, pipăie trupurile, în căutare de arme ascunse, îi îmboldesc pe cei mai mocăți, printr-un foc de revolver.

Acesta este sfîrșitul ultimului guvern al Reichului.

Un bancher nedumerit

O companie a Brigăzii 159 britanice din Divizia 11 a Armatei 1 năvălește cu vehiculele ei blindate în Glücksburg, situat în apropiere. Acolo își are birourile Albert Speer, ministrul economiei și producției în cabinetul lui Dönitz. Și el figurează pe lista criminalilor de război. Speer este o minte lucidă. Probabil că, în aceste zile, este singurul care apreciază situația rațional și cu sine rece. La apariția comandoului însărcinat cu arestarea sa, calm, se lasă luat prizonier, schițînd chiar un zîmbet obosit. „Da, îi spune ofițerului britanic, a sosit, deci, sfîrșitul. E bine așa. Oricum totul nu mai era decît un spectacol de operă”. „Operă comică?”, întreabă englezul. Speer dă din cap resemnat.

În același timp, Karl Dönitz, președintele Reichului, luat prizonier de război, mai face cîțiva pași în sus și-n jos prin fața locuinței sale de serviciu din Flensburg-Mürwik. Și-a terminat de împachetat bagajele și acum așteaptă să fie transportat în lagăr. Lîngă el se află amiralul von Friedeburg. Cei doi bărbați merg în tăcere, cu minile la spate, pe cărarea din grădină. Apar mașinile. Prizonierii sînt luați, urmînd să ajungă la sediul poliției. De acolo se va organiza transportul.

Capitularea Germaniei — un act în etape succesive: Montgomery citind actul de capitulare celor doi delegați germani...

În p. 41: ultimul guvern al celui de-al treilea Reich este luat prizonier

Înainte de a-și părăsi birourile, Friedeburg îl întreabă pe paznicul său englez dacă poate să meargă puțin la baie. I se permite. Hans Georg von Friedeburg dispăre în spatele ușii, pe care o închide în urma sa. Minutele se scurg. În mica odaie nu se aude nici o mișcare. Soldații încep să se neliștească. Bat la ușă. Nici un răspuns. Dau cu pumnii. Li-niște. Un caporal robust izbește ușa cu piciorul. Lemnul se face țîndări. Într-o clipă, englezii se află înăuntru. Jos zace, întins pe spate, ultimul comandant suprem al marinei de război germane. Corpul îi tremură sub efectul cianurii, ține ochii larg deschiși, dar nu mai este conștient.

Soldații ridică muribundul de pe podea, îl duc în camera alăturată, îl așază pe pat. Unul dintre ei iese, răcnind după un doctor, ca și cînd ar exista vreun remediu împotriva pilulelor morții. Amiralul von Friedeburg moare înainte de a răsună primul strigăt de ajutor.

În acest timp, Dönitz, Jodl și Speer așteaptă în curtea poliției să fie luați. O mitralieră engleză stă îndreptată amenințător asupra lor. S-au strîns și cîțiva corespondenți de război, care încearcă să smulgă măcar un interviu, dar nu reușesc. La prima întrebare care i se pune, Jodl răspunde distant, glacial: „Sînt prizonier de război. Nu trebuie să declar decît numele, gradul și funcția mea. Nimic altceva”. Reporterul zîmbește „Bine,

atunci spuneți asta!" Jodl, ca din pușcă: „General-colonel Jodl, șeful Înaltului comandament al Wehrmachtului". Sosesc camioanele militare, care, protejate de tancuri, duc prizonierii la aeroport. În acest moment, pentru Jodl, Dönitz și Speer începe drumul care se va sfârși fie în închisoarea de la Spandau, fie la spinzurătoare, cu o escală în boxa acuzaților de la Nürnberg.

Cu mult mai nostim decurge luarea ca prizonier a unui alt acuzat de la Nürnberg: Hjalmar Schacht, fostul președinte al Băncii Reichului. Aparent, prizonieratul lui este o eliberare. În momentul capturării sale de către trupele americane, Schacht era unul dintre arestații lui Hitler. Lăsa în urma sa un

... Jodl semnând la Cartierul general al lui Eisenhower, de la Reims...

lung drum prin închisori și lagăre de concentrare. În 1944, a fost arestat de Gestapo în legătură cu atentatul din 20 iulie împotriva Führerului¹. Haltele sale au fost Ravensbrück², Moabit și, în cele din urmă, lagărul de exterminare de la Flossenbürg unde a șoptit celorlalți prizonieri: „De aici nu scapă nimeni cu viață". Prin ușa deschisă a unui hambar, el văzuse în curtea lagărului silueta unei spinzurători. În fiecare noapte, Schacht auzea strigăte și împușcături, foarte edificatoare pentru ceea ce se petrecea acolo. Într-o dimineață, în cursul unei plimbări cu deținuții, el a numărat 30 morți, purtați pe târgi de la locul execuției. Abia mult mai târziu, a aflat Schacht de ordinul comandantului de la Flossenbürg ca importantul prizonier să fie împușcat de îndată ce aliații s-ar apropia de

lagăr. Dar n-a fost să fie așa. În fața iminentei înfringeri, S.S.-iștii au încercat brusc să instaureze o atmosferă de blîndețe, poate pentru a se salva. Iată de ce, la apropierea americanilor, Schacht a fost dus împreună cu alți deținuți mai înții la Dachau, apoi, mai departe, în Austria. În timpul unei escală la Prager Wildsee, el a fost eliberat de Armata 9, împreună cu o serie de alți deținuți și „prizonieri de elită" ai lui Hitler: conducătorul socialiştilor francezi, Léon Blum, ultimul cancelar federal al Austriei, Kurt von Schuschnigg, pastorul Martin Niemöller, industriașul Fritz Thyssen, regentul ungar înălțurat de la putere, Miklós Horthy, nepotul lui Molotov, Aleksei Kokoșin, generalii Franz Halder și Alexander von Falkenhausen, prinții Philipp de Hessa și Friedrich-Leopold de Prusia, căpitanul Peter Churchill, un văr al premierului britanic, francezii Edouard Daladier, Paul Reynaud, Maurice Gamelin și mulți alții.

„De ce v-a închis Hitler?", întreabă americanul pe Schacht. „Habar n-am", răspunde bancherul. De fapt el n-are habar nici de ce nu este eliberat acum, de ce rămîne mai departe sub arest. Altfel este tratat bine: primește o masă excelentă și chiar are voie să se plimbe nesupravegheat la Prager Wildsee. Apoi este din nou ridicat și dus la Anacapri. În cele din urmă, după mai multe transporturi, Hjalmar Schacht, geniul financiar cu guler tare ca pe vremea bunicii, ajunge în lagărul supraaglomerat de la Aversa, lângă Neapole. La capătul drumului său, se află, deocamdată, închisoarea de la Nürnberg.

... și Keitel — la Berlin, în prezența delegației sovietice

¹⁻² Magazin istoric, nr. 6/1980; 1/1980.

După arestare, Dönitz, flancat de ministrul Speer și de generalul Jodl

În acest timp, în Germania, valul arestărilor cuprinde în tumultul său alte mii de oameni. Nu trece zi aproape fără ca un alt viitor acuzat la Nürnberg să nu cadă în plasă. Pe 6 mai, francezii arestează în zona lor de ocupație pe fostul „protector” al Boemiei și Moraviei, baronul Konstantin von Neurath. Cinci zile mai târziu, este arestat la Berlin succesorul lui Schacht, ministrul economiei Reichului, Walter Funk. La 15 mai, trupele americane îl prind în Austria pe Ernst Kaltenbrunner, șeful temutului Birou central al Siguranței Reichului. În schimb, în ciuda tuturor investigațiilor, superiorul său, S.S.-Führerul Heinrich Himmler, nu poate fi găsit. Parcă l-ar fi înghițit pământul.

Armata canadiană oprește o vedetă torpilare germană. La bordul ei se află Arthur Seyss-Inquart, în acel moment încă „comisar al Reichului pentru Olanda ocupată”. „A fost arestat calul troian al naziștilor”, scrie un important cotidian american, câteva zile mai târziu, cu privire la captura canadianilor. Ziarul amintește pe larg cititorilor săi că, în 1938, Seyss-Inquart, lider al național-socialiștilor vienezi, a contribuit substanțial la intrarea lui Hitler în Austria. La 3 mai, Karl Dönitz îi chemase la Flensburg pe toți conducătorii civili și militari ai zonelor încă ocupate, și anume Boemia, Olanda, Danemarca și Norvegia, pentru a-i instrui în vederea capitulării rapide, fără vărsare de sânge. Vremea proastă l-a reținut pe Seyss-Inquart la Flensburg mai mult decât prevăzuse. La 7 mai, când a vrut să se întoarcă, în sfârșit, în Olanda, unica posibili-

tate rămânea drumul pe mare. Așa îl prind canadienii. Seyss-Inquart ajunge în Olanda, dar ca prizonier. În apropierea castelului în care și-a avut odinioară reședința de comisar al Reichului, i se amenajează o nouă locuință, într-un cort instalat pe un teren de fotbal părăsit, între băltoace.

Vinătoarea de naziști continuă. Englezii pun sub arest la domiciliu pe Gustav Krupp von Bohlen und Halbach, șeful celui mai mare concern de armament german. Industriașul — slăbit de bătrânețe (are peste 75 ani) — trebuie să-și părăsească vechea locuință feudală și să se mulțumească cu casa grădinarului de pe domeniul seniorial. Aici se va hotări în curând dacă starea sănătății îi permite sau nu să compare la Nürnberg. Arestarea imputernicitului general pentru problemele forței de muncă, Fritz Sauckel, aproape că se pierde în vălmășagul de știri al acelor zile.

Patru acuzați la Nürnberg, stînd la masă. Frich, Seyss-Inquart, Streicher, von Neurath

Artistul se dă de gol

O nouă știre senzațională pe primele pagini ale ziarelor străine: arestarea dr. Ley! „Prinderea lui Ley este mai importantă decît cea a lui Göring — scrie, în legătură cu aceasta, *New York Times* —, căci Ley este omul care se afla în spatele Werwolfului”. Werwolf, mișcarea germană de partizani, născută moartă, este în continuare supraapreciată. La fel — importanța lui Ley. Comandantul Frontului german al muncii nu mai era de mult atît de influent pe cît se credea peste hotare. Ley căzuse în patima beției și a luxului.

Baia sa, placată cu faianță neagră, avea rosete de aur. La autopsie, medicii i-au descoperit o gravă boală psihică. Discursurile lui erau primitive, confuze, rostite adesea cu greutate, gîngăvit. Odată, la o manifestație de masă, el a strigat cu mintea încețoșată de alcool: „Führerul meu, vă raportează: a sosit luna mai!”

Acum dr. Robert Ley încearcă să se ascundă în Alpii bavarezi. Își alege drept vizuină o cabană de munte, la sud de Berchtesgaden. Dar localnicii îi înștiințează pe americani. Pe 16 mai, soldați din Divizia 101 aeropurtată pornesc la drum. Pătrund în cabană, fiind în mîini pistoale cu piedica ridicată. În întinerul dinăuntru un om stă ghemuit pe marginea unui pat. Îi privește pe intruși cu ochi arzători. Maxilarul inferior îi atîrnă moale. O barbă nerasă de patru zile îi inundă fața. Trupul i se scutură sub un tremur nervos. „Are you Doctor Ley?” Ley se ridică și scu-

lui Ley. „N-nu sînt eu”, insistă Ley. „Am să vă spun ceva — îl asaltează americanul, vorbind o germană fără accent străin — ceva care o să vă uluiască. Fac parte din Serviciul secret și misiunea mea în ultimii trei ani a constat exclusiv în supravegherea lui Robert Ley. Vă cunosc perfect”. Ley pălește și mai tare. Apoi șoptește: „Vă înșelați”. „Bine”, spune ofițerul. Face semn unui soldat. Acesta iese și se întoarce imediat, însoțit de un bătrîn. Este Franz Xaver Schwarz, în vîrstă de 80 ani, până mai ieri puternicul administrator al trezoreriei naziste, internat acum de americani (va muri în 1947, în lagărul de la Regensburg în Bavaria).

Schwarz nu știe pentru ce a fost adus. Văzîndu-l pe prizonier, nu-și ascunde consternația. „Domnule doctor Ley! strigă el plin de compătimire. Ce faceți aici?” Apoi își dă seama de greșala făcută și privește neajutorat de la Ley la american, care zîmbește. „Ei — se întoarce ofițerul spre Ley — vă mai numiți Distelmeyer?” Comandantul Frontului muncii nu răspunde. Capul îi cade în piept. La un semn al superiorului său, soldatul american aduce în cameră un al doilea martor. Este Franz Schwarz, fiul trezorerului. „Îl cunoașteți pe acest om?” — este întrebat acesta. „Este dr. Robert Ley”, spune Schwarz-junior fără înconjur. Intrînd, a intuit dintr-o privire situația și știe că nu are nici un rost să o salveze. „Ce mai spuneți acum?”, întreabă liniștit americanul. „Ați cîștigat”, răspunde Ley. Nu mai ridică capul din piept. În această atitudine, o pornește greoi spre jeep. Locotenentul Walter Rice duce prizonierul la închisoarea din Salzburg.

Urmările a șase ani de război pentru poporul german

ture violent din cap. „M-mă c-confundați, bîguie el. Eu mă nu-numesc dr. Ernst D-Distelmeyer”. „O.K.!, aprobă americanul, făcînd un semn cu capul. Veniți cu mine”.

Comandantul Frontului german al muncii nu opune rezistență. Poartă o pijama albastră, peste care își aruncă o pelerină cenușie din loden, încălță niște ghetete maro, cu tălpi groase, și își pune pe cap o pălărie verde tiroleză. În această costumație, îl ia în primire, la scurt timp după aceea, comandamentul diviziei din Berchtesgaden. Acolo i se face mai întîi o temeinică percheziție, în căutare de fiole cu otrăvă și lame de ras, apoi i se ia interogatoriul. „Nu sînteți dr. Ley?” „N-nu. Iată a-actele mele”. Sînt pe numele dr. Ernst Distelmeyer. Ofițerul care îl interoghează îi pune în față cîteva fotografii ale

„Noi, național-socialiștii, vom merge mai departe”, spune acolo Ley, la primul interogatoriu. A depășit șocul arestării și acum pozează în credincios al lui Hitler. Cel puțin vrea să dea această impresie. „Soarta mea nu prezintă nici o importanță, continuă el (nu se mai blâmfie, pentru că nu mai este agitat). Viața nu mă înseamnă nimic pentru mine. Puteți să mă împușcați pe loc. Nu mă impresionează”.

Arestarea lui Ley trece pe planul al doilea, din cauza unei alte vesti, venite de la Cartierul general al Armatei 2 britanice, din zona germană de nord. Acolo încă mai este căutat intens S.S.-Führerul Himmler. În locul lui, următorii dau de o altă căpetenie a partidului, ideologul național-socialist, Alfred Rosenberg, aflat de cîțva timp la Flensburg. A sperat, probabil, să găsească aici un nou cîmp de acțiune și să se bucure de o oarecare protecție din partea aliaților. Dar Dönitz a renunțat la colaborarea sa și i-a dat de înțelece că ar trebui să se predea de bună voie englezilor. Rosenberg nu i-a urmat sfatul sau n-a putut să-l urmeze. O luxație a gleznei, cu care s-a ales fiind beat, a doua zi după convorbire, l-a imobilizat la pat. Așa se face că a ajuns la Școala de marină de război de la Flensburg-Mürwik, care servea în această perioadă drept spital.

La 19 mai, tancuri și infanteriști înconjură clădirea. Britanicii au ordin să scotocească spitălu în căutarea lui Heinrich Himmler. Nu-l găsesc, dar se consolează descoperindu-l cel puțin pe Rosenberg, pe care îl și ridică. În noiembrie, filozoful partidului va sta pe banca acuzaților de la Nürnberg alături de ceilalți criminali. Nu din cauza ideologiei pe care a răspîndit-o, ci a postului său de ministru al Reichului pentru teritoriile ocupate în Est.

După intermezzoul de la Flensburg, sudul Bavariei va deveni din nou scena marii vînațorii.

La 23 mai 1945, un jeep cu patru americani rulează în direcția Berchtesgaden. Pasagerii fac parte din Divizia 101 aerportată. Maiorul Henry Blitt stă ghemuit pe bancheta din spate, privește peisajul și se gîndește ce frumos ar fi să te plimbi pe aici în concediu... În portul lor local, muntenii au un aspect pașnic și pitoresc. Păcat că toți sînt naștiți cu getă, poate, Blitt. Iată, de pildă, pe bălîmul de pe terasa casei pe lîngă care tot mai trece jeepul. Stă la soare, cu fața încadrată de o barbă albă. Lîngă el — un șevalet. Pe pășunea din apropiere răsună tîlîngile vacilor.

Brusc, maiorul Blitt simte nevoia irezistibilă să bea un pahar cu lapte, lapte adevărat, cald, nu produsul steril pasteurizat, venit în pungi de carton de la New York. Ordună șoferului să oprească. Americanii intră în casa

țărănească. Maiorul își primește laptele. Vorbește idîș, căci îi este limbă maternă, dar cu ea se descurcă bine în Germania. Așa începe o discuție cu bătrînul bărbos. „Cum merge, papa?” „Bine, bine”, răspunde acesta. „Ești țărăn de pe-ai?” „Nu, spune bărbosul, doar locuiesc aici. Sînt artist, înțelegeți, pictor...” „Ce părere ai despre naștiți?”, întreabă Blitt rîzînd. Bătrînul face un semn cu mîna. „Nu mă pricep. Eu sînt artist, nu m-am ocupat niciodată de politică”. „Dar semeni cu Julius Streicher”, se amuză Blitt.

Ceva la omul acesta i-a amintit de mandatul de arestare al lui Streicher. Acum gumește. Dar bătrînul face ochii mari, iar pe față i se citește uluirea și groaza. Apoi întreabă cu voce slabă: „De unde mă știți?” O pură întîmplare. Streicher ia în serios gluma maiorului și se trezește demascat. Henry Blitt pricepe imediat. „Eu mă numesc Sailer”, îi aruncă repede Streicher. Crede că își mai poate corecta greșeala. Dar este prea trîziu. Maiorul dă ordinele necesare însoțitorilor săi. „Ești arestat”, îi spune lui Streicher. Pictorul ia o mutră întunecată. Din poza lui de artist nevinovat n-a mai rămas nimic. Dintr-o dată, pare mult mai bătrîn decît la cei 59 ani ai săi. Barba ciufulită și părul nepieptănat, cămașa fără guler, cu dungi albastre, și pantalonii mototoliți îi dau un aer neîngrijit. „Aș vrea doar să-mi pun alți pantofi”, îi spune lui Blitt. În ochii lui neliniștiți lucește ura. „Poftim”, îi răspunde maiorul.

Streicher se așază într-un fotoliu. O femeie tînără, atrăgătoare, într-o rochie tiroleză mulată pe corp, ingenuchează în fața lui, îi scoate ghetetele, îi pune pantofii, îi leagă cu grișă șireturile. A auzit totul, dar nu scoate o vorbă. Cînd americanii îi iau pe Streicher, femeia rămîne în ușa. Nimeni nu știe cum o cheamă.

Căpitanul Hugh Robertson și soldatul How Howard Huntley îl flanchează pe prizonier. Maiorul Blitt se urcă lîngă șofer. Mașina pornește în direcția Berchtesgaden. Un corespondent american e de față la sosirea lui Streicher la comandamentul diviziei: „Julius Streicher, transmite acesta ziarului său, editorul cotidianului instigator antisemit *Der Stürmer*, cel mai mare dușman cunoscut vreodată al evreilor, a fost descoperit și luat prizonier de un evreu”.

Comisia de la Londra pentru cercetarea crimelor de război poate publica acum un bilanț preliminar al marii vînațorii. Se dă de știre că majoritatea conducătorilor naștiți a fost arestați. Mai lipsesc doi și, după părerea aliaților, tocmai ei sînt cei mai importanți: fostul ministru de externe al Reichului, Joachim von Ribbentrop, și S.S.-Führerul Heinrich Himmler. Poliția secretă mai cerne încă o dată, printr-o sită deasă, întreaga Germanie.

ȚARA CUCERITĂ DE SUB UNDA AMARĂ A MĂRII

După o vizită făcută în Olanda, Nicolae Iorga scria, în 1936, definind această țară ca pe „o prelungire a continentului european în mare, prelungire topită în mare... și reciștigată de la mare”. Cuvinte care tâlmăcesc cum nu se poate mai bine epopeea luptei poporul olandez cu stihiiile Mării Nordului, din valurile căreia a cucerit și a redat agriculturii aproape 40 la sută din teritoriul țării. Harnici și perseverenți pînă la tenacitate, olandezii — marinari destoinici, agricultori, meseriași și neguțatori pricepuți —

au creat de-a lungul secolelor o civilizație și o cultură dintre cele mai notabile. În paginile care urmează inserăm pentru cititorii Magazinului istoric câteva fragmente din istoria luptei pentru eliberare de sub dominația spaniolă și a epocii următoare, cunoscută sub numele de „secolul de aur” al Țărilor de Jos. Extrasele sînt preluate din monografia Le Royaume des Pays-Bas, publicată la Haga în 1971. Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

Portul Amsterdam (gravură de la sfîrșitul sec. XVII)

In timpul domniei lui Filip cel Frumos¹, dar cu deosebire în vremea îndelungatei domnii a lui Carol Quintul², Renașterea a atins apogeul în Europa. Erasmus³ și-a publicat *Enchiridion militis christiani* (Manualul bunului creștin), lucrare de referință, consemnând ascensiunea și perspectivele unei noi concepții filozofice — independența față de dogmele bisericii catolice — fără a fi totuși prin aceasta opusă religiei. Noua concepție s-a răspândit rapid, declanșând până și în snul teologilor lupta împotriva concepțiilor religioase tradiționale. Dar de înadată ce autoritatea bisericii a fost fățiș contestată, împăratul a intervenit în sprijinul ei: au fost arși cîțiva eretici, s-au promulgat edicte severe.

Succesorul său, Filip II (1556-1598), crescut și educat în Spania, cel mai mare dintre statele Imperiului romano-german, se formase în spiritul unei biserici atotputernice. O incompatibilitate fundamentală de natură spirituală îl izola de Țările de Jos⁴, aflate în componența Spaniei, și care, în ochii săi, consti-

Erasm din Rotterdam (c. 1466-1536) — celebru umanist renașcentist, ale cărui scrieri au deschis drum Reformei și care a fost în strînsă legătură cu filozoful transilvănean — Nicolae Olahus

Wilhelm I, Taciturnul (1533-1584), unul din conducătorii revoluției burgheze din Țările de Jos împotriva dominației spaniole

tuiau un stat în stat; în plus, această zonă se afla în plină efervescență spirituală.

Aplicarea riguroasă a edictelor religioase l-a incitat pe tânărul prinț Wilhelm de Orania să-i ceară lui Filip mai multă moderație. Prințul aparținea familiei conților de Nassau; unul dintre strămoșii săi purtase coroana Imperiului romano-german, alții dobîndiseră proprietăți întinse în Țările de Jos; el însuși moștenise principatul de Orania, aflat în acea zonă. Atitudinea adoptată față de Coroană i-a atras simpatia opiniei publice dar a trezit neîncrederea lui Filip.

Drept răspuns, acesta a repartizat în garnizoanele Țărilor de Jos trupele sale de elită. Iar cînd în fruntea lor regele l-a numit pe ducele de Alba⁵, prințul de Orania nu s-a îndoit o clipă asupra semnificației persoanei alese. Pentru Țările de Jos, vremurile se arătau a fi complicate. Prințul conta însă pe sprijinul protestanților francezi. Calvin, conducătorul lor spiritual, avea discipoli și în Țările de Jos. Minoritatea aceasta activă

trebuia să constituie forța de șoc a revoltei împotriva Spaniei.

Cînd ducele de Alba a preconizat instituirea unui sistem fiscal național, orașele în care calvinismul devenise preponderant au protestat împotriva acestor măsuri funeste pentru comerțul lor în plină înflorire. Prințul de Orania a instituit, în noua situație, o modalitate de a submina atotputernicia suzeranului spaniol; în calitate de prinț suveran, i-a încurajat pe cetățenii săi îndrăzneți și întrepizi, care se refugiau pe vase — adeseori furate — pentru a scăpa de persecuțiile reprezentanților regelui Spaniei. Acești corsari, care activau în apele olandeze, au căpătat denumirea de „calici ai mării”⁶. În 1572 ei au cucerit — în numele prințului — orașul Brill. Cîrînd, acestuia i s-au alăturat alte orașe; ulterior a avut loc cea dintîi adunare a Statelor provinciale din provinciile Olanda și Zeelanda, care s-au întrunit la Dordrecht recunoscîndu-l pe Wilhelm de Orania drept stathuder (guvernator și conducător militar) și proclamînd libertatea religioasă. În 1579 a luat ființă Uniunea de la Utrecht, între șapte din cele șaptesprezece provincii olandeze, menită să

Frederic-Henric de Nassau (1581-1647), stathuder al Olandei, a luptat împotriva Spaniei în timpul Războiului de 30 ani

le mențină unite „în vecii vecilor, ca și cum ele n-ar constitui de aici înainte altceva decît un teritoriu indivizibil”. Totuși, fiecare provincie și fiecare oraș și-au menținut, nestrîbuite, privilegiile. În realitate, se înfăptuise o alianță militară care, mai tir-

Cristian Huygens (1629-1695) — renumit fizician și astronom

¹ Arhiduce de Austria, rege al Castiliei și prinț al Țărilor de Jos (1478-1506).

² Rege al Spaniei (1516-1556) și împărat al Imperiului romano-german (1519-1556). În timpul domniei sale Țările de Jos sînt încorporate la Spania.

³ Magazin istoric, nr. 1/1968.

⁴ Denumirea purtată în evul mediu de ținuturile situate pe cursul inferior al Rinului, pe Meusa, Escaut și litoralul Mării Nordului. Unele din posesiunile feudale de pe aceste teritorii (Flandra, Artois și alteile din vest) făceau parte din regatul francez; alteile (Olanda, Brabant și restul regiunilor din vest) — din Imperiul romano-german. La mijlocul sec. XV, Țările de Jos au ajuns sub stăpînire ducilor Burgundiei. În 1477, ele au trecut în posesia Casei de Habsburg și, prin aceasta, în 1516, au fost anexate de Spania.

⁵ Magazin istoric, nr. 4/1978; 8-9/1975.

ziu, avea să devină pivotul unității naționale. Exercițarea suveranității revenea Statelor generale; stathuderul devenea, în fapt, șeful noului stat.

În 1580, Filip a hotărât punerea prințului de Orania în afara legii. Drept răspuns, acesta a publicat *Apologia*, pe care a adresat-o Statelor generale, precum și tuturor curțiilor europene. Ca urmare, Statele generale au încetat, în 1581, să-l mai recunoască pe Filip II drept suzeran, s-au declarat independente și au pregătit încredințarea drepturilor suverane prințului de Orania. În 1584 însă „părintele patriei” a fost asasinat de un ucigaș nămit de regele Spaniei.

Savanți, negustori și corsari

În întreaga această perioadă tulbură, olandezii au continuat să desfășoare un comerț intens cu Peninsula Iberică, în ciuda opreliștilor impuse de autoritățile spaniole. Mai mult, tot Olanda

Willebrord Snellius (1580 sau 1591-1626), cunoscut savant cărui se atribuie descoperirea legilor refracției

țărurile Africii de Nord, au devenit pirați sau corsari. Dintre ei, Simon de Danser a deținut o asemenea putere încât i-a oferit regelui francez Henric IV (1589-1610), în lupta sa împotriva spaniolilor, o flotă de război alcătuită din 18 vase. Un altul, vestitul Soleiman Reis, pe adevăratul său nume Veenboer, a devenit comandantul flotei turcești, primind titlul de pașă.

În 1593, portul Enkhuizen armeană o navă cu un echipaj de 25 oameni. Nouă luni mai târziu, această navă a revenit de pe coastele de vest ale Africii cu o încărcătură alcătuită din aur, boabe de piper și colți de elefant. Așa a început comerțul atât de prosper desfășurat pe litoralul Guineei.

Tot la Enkhuizen, pe atunci unul din porturile cele mai active ale golfului Zuiderzee, și-a început activitatea și legendarul Dirk Plomp, denumit și Dirk China. Jurnalul său de bord e bogat în consemnări importante despre insulele Indoneziei. Din același oraș a ridicat ancora, în 1598, Lucas Jansz Wagenaar pentru a conduce prima expediție olandeză și prin strimtoarea Magellan. La Enkhuizen au trăit în acea vreme și Paludanus,

Michiel de Ruyter (1607-1676), amiral, unul dintre creatorii flotei de război olandeze

Simon Stevin (1548-1620), matematician și inginer flamand, celebru prin lucrările sale despre hidrostatică și fracțiile zecimale

a profitat de pe urma căderii Anversului, în 1585, în mâinile spaniolilor, deoarece numeroși negustori, meseriași, artiști și savanți s-au refugiat în provinciile nordice, care constituiau Uniunea de la Utrecht, aducându-și contribuția la întărirea Provinciilor Unite în lupta acestora împotriva monarhului spaniol. În 1609, Spania a fost silită să recunoască independența Republicii Provinciilor Unite.

Comerțul a intrat pe minile unor negustori intrepizi, hotărâți să-și apere cu curaj interesele. Ei și-au lărgit necontenit aria activității. De Moucheron a inaugurat, în 1577, ruta Mării Albe și a înființat, în 1584, o factorie la Arhanghelsk. Numai în cîțiva ani, Rusia nordică a devenit pentru comerțul olandez un debușeu vrednic de interes.

La sfîrșitul sec. XVI a căpătat amploare și ruta către sud: numărul marinarilor care deserveau vasele ce navigau spre Peninsula Iberică este apreciat între 25 000-30 000. Către 1590, navele comerciale au ajuns să străbată Mediterana. Unii dintre corăbierii olandezi, adăpostiți în locurile prielnice oferite de

Sweelinck (Jan Pieterszoon) (1526-1621), organist și compozitor care a îmbogățit literatura compozistică a pianului și a artei vocale

unul din cei mai mari savanți ai republicii, precum și Jan Huyghen van Linschoten, care slujise ani îndelungați în India, în serviciul Portugaliei și acumulasese informații de primă importanță pentru navigația comercială.

Alți doi corăbieri, Houtman și de Keyser, s-au reîntors în 1597 din Indii, la căpătul unei expediții, al cărei traseu urmasa ruta indicată de Paludanus. De îndată, numeroase bastimente armate de mici companii, s-au lansat în cucerirea comorilor Orientului îndepărtat. Meritul deosebit în unificarea acestor companii într-una singură — „Compania Indiilor Orientale”¹ — i-a revenit lui Van Oldenbarnevelt. În 1602 ea a dobîndit din partea Statelor generale monopolul comerțului la răsărit de Capul Bunei Speranțe.

¹ Magazin istoric, nr. 2-3/1978.

Oamenii „deprinși să lupte cu elementele nu s-au supus nici domnilor, nici regilor. Au fost loviți și de oameni, însă s-au eliberat ca și de ape... Deși patria lor e măsurată așa de tare și geometrizată, cu ape drepte și numărate, cu copaci trecuți în catastrife ca și vitele, deși totul este inventariat de la casă pînă la cel din urmă fir de papură [ei] și-au propus ca scop s-o descopere..., căci țara lor e a lor într-o măsură mai mare decît alte țări sînt ale altora. Două părți din cinci au creat-o ei singuri din glod. Înaintea popoarelor europene, pe pămînturile pe care se află ele astăzi statornicite, au fost odinioară alte neamuri, — și înaintea acestora altele. S-au perindat unde cresc ușor holde și fructe pentru ei și pășuni pentru vitele lor. S-au zgrumtat unele pe altele pentru stăpînirea pămîntului aceluia. Pe cînd înaintea olandezilor, aici n-au statut decît peștii și dihăniile mării. Și grîul pe care l-au scos din nomol, l-au sămănat și-a fost cel dintîi grîu aici. Și pomii pe care i-au plantat, și florile pe care le-au răsădit au fost cele dintîi flori și cei dintîi pomi. Și tot ce se află pe acest pămînt e munca lor... Pentru libertate [poporul olandez] a luptat veacuri. A purtat armele împotriva multor regi și sîngele i s-a amestecat cu apa țărilor”.

M. SADOVEANU,

Olanda, note de călătorie,
București, 1926

Beneficiile comerciale au stimulat în Olanda lupta angajată împotriva mării încă din 950, cînd au fost construite primele diguri. Au fost construite morile care pompau apa de pe polder¹ și o trimeteau în canale.

Începînd din sec. XVI, efigia peisajului olandez a devenit moara de vînt: ea a permis desecarea lacurilor și a furnizat terenurile fertile pentru culturi cerealiere și creșterea vitelor. În întreaga lume s-a răspîndit fama inginerilor hidrologi olandezi: celebrul Leeghwater și-a desfășurat activitatea de-a lungul întregii coaste atlantice, de la Bordeaux pînă la gurile riului Ems; un altul, Vermuyden, a lucrat, mai ales în Anglia. De Witt, Van der Pellen, Meyer și mulți alți specialiști au colaborat la renumitul proiect de asanare a Măștinilor Pontine (la sud de Roma).

Nimic nu a mai putut opri dezvoltarea impetuoasă, prosperitatea comerțului. Statele generale au promulgat în 1614 un edict, prin care acordau un monopol comercial pentru patru ani aceluia care „descoperă noi strîmtori, porturi, țări sau piețe”. Olandezii, care către jumătatea sec. XVII, sub conducerea amiralilor Tromp și De Ruyter, au creat o puternică flotă militară, s-au avîntat pe numeroase căi maritime întemeind, printre altele și Noul Amsterdam, mai tîrziu cucerit de englezi și reboțezat New York. Comerțul întreprins pe coastele Africii Occidentale a dobîndit o importanță de prim rang.

Pentru a conchide, să nu uităm „Compania Indiilor Occidentale”² cea care s-a străduit să lovească pe dușmanii republicii chiar în posesiunile lor coloniale. Ea n-a fost niciodată atît de importantă ca sora ei, „Compania Indiilor Orientale”, deși a acționat pe coastele celor două Americi și ale Africii Occidentale. Istoria acestei companii, în timpurile comerțului cu sclavi, a înscris multe pagini sumbre. Într-un singur an, de la 1624-1625, au fost armate 80 vase, dotate cu 1 500 tunuri, care transportau sclavi, și se încrușau în largul Atlanticului.

Secolul de aur al științelor și artelor

Răstimpul în care Frederic Henric (1625-1647) și-a exercitat mandatul de stathuder a intrat în istoria Țărilor de Jos sub denumirea „secolului de aur”. Primul loc în creația muzicală din acea vreme l-a ocupat Jan Sweelinck, tehnica sa compozistică resimțîndu-se pînă la Bach. Reputația sa incontestabilă de pedagog i-a adus numeroși elevi din țările protestante ale Europei Occidentale; în Germania a fost supranumit „maestrul organizaților germani”. Joost van den Vondel s-a bucurat de renumele celui mai mare poet al acestei epoci. Pamfletele sale surprind, încă, prin ascuțimea limbajului, chiar și pe cititorul contemporan. Universitatea din Leiden, centru spiritual al calvinismului din provinciile nordice, a numărat curînd, printre membrii corpului didactic somități de talie internațională. Acolo s-au format oameni de știință de talia unui Grocius, „părintele dreptului internațional”, sau Snellius, profesor de fizică și matematici.

Știința s-a dezvoltat și în afara Universității. De pildă, medicul savant Paludanus, a cărui colecție științifică se bucura de un renume universal, practica la Enkhuizen. Matematicianul Simon Stevin, un prieten credincios al stathuderului Maurits de Nassau, și-a pus cunoștințele în slujba armatei. Printre ceilalți oameni de știință s-au numărat și geografi celebri — van Linschooten, Lemaire și Plancius, „tatăl geografiei olandeze”, care au stimulat, prin lucrările lor, îndrăznețele călătoriei pe mările și oceanele globului.

S-a dezvoltat, totodată, studiul limbilor stăine, corolarul firesc al expansiunii maritime. Erasmus a publicat în 1516, traducerea în limba greacă a Noului Testament, ceea ce a înlesnit

(Continuare în p. 55)

¹ Porțiune de teren smulse mării prin indiguire și drenare.

² Magazin istoric, nr. 2/1978.

DE LA HIPOCRAT LA DOCTORUL DAVILA

IOAN DRAGOMIRESCU

De cînd sînt folosite medicamentele? Cele mai vechi documente care aduc informații în această privință provinînd de la sumerienii datează de acum aproximativ 6 000 ani. Astfel de știri găsim și în lucrarea chineză Pentsao, precum și în cuprinsul unor tăblițe de lut babiloniene și asiriene, vechi de circa 4 500 ani, mai apoi în operele indiene Rigveda și Atharvaveda, precum și în papirusuri egiptene. Din mileniul I î.e.n. ne-au parvenit numeroase liste de leacuri înscrise în opera persană Zend Avesta, a cărei primă parte era consacrată medicinei. În aceste epoci, tratamentul bolnavilor era dominat de elementul religios, incantația magică urmărind să alunge demonul despre care se credea că produce boala. Scrierile citate enumeră și diverse forme de leacuri utilizate: infuzii, pilule, unguente etc. preparate din plante, produse animale și minerale.

În perioada de început a Greciei antice, vindecarea bolilor consta într-un amalgam de rugăciuni și remedii medicale. În operele homerice sînt citate, ca leacuri, diferite plante. Mai târziu, dîreritele școli filozofice s-au ocupat și de problemele medicinei. Dar cel care a acumulat observațiile și metodele folosite de preoți și de medicina populară, grupîndu-le, analizîndu-le și încercînd să dea terapeuticii o fundamentare științifică, a fost celebrul Hipocrat din Cos (c. 460-375 î.e.n.), supranumit pîrintele medicinei.

Școala din Alexandria (sec. IV-III î.e.n.), din Egiptul elenistic, a marcat începutul separării terapeuticii în medicină generală, chirurgie și farmaceutică. În această perioadă au fost scrise primele cărți despre prepararea medicamentelor.

Dintre romani, Pliniu cel Bătrîn (24-79 e.n.), în Istoria naturală — o sinteză a cunoștințelor epocii — a dedicat cîteva volume tratamentului bolilor. Printre leacurile prescrise: saliva unui om care poartă — ca antidot împotriva mușcăturii de șarpe; smocuri de pîr de om, îmbibate în oțet, contra mușcăturii de cîine; cenușa de corn de cerb împotriva bolilor de ochi. Pedanius Dioscoride (sec. I e.n.) a scris o carte de medicină, care a servit ca lucrare de referință pînă în epoca Renașterii. Bazele studiului anatomiei umane, studiarea și clasificarea medicamentelor cunoscute pînă în vremea sa au fost opera medicului Galenus (130-210 e.n.), pîrintele farmaceuticii. De la el și-au luat numele preparatele galenice, substanțe farmaceutice ce servesc la pregătirea rețetelor medicale: tincturi, pomezi, colliri etc.

În antichitate, doctorii și-au preparat și au aplicat singuri medicamentele. Deși Hipocrat descrie un laborator farmaceutic, cercetătorii consideră că nu este vorba decît despre cabinetul doctorului, în care acesta și-ar fi depozitat unele leacuri. Nici mai târziu, în perioada Școlii din Alexandria, medicina nu s-a separat complet de farmaceutică.

În evul mediu, arabii au creat o vestită școală de medicină și au făcut din farmaceutică o specialitate distinctă. Cel mai cunoscut dintre acești savanți au fost Geber (sf. sec. VIII-înc. sec. IX), Sabr-Ebn Sabel, autorul primului îndrumar farmaceutic denumit Krabadin (850), unde erau enumerate medicamentele în funcție de organul omenesc la care se aplicau, Ibn-Sina (latinizat, Avicenna) (c. 980-1037) — celebru medic persan care a scris lucrarea Canonul medicinei — un tratat despre medicină și medicamente, Ibn-Roșd (latinizat Averroes) (1126-1198), care în lucrarea tradusă în latinește cu titlul Colliget a făcut istoricul folosirii plantelor medicinale.

Pornind de la premisa iluzorie că metalele ar fi constituite dintr-un fond prețios și din adaosuri care le-ar altera puritatea, alchimistii au pretins că ar exista o substanță — piatra filozofală — capabilă să transforme metalele obișnuite în aur. Medicii arabi, care erau și alchimisti, făcând o paralelă cu corpul omenesc, au crezut că trebuie să existe o substanță similară, care să purifice corpul omenesc de adaosuri — bolile — și să mențină sănătatea veșnică. Alchimistii nu și-au ajuns scopul himeric pe care îl urmăreau, dar au descoperit o serie de compuși chimici (acidul nitric, acidul clorhidric, nitratul de argint) și au perfecționat metoda distilării — toate acestea aducând contribuții importante în medicină și farmacie.

Un mare număr de termeni farmaceutici provin din limba arabă: alcool, alambic, julep (poțiune) etc. Medicii și farmaciștii arabi au introdus o serie de ingrediente noi: camforul, santalul, cinepa, chihlimbarul, precum și nitratul de argint, sulfatii de aramă și fier etc. Încă din sec. XII au

funcționat primele farmacii, unde se preparau medicamente după o farmaceutică oficială. Ele erau supuse supravegherii autorităților, care vegheau asupra compoziției și prețurilor medicamentelor.

În evul mediu timpuriu, în Europa Occidentală, numai mănăstirile au păstrat o serie de lucrări ale medicinei antice și au continuat practica terapeutică. Carol cel Mare (728-814), într-una din ordonanțele sale, prescria mănăstirilor ca plante medicinale trebuiau cultivate. În sec. XI și XII, în Regatul Neapole, la Salerno, a existat un centru laic, denumit *Schola Salernitana*, unde s-a practicat medicina și au existat farmacii. Din acea epocă există liste de medicamente și indicații pentru folosirea lor. Școala a fost transformată în universitate de către Frederic II (1220-1250),

(În p. 53.): farmacie din sec. XVI

Paracelsus și una din rețetele sale

conducătorul Imperiului romano-german. Farmaciștii trebuiau să-și probeze capacitatea printr-o atestare dată de Facultatea de medicină și depuneau jurământ că vor prepara medicamentele după îndrumarul oficial. Ei nu se puteau stabili decât în anumite localități și erau supravegheați de doi inspecitori pe oras. Contravenienții erau pedepsiți cu confiscarea bunurilor. Dacă inspecTORII se făceau părtași la fraudă, erau pedepsiți cu moartea.

Ideile alchimistilor arabi au trecut în Europa. În această epocă a dominat concepția medicului și alchimistului elvețian Paracelsus (1493-1541), care susținea că organismul uman este un compus chimic, iar bolile sînt alterări ale acestuia. El a introdus în tratament medicamente preparate din substanțe minerale. Concomitent, s-a dezvoltat studiul noilor plante medicinale aduse din Africa și America, în urma descoperirilor geografice din sec. XV-XVII. În acest sens, la sfîrșitul sec. XV, a apărut un tratat de farmacologie al lui Saladin d'Asculo, intitulat *Compendium aromatariorum*, iar ulterior, lucrarea *Thesaurus aromatariorum* a farmaciștului Paulus Suardo. Au fost preparate medicamente noi, pe bază de chinină, valeriană, beladonă. Pentru obținerea unei acțiuni mai rapide și mai eficiente, în 1647, s-a încercat, prima dată, introducerea medicamentelor în injecții intravenoase.

De-a lungul întregului ev mediu, farmaciștii au fost subordonați facultăților de medicină. În Franța, ordonanța lui Carol VIII, din 1496, prevedea controlarea laboratoarelor farmaceutice de către o comisie formată din decanul și două cadre ale Facultății de medicină și din conducătorul breslei farmaciștilor. Sistemul s-a generalizat apoi în toată Europa. Tutela a dus la dese conflicte între medici și farmaciști. În această situație, în sec. XVII, medicul Guy Pantin (1601-1672) a încercat să-i ruineze pe farmaciști, convingîndu-și pacienții să-și prepare singuri medicamentele după cartea *Le médecin charitable* (Medicul generos), scrisă de el, dar publi-

ȚARA CUCERITĂ DE SUB UNDA AMARĂ A MĂRII

(Urmare din p. 52)

cată sub alt nume. În fața constrîngerilor, în 1631, farmaciștii s-au supus doctorilor, manifestîndu-și dorința „de a restabili legăturile de prietenie cu medicii, înțelepții noștri părinți și maeștri”. Accesul la exercitarea profesiei de farmacist era dificil: învățacelul trebuia să facă patru ani de ucenicie, după care alți șase ani de asistență pe lângă un „maestru”. Apoi, pentru a primi titlul de farmacist, candidatul, dădea două examene și o lucrare practică constînd în prepararea a cinci medicamente.

Încă din antichitate, farmaciștii au fost concurați în vânzarea medicamentelor de către negustorii de leacuri populare, stabili sau ambulani, care vindeau, pe lângă ierburi medicinale, tincturi și parfumuri. Mai târziu, în evul mediu, pînă în sec. XVII-XVIII, acestei concurențe i s-a adăugat cea a băcanilor, care comercializau și ingrediente farmaceutice: plante aromate, ierburi, rădăcini, rășini și chiar leacuri mai simple. Pentru a-și comercializa medicamentele, farmaciștii au trebuit să expună public auditoriului proprietățile medicamentelor pe care le preparau pe loc, de față fiind și un medic. Așa a procedat, de pildă, în 1707, la Lyon, cunoscutul botanist și farmacist Christophe de Jussieu. Procedul este atestat și în Italia, la Veneția și Genova. Abia după 1777, cînd Ludovic XVI a permis crearea primului colegiu al farmaciștilor, aceștia au ieșit de sub tutela medicilor, iar farmaciile au devenit singura sursă autorizată cu aprovizionarea populației cu medicamente. Începuturile chimiei moderne, reprezentate prin Lavoisier (1743-1794) și Lomonosov (1711-1765), au influențat și dezvoltarea farmaceuticii. În perioada care a urmat au apărut specialiști de renume, ce au creat premisele industriei medicamentelor.

(Continuare în numărul viitor)

studiul filologic al *Bibliei*. Au fost tălmăcite apoi cărți din alte limbi vechi: ebraica și araba.

Încă din 1617, Universitatea din Leiden a avut o tipografie specializată în limbile străine, a cărei activitate nu s-a întrerupt pînă în ziua de azi. În acea epocă s-au stabilit acolo editori și tipografi de faimă mondială, care au scos cărți și atlase. Se citeau cu asiduitate cărți religioase, dar și descrieri de călătorii fantastice sau autentice, ceea ce printru altea, a înlesnit cunoașterea lumii. În jurul anului 1609, Broer Janszoon, „fost croniciar în armata Excelenței Sale princiare” scotea o gazetă, la Amsterdam, în fiecare vineri.

Universitatea din Leiden, dar și cele din Groningen, Francker și Harderwijk erau frecventate de studenți străini, cîteodată tot atît de numeroși ca și cei olandezi.

Influența stilului arhitectural olandez s-a resimțit la Riga, Narva și chiar în Suedia, unde și astăzi mai dăinuie locuințe construite pentru negustorii bogați. Amsterdam, înconjurat aidoma unui hemicliu de canalele demne de admirat, este un exemplu magnific al urbanismului acelor vremuri. Arhitecții care l-au construit sînt Jacob van Campen, Pieter Post, Hendrik de Keyser, Vingboons și numeroși alții. Jacob van Campen a înălțat primăria orașului, devenită ulterior palat regal, unul din giuvaerurile capitalei. Prințul Jan Maurits de Nassau și-a edificat la Haga, după planurile lui Pieter Post, un palat splendid, cunoscut în zilele noastre sub denumirea *Mauritshuis* și care adăpostește una din cele mai strălucite colecții de artă plastică olandeză create în sec. XVII.

După revocarea edictului de la Nantes (1685)¹, numeroși protestanți francezi s-au refugiat în republica olandeză, imprimînd economiei un nou avînt. Industria, deși frînată de existența organizațiilor de breaslă, a început să înlocuiască meșteșugurile. Ea concura chiar și articolele de modă ale industriei franceze, mătasea și catifeaua. Faima industriei olandeze era atît de mare încît țarul Petru cel Mare a considerat nimerit să o cunoască îndeaproape, rămînînd incognito în Olanda o anumită vreme.

Mijlocul sec. XVIII a marcat ivirea unui conflict între oligarhia aflată la putere și popor, care și-a luat drept protector un prinț din Casa Orania-Nassau. Acesta a devenit, începînd din 1747, stathuder al tuturor provinciilor. De atunci înainte această demnitate a devenit ereditară; așa a început să se deseneze unitatea reală a țării.

În românește de
Sergiu STANCIU

¹ Magazin istoric, nr. 11/1973.

august
1932

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● În 1932 se împlinesc — cum notează presa vremii — „75 ani de la introducerea măreilor [poștale] românești”, începutul acestei acțiuni făcându-se în Moldova. Rememorând momentul, Dimineața, din 19 august, scrie: „Pînă în 1857, poștele române erau exploatate de antreprenorii de diligențe. Aceștia aveau pe un timp mărginit dreptul de exploatare a serviciilor ce azi sînt atribuite exclusiv statului. Ultimul arendator, Teodor Ghica, renunță la contractul avut cu statul și cedează trăsuriile și accesoriile ce formau activul diligențelor de la Iași și din întreaga țară, toate trecînd în posesiunea statului. Dregătorii țării din 1857, influențați de reforma engleză din 1840 (care legifără că orice scrisoare simplă trimisă în interiorul Angliei să fie taxată cu 1 penny), au înțeles nevoile timpului și au răscumpărat contractul de arendă de pe atunci”.

Odată cu „monopolul statului asupra trimiterilor poștale”, se stabilește pentru scrisorile interne și „francarea prin mărci poștale, în caz cînd taxele se achită la prezentare, și fixarea celor ce urmează a se încasa la destinație (scrisori porto)”. La început taxa respectivă se notează cu mîna măreilor poștale apărînd „peste, vreo 6-7 luni mai tîrziu”.

Universul consemnează momentul, conșcînd un articol, în numărul său din 23 august, primelor mărci ale Unirii: „După unirea principatelor, timbrele moldovenești au circulat cu aceeași putere și în Muntenia, pînă în mai 1862, cînd au fost puse în circulație primele mărci cu em-

Cu Sofia Nădejde despre vechea mișcare socialistă. Iată una din primele relatări care ne reține atenția din paginile presei bucureștene de acum cinci decenii. Este vorba de o convorbire cu cunoscuta militantă socialistă, apărută în *Adevărul* din 3 august: „Nu fără emoție — scrie reporterul ziarului — am pășit pragul casei doctorului I. Nubert din Iași, pentru a revedea, după atîta amar de vreme, pe Sofia Nădejde, pe acea bună și sfătoasă *coană Pica*, așa cum e cunoscută din vechea mișcare socialistă”.

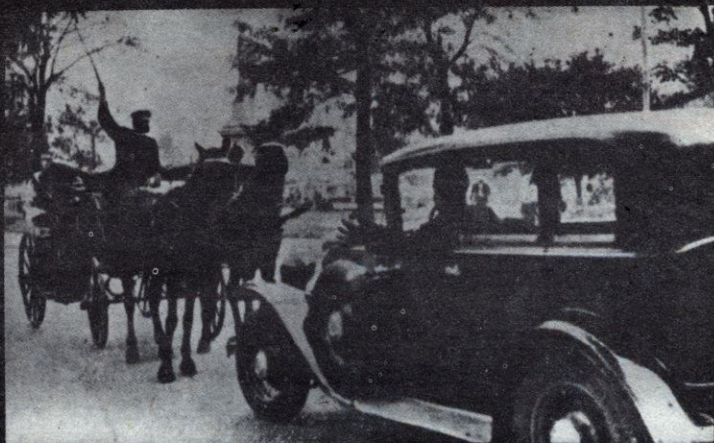
Rememorînd momente din trecut, Sofia Nădejde se referă la activitatea desfășurată de socialiști la sate „pentru a lumina pe săteni”, la contribuția adusă de mișcarea socialistă la înfăptuirea unor mari deziderate ale maselor populare. „Noi am lămurit țărănilor ce urmăream și care a fost rostul politicii noastre sociale. Noi n-am făgăduit nimic și n-am urmărit nimic pentru noi. Ceea ce pentru noi au fost idealuri — considerate de partidele politice ca primejdioase și anarhice — sînt astăzi realități sociale: votul universal, improprietărea țărănimii, legile agrare, opt ore de muncă, legislația muncitorească, protecția lucrătorilor minori și a femeilor în ateliere și stabilimente industriale, asigurările muncitorești, repausul diminal, obligativitatea învățămîntului primar, înmulțirea școlilor la sate, emanciparea femeii — într-un cuvînt cea mai mare parte a reformelor sociale necesare unui stat civilizat și unui popor luminat, sînt astăzi în vigoare”.

Despre „primele manifestări ale vechilor luptători”, Sofia Nădejde amintește, între altele, că „Gherea a fost acela care a îndrumat mișcarea înspre doctrina marxistă și Ion Nădejde a propagat-o prin *Contemporanul*, *Revista Socială*, *Critica socială* și prin [alte] ziare și publicațiuni socialiste, după cum împreună cu Morțun, Mille, Lascăr Venjamin a agitat lupta legală pentru apărarea intereselor țărănești. La apariția ziarului *Lumea Nouă*¹ am fost chemați la București, încredințîndu-se lui Ion Nădejde nu numai conducerea ziarului dar și greaua misiune de a organiza muncitorimea din Capitală și din alte orașe industriale. Ne-am vîndut căsuța din Sărărie și ne-am mutat la București”.

„În timpul convorbirilor” despre „personalitățile care au ilustrat vechea mișcare”, cum scrie reporterul ziarului, este amintit și numele lui Eminescu, pe care Sofia Nădejde l-a cunoscut puțin,

¹ Organ al Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România; a apărut la București în perioada noiembrie 1894-octombrie 1900.

Pe o stradă
din
București
acum cinci
decenii

„deși era idolul nostru al tuturor, mai ales pentru *Împărat și prolețar*. L-am găsit odată la masă, la V. Morțun, care locuia pe Sărărie. Eminescu era după prima boală; părea încă suferind și melancolic și vorbea puțin¹.”

Despre legăturile pe care marele poet le-a avut cu mișcarea socialistă să reținem și o altă relatare apărută tot în *Adevărul*, de astă dată din 16 august, și intitulată *Eminescu și prietenii săi socialiști*: „Fără a fi propriu-zis în mișcarea generoasă a «contemporaniștilor» și fără a se număra măcar printre colaboratorii revistei, Eminescu a intrat în strânse raporturi prietenești cu unii dintre scriitorii și cărturarii socialiști. Aproximativ s-a făcut, desigur, și după apariția studiului critic eminescian publicat de *Gherea* în *Contemporanul* (nr. 9, an V, martie 1887). Cu vreo patru ani înainte de apariția studiului lui *Gherea*, adică în 1883, V.G. Morțun publicase și el în revista *Dacia viitoare*, sub pseudonimul Spancioc, un studiu asupra poeziilor lui Eminescu, pe care l-a editat, ca și pe Creangă. Poetul vizita casa lui V.G. Morțun de pe ulița Sărăriei, unde adesea era ospătat și unde făcuse cunoștință cu literații și prietenii *Contemporanului*”.

Pe plan politic, primele zile din această lună august 1932 se desfășoară, ca și ultimele zile ale lunii precedente, sub semnul incertitudinii în ceea ce privește componența guvernului. Șefii P.N.Ț., ar dori ca în fruntea noului cabinet să se afle însuși Iuliu Maniu, revenit la conducerea partidului după o retragere ce a durat aproape doi ani, timp în care presa a făcut numeroase încercări de a explica motivele atitudinii liderului politic. De ce s-a retras, de ce a revenit? Greu de spus chiar și în legătură cu ultimele decizii ale șefului P.N.Ț. „Aceasta — scrie *Adevărul* din 2 august — fiindcă nu se cunosc motivele reale care l-au făcut pe d. Maniu ca simăbă [30 iulie] la prinz să refuze cererea majorității parlamentare de a relua conducerea partidului, iar duminică [31 iulie] la prinz, 24 ore mai târziu, să accepte invitația pe care i-o făcea comitetul executiv al partidului”.

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text în extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din originale.

Cronică mărunță

blema ambelor principate, capul de zimbru al Moldovei, alături de acvila cu crucea în cloc a Munteniei”. În aprilie 1862, la cererea directorului poștei din Moldova, ministrul de finanțe din București a dispus „să se graveze un nou model care să conțină atribuțiile celor două principate. Alături de capul de zimbru, a fost așezat, în stînga, vulturul încreonat și cu crucea în cloc. Valoarea a fost scrisă în litere latine. Noul timbre au apărut spre sfîrșitul lunii mai, de valorile 3,6 și 30 parale”.

● A apărut publicația legală scoasă de P.G.R. *Bluze albastre*, anul I, nr. 4, revistă de literatură proletară. Intrusește eseurile, nuvele, poezii, cronici, semnele de Ilie Cristea, Alexandru Sahla, Vladimir Malakovski.

● Profesorul american T.W. Riker, de la Universitatea din Texas, autorul unei importante cărți de istorie asupra României, *The Making of Romania* (Făurirea României) apărută recent, a sosit în țară. D-na s-a interesat îndeeșel de viața familială a tărânilor noștri și, părăsind țara, și-a exprimat impresiile cele mai bune despre România, pe care a vizitat-o acum înțila oară. (1 august)

● Ce-ați face dacă ați câștiga un milion de lei la Loteria Statului? Iată titlul noului anchete deschise de *Gazeta medicală*. Cele mai bune răspunsuri vor fi premiate. Premiele sînt în valoare de 3 000 lei.

● Camera. Cînd va fi primul scandal din această sesiune? Scandalul nr. 1 își are savorul lui particular, își are psihologia lui specială. Deputații nu se

august
1932

Comemorarea,
la Mărășești,
a 15 ani
de la celebra
bătălie
din august
1917

Cronică mărunță

cunosc încă. Nu se știe preces, cu excepția citorva reputații deplin stabilite, care este bun de gură și care bun de puma. (Adevărul, 4 august)

● Ultime apariții în „Biblioteca Dimineața”: P. Zarifopol — Încercări de precizie literară; S. Alehem — Societatea veselă; Em. Gârleanu — Nuvele; A. Cehov — Pavilionul nr. 6; B. Björnson — Synnöve Solbakken; J. Valles — Amintirile unui student sărac. (6 august)

● La Mărășești au loc festivități prilejuate de comemorarea a 15 ani de la celebra bătălie din vara anului 1917. (8 august)

● Ieri, locuitorii din str. Lînrăle și dr. Istrate au ținut o întrunire spre a protesta împotriva proiectului municipalității București de a prelungea pe încă 20 ani funcționarea liniei ferate, care trece pe aceste străzi spre abatorul comunal.

● A apărut lucrarea Alte orientări, de H. Sanielevici: „Auto-rolul are în cultura noastră un rol special; sapă în stîncă și extrage bulgări de aur, cari prefăcuți în monedă deservesc circulația de Idol a țării”. (9 august)

● Sonda de la Moreni a societății „Credul Minier” continuă a erupe elite 200 vagoane pe zi. Tot titelul se captează în bătălii (gropi de dimensiuni mari). Pădurea din jurul ei a fost defrișată și toate măsurile au fost luate spre a se evita un accident norocos. (10 august)

● Serban Cioculescu despre Viața lui Mihai Eminescu de G. Călinescu publicată la Cultura Națională; Oriente obiectiv de detalii i s-ar aduce, este nelindos o foarte frumoasă monografie,

Mulți consideră că revenirea lui Maniu la conducerea P.N.Ț. ar fi un semn al dorinței sale de a prelua și conducerea noului cabinet. Dar, ca de obicei, șeful național-tărăniștilor întârzie să se pronunțe, iar colaboratorii săi apropiați vor să lase impresia că nu le-ar suride rolul de șefi de guvern. La 10 august, același ziar *Adevărul* notează nu fără ironie: „D. Vaida nu vrea să formeze guvernul parlamentar — a declarat-o. D. Mihalache nu primește această însărcinare — a spus-o cu hotărîre. D. Maniu, oficios, n-a spus încă nimic, dar prietenii săi afirmă că nici d-sa nu primește. Atunci? Rămîne țara fără guvern? Poate n-ar fi rău, căci multe rele pornesc de la guvern. Dar se pare că chestiunea — totuși destul de importantă — va fi soluționată în ultimul moment și d. Maniu își va lua marea răspundere”.

Dar, în sfîrșit, a doua zi se anunță constituirea guvernului avîndu-l în frunte tot pe Vaida-Voevod, care deține și portofoliul externelor. „După ce — notează N. Iorga în memoriile sale — o noapte și o zi înainte de-amiază au fost întrebuințate cu hărțuiele în birou, se constituie noul ministeriu. Vaida, care se declară pe sine *homo regius*, compune un ministeriu, cu Gusti, dar fără Amza, în care intră și Madgearu și Ioanișescu și — la justiție, cu toate protestările sale, — M. Popovici, care... răstoarnă pe Potărcă. Asta este *definitivul*”.

Comentarii asemănătoare întîlnim și în paginile presei: „La căpătul unor lungi, enervante și inutile discuții, scrie, de exemplu, Tudor Teodorescu Braniște într-un articol apărut în ziarul *Dimineața*, din 13 august, după întrevăderi care începeau la Tîrgu Jiu, continuau la Sinaia și se prelungeau la București, s-a alcătuit, în sfîrșit, noul guvern Vaida”. Deși pertractările care au precedat formarea guvernului au durat destul de mult, soluția la care se ajunge nu pare — din multe puncte de vedere — viabilă. Aceasta se vede și din faptul că primul act al noului cabinet este marcat de ceea ce autorul articolului menționat numește „incidente comice”: doi dintre miniștri — nemulțumiți cu funcțiile încredințate — refuză să depună jurămîntul, unul din ei „dejunînd liniștit la Continental, în vreme ce oamenii guvernului îl căutau ca să-l ducă la Palat. Și — ca și cînd atît nu ar fi fost de ajuns — adaugă Tudor Teodorescu-Braniște —, zece subsecretari de stat apar deodată pe banca

AVENTURA HITLERISTĂ

GERMANIA. — Am vrut să-l cunosc pe Hitler și să-mi stăpânesc în bătaie. Acum îl cunosc...

Desen satiric
antihitlerist
în ziarul
Dimineața

Peisajul
bucurestean
se îmbogățește
cu un nou
edificiu:
Palatul
telemecilor

ministerială, într-o epocă de mizerie cumplită, când ar fi fost necesare cele mai crâncene economii începând, firește, de sus".

Universul din 13 august comentează pe același ton: „După o lungă și penibilă gestație, s-a ajuns, în fine, la constituirea unui al doilea guvern Vaida. Am fi dorit ca noul guvern să apară în fața țării ca o forță politică de mîna întii, nealterat de patimi meschine și neadumbrat de echivocuri și mistere. Or, constituirea noului guvern a fost precedată de două elemente negative, de natură să neliniștească de la început opinia publică și să-i stîrbească încrederea în autoritatea și capacitatea de guvernare pozitivă a noii formațiuni. Primul element negativ a fost refuzul d-lui Maniu de a lua răspunderea situației, ca șef de guvern. Al doilea element negativ a fost lupta de înțietate angajată între fruntașii național-tărăniști, cu prilejul repartizării portofoliilor. La aceste două elemente se adaugă, din nefericire, și componența însăși a noului guvern. Și ea inspiră unele îngrijorări”

Apariția cărții lui N. Iorga, *Doi ani de restaurație*, în care istoricul se referă la perioada scurtă de la înscăunarea lui Carol II ca monarh al României, incluzînd, bineînțeles, și guvernarea Iorga-Argetoianu¹ stîrnește o serie de comentarii în cercurile politice. La 3 august, de exemplu, istoricul notează în *Memoriile sale*: „Topa-mi spune că Amza și Valeriu Pop au vorbit cu regele de mine. A cetit broșura. Nu se crede jignit. Era mai bine să apară mai tîrziu, *peste vre-o doi ani*. Știe că neajunsurile regimului trecut nu vin de la mine, ci de la Argetoianu. Pop i-a spus că în orașe popularitatea regelui scade”.

Printre cei mai nemulțumiți de apariția lucrării menționate este C. Argetoianu, principalul „colaborator” al lui Iorga în coaliția guvernamentală condusă de istoric: „Argetoianu a vorbit la Camera — scrie Iorga la 28 august, în memoriile amintite —, făcînd haz pe chestia *destăinuiri* mele, care ar fi neîngăduite, și a *enormei* opere pe care am făcut-o la Instrucție. De la un astfel de om mă așteptam să fie și mai jos în acest domeniu”.

De altfel în privința loialității lui C. Argetoianu în colaborarea sa cu N. Iorga este semnificativă și următoarea însemnare făcută de istoric la 11 august: „Cineva îmi povestește despre vizita lui Arge-

¹ Magazin istoric, nr. 7/1981.

Cronică mărunță

documentată, sintetică și literară”.

(Adevărul)

● Uzinele comunale au luat dispoziția ca pe viitor să nu mai trimită avize de plată apei consumate ei, în cazul cînd nu se va achita apa, se va închide. Acest sistem de a lipsi locatarii prin surprindere este o bătălie de joc. (Universul)

● Clara Zetkin, aleasă deputată în Reichstagul german din partea partidului comunist, prezidează adunarea, fiind cea mai în vîrstă. Pentru prima dată în istoria parlamentelor, o femeie este aleasă președinte. (Realitatea ilustrată)

● Pe bulevardul Pake (acum parte din b-dul Republicii), ușa din frumoasele artere ale Capitalei, cu foarte multe imobile relativ noi și multe în plină construcție, serviciul ridicării gunoierelor se face acum, în toată verile și al căldurilor, numai de două ori pe săptămînă. Și uneori, chiar adese, se întâmplă ca d. gunoierii fiind — afirmă ei — mobilizați pentru oarecare corvezi, vine numai sîmbăta, adică o dată într-o săptămînă. (11 august)

● A apărut luarea în discuție a Al. Lapedatu Viața politică internă a Principatelor Unite sub Alexandru Ioan Cuza.

● Constatări. Pînă ieri, Partidul Național-Tărănesc avea program, dar n-avea guvern! Ieri, cînd și-a format guvernul, a constatat că n-avea program. (Adevărul, 18 august)

● În cursul săptămînii viitoare, vor sosi în țară o parte din monedele de argint în valoare de 100 lei, comandate la monetăria din Franța și Anglia. Precum se știe, valoarea totală a acestor

august
1932

Plaja Eforie
acum
o jumătate
de secol

Cronică mărunță

monede este de un miliard opt sute de milioane lei. (14 august)

● Primăria Sectorului I Galben a schimbat numele bulevardului Plăcintei în bulevardul lt. av. Beller.

● Pe locul unde se află astăzi minunata grădină a Cismigiuului se răsfața în lumina lănească a soarelui o baltă infectă, formată din revărsarea Dîmboviței în suvițe șerpuitoare plină sub malul bisericii Sărindar (pe locul de azi al Casei Centrale a Armatei), cîltorie a lui Matei Băașarab. Dealtfel baltă făcea parte din vatra satului Gorganii, trecută apoi ca mahala a Bucureștiului.

● Într-o comună s-au descoperit niște falsificatori de monede. Jandarmeria trebuia să trimită la reședința din județ banii confiscați, unde urma să se desfășoare cercetările de rigoare. În acest scop, s-a telegrafiat șeful din post să aducă banii. Aceștia a răspuns telegrafic: „Reținut serviciu, imposibil să vin. Expediat banii astăzi, prin mandat”. (Realitatea ilustrată)

● Astăzi sînt în Rusia (Uniunea Sovietică) de trei ori mai multe ziare decît în timpul imperiului și de zece ori mai mulți cititorii. (Universul, 19 august)

● La mănăstirea Bistrița se dezgroapă mormîntul domnitorului Alexandru cel Bun, de la a cărui moarte se împlinesc 500 ani. Se constată că alt mormîntul domnului, cît și cel al soției au fost jefuite. Prof. dr. V. Drăghiceanu presupune că aceasta s-a întîmplat la restaurarea mănăstirii sub Alexandru Lăpușneanu.

● La Paris se află o clinică pentru păpuși, unde se poate

toianu la Roma. Se prezintă ca adevăratul șef al guvernului, pe lîngă șeful nominal, un *universitar*, și pune în vedere apropiata sa instalare ca președinte [al guvernului].

Fostul ministru de finanțe în guvernul Iorga continuă să se bucure și de atenția presei. *Universul* din 28 august, referindu-se la o cuvîntare a lui Argetoianu în Camera deputaților, în care acesta a excelat în ceea ce ziarul numește „giumbuşlucuri argetoianiste”, scrie: „Parcă nu d-sa ar fi fost vistiernicul de pînă ieri, care a avut răspunderea economică a trecutei guvernări! Doar un amănunt mărunț i s-a amintit din isprăvile lui economice.

— În timp ce învățătorii cu salariile neplătite se spînzurau din pricina mizeriei, ai dat Jockey-Clubului 12 milioane lei!, i-a strigat profesorul [Const. C.] Giurescu.

Cinicul fost vistiernic, derutat, și-a întrerupt o clipă seria giumbuşlucurilor sale de șuțar superficial — dar drept răspuns n-a îngăimat nici o scuză”.

Si fiindcă am amintit de *Memoriile* lui Iorga, să reținem și cîteva din notele sale privind cercetarea istoriei. La 1 august, istoricul consemnează: „Mi se vorbește de frumoasele descoperiri la Metohul Sf. Mormînt din Constantinopol: și un jurnal de casă al lui Nicolae Mavrocordat și o cronică a războiului din 1716 de Mitrofan Gregoras”. Iar la 26 august scrie următoarele: „M. Berza îmi comunică descoperirile de la Muntele Sinai. A găsit un portret necunoscut, cu inscripție latină, al lui Brîncoveanu tînăr, trei *Evanghelii*, una din Suceava secolului al XVI-lea, alta de la Putna și admirabila operă miniaturistică a mitropolitului Luca, însemnări de pelerini pe o *Biblie* din 1688 și cîrora unei scrisori a călugărilor către Ruxandra Lăpușneanu”.

Salarii și pensii neplătite cu lunile. Este unul dintre efectele crizei economice ce bîntuie întreaga lume capitalistă și de care presa bucureșteană continuă să se ocupe și în august 1932: „La minele de cărbuni din comuna Vulcan, scrie, de exemplu, *Universul*, din 12 august, există de mai multă vreme mare fierbere printre muncitori, și în repetate rînduri inspectoratul muncii din Brașov a fost nevoit să intervie spre a aplana conflictele dintre muncitori și direcția minei. Muncitorii erau neplătiți de la 15 mar-

Spectacol
velocipeda-
nautic la
Serbările Mării

Un nou film
cu Elvira
Popescu

tie. Cantina, care funcționa la Vulcan, refuză să le mai dea alimente pe datorie. După o scurtă perioadă de agitații, lucrătorii au declarat din nou grevă. Greviștii cer direcției să le plătească restanțele. Aceste sume se ridică în total la 2 milioane lei".

La rîndul său, *Adevărul*, din 24 august, notează: „După repetate greve și agitații ale lucrătorilor din uzinele de fier și minele de cărbuni — proprietatea societății Reșița — pentru plata salariilor și curmarea concedierilor —, iată acum că și pensionarii respectivi s-au pus în mișcare, reclamînd, în cadrul unor întruniri, imediată achitare a pensiilor rămase restante de 6 luni. Acestor întruniri le-a urmat o intervenție la prefectul județului Caraș, care, neavînd nici un efect pozitiv, a dus la mărirea nemulțumirii și hotărîrea ca toți pensionarii să plece, în corpore, pe jos, din Banat, pînă la București, pentru a se prezenta regelui și a-i cere protecția. Autoritățile au dator să intervină mai înainte ca armata aceasta să intre pe porțile Capitalei”.

Pe fundalul unor puternice frămîntări politice interne care au caracterizat ultimele două luni ale guvernării cabinetului condus de Gyula Károlyi, în Ungaria se intensifică măsurile represive împotriva forțelor democratice și se manifestă tot mai zgomotos organizațiile de dreapta, promotoare ale politicii agresiv-revizioniste. *Adevărul* din 3 august inserează această știre semnificativă: „Ziarele maghiare din Ardeal publică articole de vehement protest contra execuțiilor sîngeroase de la Budapesta. La Oradea și în alte orașe din Ardeal au fost lîpse, pe zidurile caselor și în localuri publice, manifeste drastice, cu următorul cuprins: «Boicotați Ungaria magnaților criminali! ...Să piară regimul ucigașului Horthy! Blestemat să fie acel maghiar care mai gîndește iredentist! Nici o revizuire [de frontiere] în favoarea Ungariei. Datoria noastră, a maghiarilor din Ardeal, este să luptăm alături de români contra oricărei tendințe revizioniste”.

Rubrică de:

Cristian POIȘTEANU, Valeriu BUDURU,
Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Selecția fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Cronică mărunță

citi actualmente următorul aris: „Clinica e închisă în timpul lunii august. Micile mame, care au un copil bolnav în acest timp, vor face în fiecare zi pîșuși un masaj ușor pe partea afe-rindă cu o cârpă uscată de mătase. În acest chip vor putea aștepta fără grija redeschiderii clinicii” (Dimineața, 20 august)

● În scîdina de ieri a Camerei, a debutat d. Demostene Botez, deputat de Iași. La tribuna Par-lamentului, d. Demostene Botez a făcut aceeași impresie de sincer element de stînga, care își afirmă cu curaj părerile. E un debut remarcabil. (21 august)

● Societatea Națiunilor a sta-bilit o statistică a populației globului. În momentul de față, există 2 miliarde și 12 milioane de ființe omenești pe planeta noastră, dintre care 1.103 mi-lioane în Asia, 506 milioane în Europa, 252 milioane în America, 142 milioane în Africa, 9 milioane în Oceania. Pămîntul numără 20 milioane de locuitori mai mult ca în 1930 și 301 milioane mai mult decît în 1913.

● De cîtăva vreme, numeroși cetățeni ai urbei Budapesta poartă la butonieră o insignă în formă de inimă, pe care sînt gravate cuvintele: „Și eu știu să mă plîng”. Astfel, dacă cineva vine să se plîngă la el de criza economică, de nenorociri conjugale sau de destrămarea moravurilor, drept orice răspuns el îi pun sub ochi insigna în chestune.

● Producția de petrol a Uniunii Sovietice, în primele șapte luni ale anului acesta, a fost de 13 092 800 tone, în creștere cu 564 000 tone față de producția din epoca corespunzătoare a anului trecut. (Dimineața, 28 august)

— Cititorii noștri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la Căsuța poștală nr. 1-702, București.

— Atragem din nou atenția tuturor celor care ne scriu că manuscrisele și documentele anexe nu se înapoiază. În consecință, corespondenții noștri sînt rugați să-și păstreze copile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliți să subliniem pentru cei care ne scriu de mîna, adesea cu creionul și foarte neciteț că le vom răspunde mult mai puțin prompt decît corespondenților care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.

— Unii cititori ne pun — în aceeași scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria națională și universală. A le răspunde la fel de amănunțit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puțin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis și a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

— Cititorii care doresc să primească răspuns în scris la întrebările adresate redacției sînt rugați să includă în scrisorile lor un plic timbrat, pe care să-și scrie adresa completă.

OMAGIU TITULESCU

F. NICOLAE, din București, ne semnaleză un articol apărut în ziarul ture Paris la 17 martie 1982 și consacrat lui Nicolae Titulescu, de la a cărui naștere s-au împlinit o sută de ani (Magazin Istoric, nr. 1-6/1982). Articolul este semnat de Necip P. Alpan, autorul cărții România de ieri, de azi, de mâine și Ceaușescu, Ankara, 1976 și prezintă principalele momente din viața și activitatea marelui diplomat român. Sînt relevate calitățile de om politic ale lui Titulescu, eforturile sale pentru o mai bună înțelegere între națiuni, contribuția adusă la întărirea legăturilor dintre România și Turcia.

Autorul îl consideră pe Nicolae Titulescu unul dintre primii zece diplomați care au activat în lume în prima jumătate a sec. XX.

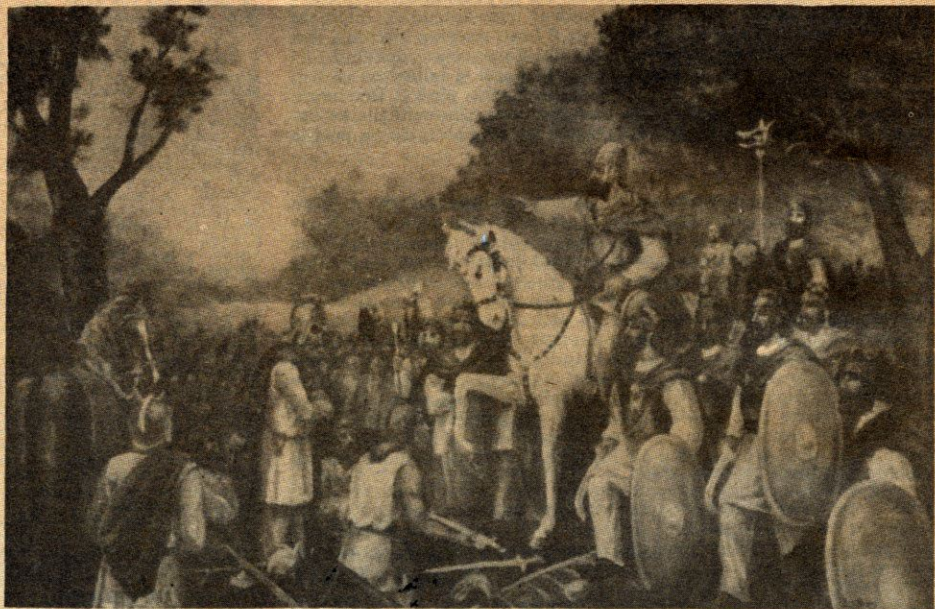
TABLOU ISTORIC

CORNELIU TAMAȘ, directorul Filialei Arhivelor statului din Rimnicu Vilcea, ne trimite fotografia de mai jos, după tabloul Burebista alungind celții, de prof. Doru Blaj, din Timișoara, veteran din războiul antifascist.

PUBLICAȚIILE PARTIDULUI

Citind în București, acum 50 ani, am întîlnit, în nr. 11/1981 și publicația Spre stînga, scoasă în mod legal, de P.C.R. Aș vrea să cunosc ce alte publicații legale și ilegale edita P.C.R. în acea perioadă? ne sollicită DUMITRU TEODORESCU, din Iași.

În anii crizei economice ce cuprinsese și România, odată cu întreg sistemul capitalist, P.C.R. a desfășurat o bogată activitate revoluționară în rîndurile maselor. În cadrul acestora, un loc distinct îl deținea publicistica, răspîndirea cuvîntului partidului atît prin publicații legale cît și ilegale. Volumul Presa P.C.R. și a organizațiilor sale de masă (prezentare bibliografică) înregistrează pentru anii 1981-1983 peste 80 publicații scosese de P.C.R., atît în limba română cît și în limbile naționalităților conlocuitoare. Amintim, pe lingă Scinteia, cîteva titluri: Brazda, Frontul muncii, Lupta de clasă, Ostașul roșu, Tăranul asuprit, Acțiunea comunistă, Bolșevicul încătușat, Viitorul social, Frontul evenimentelor culturale și sociale, Korunk, Secera și ciocanul, Soferul proletar, Veac nou, Viața muncitoare.

ARTICOLE ȘI... STATISTICĂ

Împlinirea a 15 ani de apariție a revistei continuă să fie evocată în scrisorile multor cititori. Iată câteva fragmente din cea semnată de prof. DUMITRU LENGHEL, din Baia Mare, cu regretul că spațiul nu ne îngăduie o mai amplă citare: Ca profesor de istorie, am găsit și găsesc mereu în paginile revistei probleme interesante folosite la clasă. Am citit cu interes cele scrise de corespondentul Nicolae I. Bărbieru, din Ploiești (nr. 4/1982) despre evidența pe care a întocmit-o cu subiectele abordate în revistă. Eu am încercat altceva. Am început să ordonez articolele, notele, răspunsurile de la Poșta Magazin istoric pe probleme.

Iată câteva din temele abordate de revistă în selecția corespondentului nostru: Tărâniștea în istoria României (peste 90 articole). Unirea din 1859 (peste 70 articole). Independența — 1877 (peste 40). Primul război mondial (peste 90). Deosebit de interesante și folosite pot fi considerate rubricile Documente străine despre români, Dicționar istoric. Așa vă place istoria? Cronici de familie, Interviu (peste 60). Primii... Începuturi... Cel mai vechi... (peste 74 premiere în Magazin istoric). Primii deputați comuniști în Parlamentul României; Cea mai veche mențiune tipărită despre Dacia; Începuturile miniaturisticii române.

Este încă un merit al revistei, intrate în al 16-lea an, că ne-am găsit informații sigure și de amănunt, pe care mai greu le-am găsi într-o lucrare de sinteză sau de strictă specialitate. Felicit redacția și colaboratorii pentru că nu am uitat ce au promis cititorului încă de la primul număr și Magazin istoric, îmbunătățindu-l și an de an conținutul, diversificându-l, a devenit o revistă căutată.

EXEMPLAR RECUPERAT

Prof. dr. doc. A. PĂUNESCU PODEANU, Institutul de medicină, din București, ne scrie: În luna aprilie a.e. v-am adresat o scrisoare rugându-vă a mă ajuta să-mi procur un exemplar din nr. 3/1982 pe care, deși abonat, nu l-am primit.

Vă anunț că — prin Direcția de poștă a municipiului București — am primit exemplarul dorit. Știu că datorc această amabilitate din partea organelor poștale superioare intervenții dv. De aceea vă mulțumesc din toată inima și vă rog să primiți întreaga mea considerație atât pentru bunăvoința pe care ați arătat-o în soluționarea sesizării mele, cât și pentru înalta ținută și deosebitele calități ale revistei, fapt pentru care rămân, mai departe, un fidel cititor și admirator al ei.

Din cazul semnalat de corespondentul nostru, cu toate peregrinările, desigur incidentale ale respectivului număr, se desprinde concluzia că modalitatea cea mai bună de a vă asigura primirea cu regularitate, număr de număr, a revistei este abonamentul.

Abonamentele la Magazin istoric se pot face în fiecare lună, la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei; pe 6 luni — 36 lei; pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu. Această taxă nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

Nicolae MINEI

La Brooklyn College din New York

Cea de-a 10-a conferință a programului Societatea în schimbare susținut de Colegiul Brooklyn din New York a reunit, anul acesta, între 3 și 5 mai, oameni de știință din Anglia, Austria, Bulgaria, Canada, Danemarca, Grecia, Iugoslavia, Polonia, România, Ungaria și S.U.A. Tematica reuniunii a fost **Război și societate în Europa Centrală și de Est în epoca creării statelor naționale 1856-1870**. S-au luat în dezbatere principalele evenimente ale epocii în această arie a continentului: unirea principatelor române (1859), insurecția poloneză din ianuarie 1863 și dualismul austro-ungar, încheiat în 1867. Desfășurarea acestor evenimente și influența lor pe arena internațională au constituit substanța comunicărilor prezentate și a discuțiilor purtate într-un spirit științific elevat, caracterizat de colegialitate.

România, participantă la acest program, a fost prezentată printr-o delegație condusă de generalul-maior dr. Ilie Ceaușescu. Istoricii români au prezentat comunicări în care au relevat impactul reformelor militare ale lui Al. I. Cuza asupra societății românești, locul organismului militar în procesul de formare și modernizare a statului național român, relațiile externe și sprijinul acordat de România mișcărilor de emancipare națională din țările învecinate, reflectarea în mentalitatea colectivă românească din Transilvania a războaielor epocii. Totodată, distinși oameni de știință din S.U.A. — Barbara Jélavich, St. Fischer-Galați, Radu Florescu — au susținut comunicări interesante privind problematica românească a epocii.

În cursul conferinței din acest an, istoricii României i-au fost dedicate două secțiuni (panels), frecventate cu interes de participanți.

Discuțiile pe marginea comunicărilor românești au fost foarte vii, prilejuind un fructuos și util schimb de opinii între specialiștii români și străini.

Participanților la conferință le-a fost distribuit cel de-al doilea volum intitulat **Război și societate**, care reunește comunicările prezentate în timpul conferinței din 1980. În sumarul acestuia se întâlnesc prestigioase contribuții românești (general-maior dr. Ilie Ceaușescu, colonel Constantin Căzănișteanu, dr. Florin Constantin).

Reuniuni asemănătoare avînd bineînțeles ca teme alte momente istorice din perioada cuprinsă între a doua jumătate a sec. XIX și primele decenii ale veacului nostru vor fi organizate și în anii următori.

M.E.I.

În numărul viitor, concursul Magazin istoric, ediția a II-a 1982: 15 din 45.

Bibliografie: colecția revistei pe anii 1981 și 1982.

Nu uitați! Regulamentul și prima serie de întrebări în nr. 9/1982.

CONTENTS (Romanian History) I. POPESCU-PUTURI 17 Years Ago — The IX-th Congress of the R.C.P. ● **E. PREDA** The August 1944 Insurrection — International Sequels ● 1912. Th XI-th Congress of the Workers Movement ● **E. CONDURACHI** Ancient Treasures ● **GH. DAVID** Peter the Lame (II) ● **G.G. POTRA** Titulescu talks to Journalists ● **C. POPIȘTEANU** Titulescu in London ● **THE XV-th ICHS:** Ding Weizhi (P.R. of China) on Historical Truth ● **D.B. FUNDERBURK** The Tilea Affair (IV) ● In Bucharest, 50 Years Ago (II)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. POPESCU-PUTURI Il y a 17 ans — Le IX-e Congrès du P.C.R. ● **E. PREDA** L'Insurrection d'août 1944 — Implications internationales ● 1912. Le XI-e Congrès du mouvement ouvrier ● **E. CONDURACHI** Trésors anciens ● **GH. DAVID** Pierre le Boiteux (II) ● **G.G. POTRA** Titulescu parle aux journalistes ● **C. POPIȘTEANU** Titulescu à Londres ● **LE XV-e CISH:** Ding Weizhi (R.P. de Chine) sur la vérité en histoire ● **D.B. FUNDERBURK** L'Affaire Tilea (IV) ● À Bucarest, il y a 50 ans (II)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. ПОПЕСКУ-ПУЦУРЬ IX Съезд РКП-17 лет ● **Е. ПРЕДА** Вооружённое восстание в августе 1944 г. — международные последствия ● 1912. XI Съезд рабочего движения ● **Е. КОНДУРАКИ** Старинные сокровища ● **Г. ДАВИД** Пётр Хромой (II) ● **Г.Г. ПОТРА** Титулеску говорят журналистам ● **К. ПОПИШТЯНУ** Титулеску в Лондоне ● **XV МКИН:** Динг Вейши (КНР) об исторической правде ● **Д.Б. ФУНДЕРБУРК** Дело Тилиа (IV) ● В Бухаресте, 50 лет тому назад (II)

INHALT (Rumänische Geschichte) I. POPESCU-PUTURI Der IX. Kongress der R.K.P. — 17 Jahre ● **E. PREDA** Der bewaffnete Aufstand im August 1944 — Internationale Verwicklungen ● 1912. Der XI. Kongress der Arbeiterbewegung ● **E. CONDURACHI** Uralte Schätze ● **GH. DAVID** Peter der Hinkende (II) ● **G.G. POTRA** Titulescu spricht zu den Journalisten ● **C. POPIȘTEANU** Titulescu in London ● **Der XV. C.I.S.I.:** Ding Weizhi (Chinesische V.R.) über die geschichtliche Wahrheit ● **D.B. FUNDERBURK** Der Fall Tilea (IV) ● In Bukarest, vor 50 Jahren (II)

SUMARIO (Historia romana) I. POPESCU-PUTURI El IXº Congreso del P.C.R. — 17 años ● **E. PREDA** La insurrección de agosto de 1944 — implicaciones internacionales ● 1912. El XIº Congreso del movimiento obrero ● **E. CONDURACHI** Tesoros remotos ● **GH. DAVID** Pedro el Cojo (II) ● **G.G. POTRA** Titulescu habla a los periodistas ● **C. POPIȘTEANU** Titulescu en Londres ● **EL XVº C.I.C.H.:** Ding Weizhi (R.P. China) sobre la verdad histórica ● **D.B. FUNDERBURK** El caso Tilea (IV) ● En Bucarest, hace 50 años (II)

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesel, Constanța Avram

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la oraș și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

62427

